

॥ तैत्तिरीय ब्राह्मणम् ॥

॥ अष्टकम् ३ ॥

॥ प्रथमः प्रश्नः ॥

॥ तैत्तिरीयब्राह्मणे तृतीयाष्टके प्रथमः प्रपाठकः ॥

अ॒ग्निर्नः॑ पा॒तु कृ॒त्तिकाः॑। नक्ष॑त्रं दे॒वमिन्द्रि॑यम्। इ॒दमा॑सां
विच॑क्ष॒णम्। ह॒विरा॒सं जु॑होत॒न। यस्य॑ भा॒न्ति र॒श्मयो॑ यस्य॑
के॒तवः॑। यस्ये॒मा वि॒श्वा भुव॑नानि॒ सर्वा॑। स कृ॒त्तिकाभि॑-
र॒भिसं॑वसानः। अ॒ग्निर्नो॑ दे॒वः सु॑वि॒ते द॑धातु। प्र॒जाप॑ते रोहि॒णी
वे॒तु प॒त्नी॑। वि॒श्वरू॑पा बृ॒हती चि॒त्रभा॑नुः॥१॥

सा नो॑ य॒ज्ञस्य॑ सुवि॒ते द॑धातु। यथा॑ जीवे॒म श॒रदः॑ सर्वा॑राः।
रोहि॑णी दे॒व्युद॑गात्पु॒रस्ता॑त्। वि॒श्वा रू॒पाणि॑ प्रति॒मोद॑माना।
प्र॒जाप॑तिः॒ ह॒विषा॑ वर्धय॑न्ती। प्रि॒या दे॒वाना॑मुप॑यातु य॒ज्ञम्।
सोमो॑ राजा॑ मृ॒गशी॒रुषे॑ण आ॒गन्। शि॒वं नक्ष॑त्रं प्रि॒यम॑स्य॒ धाम॑।
आ॒प्याय॑मानो बहु॒धा जने॑षु। रे॒तः प्र॒जां यज॑माने दधातु॥२॥

यत्ते॒ नक्ष॑त्रं मृ॒गशी॒रुषम॑स्ति। प्रि॒यः रा॑जन् प्रि॒यत॑मं
प्रि॒याणा॑म्। तस्मै॑ ते सोम ह॒विषा॑ वि॒धेम। शं न॑ ए॒धि द्वि॒पदे॑

शं चतुष्पदे। आर्द्रया रुद्रः प्रथमा न एति। श्रेष्ठो देवानां
पतिरघ्नियानाम्। नक्षत्रमस्य हविषा विधेम। मा नः प्रजाः
रीरिषन्मोत वीरान्। हेती रुद्रस्य परि णो वृणक्तु। आर्द्रा
नक्षत्रं जुषताः हविर्नः॥३॥

प्रमुञ्चमानौ दुरितानि विश्वा। अपाघशः सन्नुदतामरातिम्।
पुनर्नो देव्यदितिः स्पृणोतु। पुनर्वसू नः पुनरेतां यज्ञम्।
पुनर्नो देवा अभियन्तु सर्वे। पुनः पुनर्वो हविषा यजामः।
एवा न देव्यदितिरनर्वा। विश्वस्य भर्त्री जगतः प्रतिष्ठा।
पुनर्वसू हविषा वर्धयन्ती। प्रियं देवानामप्येतु पार्थः॥४॥

बृहस्पतिः प्रथमं जायमानः। तिष्यं नक्षत्रमभि सम्बभूव।
श्रेष्ठो देवानां पृतनासु जिष्णुः। दिशोऽनु सर्वा अभयं नो
अस्तु। तिष्यः पुरस्तादुत मध्यतो नः। बृहस्पतिर्नः परि पातु
पश्चात्। बाधेतां द्वेषो अभयं कृणुताम्। सुवीर्यस्य पतयः
स्याम। इदः सर्पेभ्यो हविरस्तु जुष्टम्। आश्रेषा येषामनुयन्ति
चेतः॥५॥

ये अन्तरिक्षं पृथिवीं क्षियन्ति। ते नः सर्पासो
हवमागमिष्ठाः। ये रोचने सूर्यस्यापि सर्पाः। ये दिवं देवीमनु

सुश्चरन्ति। येषांमाश्रेषा अनुयन्ति कामम्। तेभ्यः सर्पेभ्यो
मधुमञ्जुहोमि। उपहूताः पितरो ये मघासु। मनोजवसः
सुकृतः सुकृत्याः। ते नो नक्षत्रे हवमागमिष्ठाः। स्वधाभिर्यज्ञं
प्रयतं जुषन्ताम्॥६॥

ये अग्निदग्धा येऽनग्निदग्धाः। येऽमुं लोकं पितरः
क्षियन्ति। या३श्च विद्म या२ उ च न प्रविद्म। मघासु
यज्ञ२ सुकृतं जुषन्ताम्। गवां पतिः फल्गुनीनामसि
त्वम्। तदर्यमन्वरुणमित्र चारु। तं त्वा वय२ सनितार२
सनीनाम्। जीवा जीवन्तमुप संविशेम। येनेमा विश्वा
भुवनानि सञ्जिता। यस्य देवा अनु सं यन्ति चेतः॥७॥

अर्यमा राजाऽजरस्तुविष्मान्। फल्गुनीनामृषभो
रौरवीति। श्रेष्ठो देवानां भगवो भगासि। तत्त्वां विदुः
फल्गुनीस्तस्य वित्तात्। अस्मभ्यं क्षत्रमजर२ सुवीर्यम्।
गोमदश्ववदुप सन्नुदेह। भगो ह दाता भग इत्प्रदाता। भगो
देवीः फल्गुनीरा विवेश। भगस्येत्तं प्रसवं गमेम। यत्र देवैः
संधमादं मदेम॥८॥

आयातु देवः संवितोपयातु। हिरण्ययेन सुवृता रथेन।

वहन् हस्तः सुभगं विद्वानापंसम्। प्रयच्छन्तं पपुंरिं
 पुण्यमच्छं। हस्तः प्रयच्छत्वमृतं वसीयः। दक्षिणेन प्रति-
 गृष्णीम एनत्। दातारमद्य संविता विदेय। यो नो हस्ताय
 प्रसुवाति यज्ञम्। त्वष्टा नक्षत्रमभ्येति चित्राम्। सुभः संसं
 युवतिः रोचमानाम्॥९॥

निवेशयन्नमृतान्मर्त्यांश्च। रूपाणि पिंशन् भुवनानि
 विश्वा। तन्नस्त्वष्टा तदु चित्रा विचष्टाम्। तन्नक्षत्रं भूरिदा
 अस्तु मह्यम्। तन्नः प्रजां वीरवतीं सनोतु। गोभिर्नो अश्वैः
 समनक्तु यज्ञम्। वायुर्नक्षत्रमभ्येति निष्ठ्याम्। तिग्मशृङ्गो
 वृषभो रोरुवाणः। समीरयन् भुवना मातरिश्वा। अप-
 द्वेषांसि नुदतामरांतीः॥१०॥

तन्नो वायुस्तदु निष्ठ्यां शृणोतु। तन्नक्षत्रं भूरिदा अस्तु
 मह्यम्। तन्नो देवासो अनुजानन्तु कामम्। यथा तरैम
 दुरितानि विश्वा। दूरमस्मच्छत्रवो यन्तु भीताः। तदिन्द्राग्नी
 कृणुतां तद्विशाखे। तन्नो देवा अनुमदन्तु यज्ञम्। पश्चात्
 पुरस्तादभयं नो अस्तु। नक्षत्राणामधिपत्नी विशाखे।
 श्रेष्ठाविन्द्राग्नी भुवनस्य गोपौ॥११॥

विषूचः शत्रून्प बाधमानौ। अप क्षुधं नुदतामरातिम्।
 पूर्णा पश्चादुत पूर्णा पुरस्तात्। उन्मध्यतः पौर्णमासी जिगाय।
 तस्यां देवा अधि संवसन्तः। उत्तमे नाकं इह मादयन्ताम्।
 पृथ्वी सुवर्चा युवतिः सजोषाः। पौर्णमास्युदगाच्छोभमाना।
 आप्याययन्ती दुरितानि विश्वा। उरुं दुहां यजमानाय
 यज्ञम्॥१२॥

चित्रभानुर्यजमाने दधातु हविर्नः पाथश्चेतो जुषन्ताश्चेतो मदेम रोचमानामरातीर्गोपौ यज्ञम्॥[१]

ऋद्ध्यास्म हव्यैर्नमसोपसद्य। मित्रं देवं मित्रधेयं नो अस्तु।
 अनूराधान् हविषां वर्धयन्तः। शतं जीवेम शरदः सर्वीराः।
 चित्रं नक्षत्रमुदगात्पुरस्तात्। अनूराधास इति यद्वदन्ति।
 तन्मित्र एति पथिभिर्देवयानैः। हिरण्ययैर्विततैरन्तरिक्षे।
 इन्द्रो ज्येष्ठामनु नक्षत्रमेति। यस्मिन्वृत्रं वृत्रतूर्यं ततार॥१३॥

तस्मिन्वयममृतं दुहानाः। क्षुधं तरेम दुरितिं दुरिष्टिम्।
 पुरन्दराय वृषभाय धृष्णवे। अषाढाय सहमानाय मीढुषे।
 इन्द्राय ज्येष्ठा मधुमद्दुहाना। उरुं कृणोतु यजमानाय
 लोकम्। मूलं प्रजां वीरवतीं विदेय। पराच्येतु निर्ऋतिः
 पराचा। गोभिर्नक्षत्रं पशुभिः समक्तम्। अहर्भूयाद्यजमानाय

मह्यम्॥१४॥

अह॑र्नो अ॒द्य सु॑विते द॑धातु। मूलं॑ नक्ष॑त्रमिति॒ यद्वद॑न्ति।
परा॑चीं वा॒चा निर्ऋ॑तिं नुदामि। शि॒वं प्र॒जायै॑ शि॒वम॑स्तु
मह्यम्। या दि॒व्या आपः॑ पय॑सा सम्ब॒भूवुः। या अ॒न्तरि॑क्ष
उ॒त पार्थि॑वीर्याः। यासा॑मषा॒ढा अ॑नुयन्ति॒ कामम्। ता न॒ आपः॑
शः॒ स्यो॒ना भ॑वन्तु। याश्च॒ कूप्या॑ याश्च॒ ना॒द्याः समु॑द्रियाः।
याश्च॑ वैश॒न्तीरु॒त प्रा॑स॒चीर्याः॥१५॥

यासा॑मषा॒ढा मधु॑ भ॒क्षय॑न्ति। ता न॒ आपः॑ शः॒ स्यो॒ना
भ॑वन्तु। तन्नो॒ विश्वे॒ उप॑ शृण्वन्तु दे॒वाः। तद॑षा॒ढा अ॑भिसंयन्तु
य॒ज्ञम्। तन्नक्ष॑त्रं प्रथतां प॒शुभ्यः॑। कृषि॑र्वृष्टि॒र्यज॑मानाय
कल्प॑ताम्। शु॒भ्राः क॒न्या यु॒वतयः॑ सु॒पेश॑सः। क॒र्मकृ॑तः
सु॒कृतो॑ वी॒र्या॑वतीः। विश्वा॑न् दे॒वान् ह॒विषा॑ व॒र्धय॑न्तीः।
अ॒षा॒ढाः काम॑मुप॑ यान्तु य॒ज्ञम्॥१६॥

यस्मिन् ब्रह्मा॒ऽभ्यज॑य॒त्सर्वमे॑तत्। अ॒मुं च॑ लो॒कमि॑दम्
च॒ सर्वम्। तन्नो॒ नक्ष॑त्रमभि॒जिद्वि॑जित्य। श्रियं॑ दधा॒त्वह॑णीय॒-
मानम्। उ॒भौ लो॒कौ ब्रह्म॑णा॒ सञ्जि॑ते॒मौ। तन्नो॒
नक्ष॑त्रमभि॒जिद्वि॑च॒ष्टाम्। तस्मि॑न्व॒यं पृ॑त॒नाः सञ्ज॑येम।

तन्नो देवासो अनुजानन्तु कामम्। शृण्वन्ति श्रोणाममृतस्य
गोपाम्। पुण्यामस्या उपशृणोमि वाचम्॥१७॥

महीं देवीं विष्णुपत्नीमजूर्याम्। प्रतीचीमेना५ हविषा
यजामः। त्रेधा विष्णुरुगुगयो विचक्रमे। महीं दिवं
पृथिवीमन्तरिक्षम्। तच्छ्रोणैतिश्रव इच्छमाना। पुण्यं श्लोकं
यजमानाय कृण्वती। अष्टौ देवा वसंवः सोम्यासः। चतस्रो
देवीरजराः श्रविष्ठाः। ते यज्ञं पान्तु रजसः पुरस्तात्।
संवत्सरीणममृतं स्वस्ति॥१८॥

यज्ञं नः पान्तु वसंवः पुरस्तात्। दक्षिणतो-
ऽभियन्तु श्रविष्ठाः। पुण्यं नक्षत्रमभि संविशाम। मा
नो अरातिरघशः साऽगन्। क्षत्रस्य राजा वरुणोऽधिराजः।
नक्षत्राणां शतभिषग्वसिष्ठः। तौ देवेभ्यः कृणुतो दीर्घमायुः।
शतं सहस्रा भेषजानि धत्तः। यज्ञं नो राजा वरुण
उपयातु। तन्नो विश्वे अभि संयन्तु देवाः॥१९॥

तन्नो नक्षत्रं शतभिषगजुषाणम्। दीर्घमायुः प्रति-
रद्वेषजानि। अज एकपादुदगात्पुरस्तात्। विश्वा भूतानि
प्रति मोदमानः। तस्य देवाः प्रसवं यन्ति सर्वे।

प्रोष्ठपदासो अमृतस्य गोपाः। विभ्राजमानः समिधान उग्रः।
 आऽन्तरिक्षमरुहदगुन्द्याम्। त९ सूर्यं देवमजमेकपादम्।
 प्रोष्ठपदासो अनुयन्ति सर्वे॥२०॥

अहिर्बुध्नियः प्रथमान एति। श्रेष्ठो देवानामुत मानुषाणाम्।
 तं ब्राह्मणाः सोमपाः सोम्यासः। प्रोष्ठपदासो अभि रक्षन्ति
 सर्वे। चत्वार एकमभि कर्म देवाः। प्रोष्ठपदास इति यान्
 वदन्ति। ते बुध्नियं परिषद्यः स्तुवन्तः। अहिः रक्षन्ति
 नमसोपसद्य। पूषा रेवत्यन्वेति पन्थाम्। पुष्टिपती पशुपा
 वाजबस्त्यौ॥२१॥

इमानि हव्या प्रयता जुषाणा। सुगैर्नो यानैरुपयातां
 यज्ञम्। क्षुद्रान् पशून् रक्षतु रेवती नः। गावो नो अश्वाः
 अन्वेतु पूषा। अन्नः रक्षन्तौ बहुधा विरूपम्। वाजः सनुतां
 यजमानाय यज्ञम्। तदश्विनावश्वयुजोपयाताम्। शुभङ्गमिष्ठौ
 सुयमैभिरश्वैः। स्वं नक्षत्रं हविषा यजन्तौ। मध्वा सम्पृक्तौ
 यजुषा समक्तौ॥२२॥

यौ देवानां भिषजौ हव्यवाहौ। विश्वस्य दूतावमृतस्य
 गोपौ। तौ नक्षत्रं जुजुषाणोपयाताम्। नमोऽश्विभ्यां

कृणुमोऽश्वयुग्भ्याम्। अपं पाप्मानं भरणीर्भरन्तु। तद्यमो
 राजा भगवान् विचष्टाम्। लोकस्य राजा महतो महान्
 हि। सुगं नः पन्थामभयं कृणोतु। यस्मिन्नक्षत्रे यम एति
 राजा। यस्मिन्नेनमभ्यषिञ्चन्त देवाः। तदस्य चित्रं हविषा
 यजाम। अपं पाप्मानं भरणीर्भरन्तु। निवेशनी यत्ते देवा
 अदधुः॥ २३॥

ततार मह्यं प्रासचीर्या यान्तु यज्ञं वाचं स्वस्ति देवा अनुयन्ति सर्वे वाजं बस्त्यौ समन्तौ
 देवास्त्रीणि च॥ [२]

नवोनवो भवति जायमानो यमादित्या अं शुमाप्याययन्ति।
 ये विरूपे समनसा संव्ययन्ती। समानं तन्तुं परितातना ते।
 विभू प्रभू अनुभू विश्वतो हुवे। ते नो नक्षत्रे हवमागमेतम्।
 वयं देवी ब्रह्मणा संविदानाः। सुरत्नासो देववीतिं दधानाः।
 अहोरात्रे हविषा वर्धयन्तः। अतिं पाप्मानमतिं मुक्त्या
 गमेम। प्रत्युवदृश्यायती॥ २४॥

व्युच्छन्तीं दुहिता दिवः। अपो मही वृणुते चक्षुषा।
 तमो ज्योतिष्कृणोति सूनरीं। उदुस्त्रियाः सचते सूर्यः।
 सचा उद्यन्नक्षत्रमर्चिमत्। तवेदुषो व्युषि सूर्यस्य च। सं

भुक्तेनं गमेमहि। तन्नो नक्षत्रमर्चिमत्। भानुमत्तेज उच्चरत्।
उपयज्ञमिहागमत्॥२५॥

प्र नक्षत्राय देवाय। इन्द्रायेन्दुः हवामहे। स नः सविता
सुवत्सनिम्। पुष्टिदां वीरवत्तमम्। उदुत्यं चित्रम्। अर्दितिर्न
उरुष्यतु महीम्। षु मातरम्। इदं विष्णुः प्रतद्विष्णुः।
अग्निर्मूर्धा भुवः। अनुनोऽद्यानुमतिरन्विदनुमते त्वम्।
हव्यवाहः स्विष्टम्॥२६॥

आयत्यंगमश्चिष्टम्॥ [३]

अग्निर्वा अकामयत। अन्नादो देवानाऽस्यामिति। स
एतमग्नये कृत्तिकाभ्यः पुरोडाशमष्टाकपालं निरवपत्। ततो
वै सोऽन्नादो देवानामभवत्। अग्निर्वै देवानामन्नादः। यथा ह
वा अग्निर्देवानामन्नादः। एवम् ह वा एष मनुष्याणां भवति।
य एतेन हविषा यजते। य उ चैनदेवं वेद। सोऽत्र जुहोति।
अग्नये स्वाहा कृत्तिकाभ्यः स्वाहा। अम्बायै स्वाहा दुलायै
स्वाहा। नितत्यै स्वाहाऽभ्रयन्त्यै स्वाहा। मेघयन्त्यै स्वाहा
वृषयन्त्यै स्वाहा। चुपुणीकायै स्वाहेति॥२७॥

प्रजापतिः प्रजा असृजत। ता अस्मात्सृष्टाः पराचीरायन्।
तासां रोहिणीमभ्यध्यायत्। सोऽकामयत। उप मा वर्तेत।

समेनया गच्छेयेति। स एतं प्रजापतये रोहिण्यै चरुं
निरवपत्। ततो वै सा तमुपावर्तत। समेनयागच्छत। उप ह
वा एनं प्रियमावर्तते। सं प्रियेण गच्छते। य एतेन हविषा
यजते। य उचैनदेवं वेद। सोऽत्र जुहोति। प्रजापतये स्वाहा
रोहिण्यै स्वाहा। रोचमानायै स्वाहा प्रजाभ्यः स्वाहेति॥२८॥

सोमो वा अकामयत। ओषधीनां राज्यमभिजयेयमिति।
स एतं सोमाय मृगशीर्षाय श्यामाकं चरुं पयसि
निरवपत्। ततो वै स ओषधीनां राज्यमभ्यजयत्।
समानानां ह वै राज्यमभिजयति। य एतेन हविषा
यजते। य उचैनदेवं वेद। सोऽत्र जुहोति। सोमाय स्वाहा
मृगशीर्षाय स्वाहा। इन्वकाभ्यः स्वाहौषधीभ्यः स्वाहा।
राज्याय स्वाहाऽभिजित्यै स्वाहेति॥२९॥

रुद्रो वा अकामयत। पशुमान्त्स्यामिति। स एतं
रुद्रायाऽऽर्द्रायै प्रैय्यङ्गवं चरुं पयसि निरवपत्। ततो
वै स पशुमान्भवत्। पशुमान् ह वै भवति। य एतेन
हविषा यजते। य उचैनदेवं वेद। सोऽत्र जुहोति।
रुद्राय स्वाहाऽऽर्द्रायै स्वाहा। पिन्वमानायै स्वाहा पशुभ्यः
स्वाहेति॥३०॥

ऋक्षा वा इयमलोमकाऽऽसीत्। साऽकामयत्।
 ओषधीभिर्वनस्पतिभिः प्रजायेयेति। सैतमदित्यै पुनर्वसुभ्यां
 चरुं निरवपत्। ततो वा इयमोषधीभिर्वनस्पतिभिः प्राजायत्।
 प्रजायते ह वै प्रजयां पशुभिः। य एतेन हविषा यजते। य उ
 चैनदेवं वेद। सोऽत्र जुहोति। अदित्यै स्वाहा पुनर्वसुभ्याम्।
 स्वाहा भूत्यै स्वाहा प्रजात्यै स्वाहेति॥३१॥

बृहस्पतिर्वा अकामयत्। ब्रह्मवर्चसी स्यामिति। स एतं
 बृहस्पतये तिष्याय नैवारं चरुं पर्यासि निरवपत्। ततो वै स
 ब्रह्मवर्चस्यभवत्। ब्रह्मवर्चसी ह वै भवति। य एतेन हविषा
 यजते। य उ चैनदेवं वेद। सोऽत्र जुहोति। बृहस्पतये स्वाहा
 तिष्याय स्वाहा। ब्रह्मवर्चसाय स्वाहेति॥३२॥

देवासुराः संयन्ता आसन्। ते देवाः सर्पेभ्य आश्रेषाभ्य
 आज्ये करम्भं निरवपन्। तानेताभिरेव देवताभिरुपानयन्।
 एताभिर्ह वै देवताभिर्द्विषन्तं भ्रातृव्यमुपनयति। य एतेन
 हविषा यजते। य उ चैनदेवं वेद। सोऽत्र जुहोति। सर्पेभ्यः
 स्वाहाऽऽश्रेषाभ्यः स्वाहा। दन्दशूकेभ्यः स्वाहेति॥३३॥

पितरो वा अकामयन्त। पितृलोक ऋध्रुयामेति। त एतं
 पितृभ्यो मघाभ्यः पुरोडाशं षट्कपालं निरवपन्। ततो वै

ते पितृलोक आर्ध्वन्। पितृलोके ह वा ऋध्नोति। य एतेन हविषा यजते। य उ चैनदेवं वेद। सोऽत्र जुहोति। पितृभ्यः स्वाहा मघाभ्यः। स्वाहाऽनघाभ्यः। स्वाहाऽगदाभ्यः। स्वाहाऽरुन्धतीभ्यः स्वाहेति॥३४॥

अर्यमा वा अकामयत। पशुमान्थस्यामिति। स एतमर्यम्णे फल्गुनीभ्यां चरुं निरवपत्। ततो वै स पशुमानभवत्। पशुमान् ह वै भवति। य एतेन हविषा यजते। य उ चैनदेवं वेद। सोऽत्र जुहोति। अर्यम्णे स्वाहा फल्गुनीभ्याः स्वाहा। पशुभ्यः स्वाहेति॥३५॥

भगो वा अकामयत। भगी श्रेष्ठी देवानां स्यामिति। स एतं भगाय फल्गुनीभ्यां चरुं निरवपत्। ततो वै स भगी श्रेष्ठी देवानामभवत्। भगी ह वै श्रेष्ठी समानानां भवति। य एतेन हविषा यजते। य उ चैनदेवं वेद। सोऽत्र जुहोति। भगाय स्वाहा फल्गुनीभ्याः स्वाहा। श्रेष्ठाय स्वाहेति॥३६॥

सविता वा अकामयत। श्रन्मे देवा दधीरन्। सविता स्यामिति। स एतं सवित्रे हस्ताय पुरोडाशं द्वादशकपालं निरवपदाशूनां व्रीहीणाम्। ततो वै तस्मै श्रद्धेवा अदधत। सविताऽभवत्। श्रद्धेवा अस्मै मनुष्या दधते। सविता

संमानानां भवति। य एतेन हविषा यजते। य उ चैनदेवं वेद। सोऽत्र जुहोति। सवित्रे स्वाहा हस्ताय। स्वाहा ददते स्वाहा पृणते। स्वाहा प्रयच्छते स्वाहा प्रतिगृभ्णते स्वाहेति॥३७॥

त्वष्टा वा अकामयत्। चित्रं प्रजां विन्देयेति। स एतं त्वष्ट्रे चित्रायै पुरोडाशमष्टाकपालं निरवपत्। ततो वै स चित्रं प्रजामविन्दत्। चित्रं ह वै प्रजां विन्दते। य एतेन हविषा यजते। य उ चैनदेवं वेद। सोऽत्र जुहोति। त्वष्ट्रे स्वाहा चित्रायै स्वाहा। चैत्राय स्वाहा प्रजायै स्वाहेति॥३८॥

वायुर्वा अकामयत्। कामचारमेषु लोकेष्वभिजयेयमिति। स एतद्वायवे निष्पायै गृष्ट्यै दुग्धं पयो निरवपत्। ततो वै स कामचारमेषु लोकेष्वभ्यजयत्। कामचारं ह वा एषु लोकेष्वभिजयति। य एतेन हविषा यजते। य उ चैनदेवं वेद। सोऽत्र जुहोति। वायवे स्वाहा निष्पायै स्वाहा। कामचाराय स्वाहाऽभिजित्यै स्वाहेति॥३९॥

इन्द्राग्नी वा अकामयेताम्। श्रेष्ठं देवानामभिजयेवेति। तावेतमिन्द्राग्निभ्यां विशाखाभ्यां पुरोडाशमेकादशकपालं

निरवपताम्। ततो वै तौ श्रेष्ठं देवानामभ्यजयताम्।
 श्रेष्ठं ह वै समानानामभि जयति। य एतेन हविषा
 यजते। य उ चैनदेवं वेद। सोऽत्र जुहोति। इन्द्राग्निभ्याः
 स्वाहा विशाखाभ्याः स्वाहा। श्रेष्ठाय स्वाहाऽभिजित्यै
 स्वाहेति॥४०॥

अथैतत्पौर्णमास्या आज्यं निर्वपति। कामो वै पौर्णमासी।
 काम आज्यम्। कामेनैव कामः समर्धयति। क्षिप्रमेनः
 सकाम उपनमति। येन कामेन यजते। सोऽत्र जुहोति।
 पौर्णमास्यै स्वाहा कामाय स्वाहाऽऽगत्यै स्वाहेति॥४१॥

अग्निः पञ्चदश प्रजापतिः षोडश सोम एकादश रुद्रो दशर्क्षेकादश बृहस्पतिर्दश देवासुरा नवं
 पितर एकादशार्यमा भगो दश दश सविता चतुर्दश त्वष्टा वायुरिन्द्राग्नी दश दशाथैतत्पौर्णमास्या
 अष्टौ पञ्चदश॥ [४]

मित्रो वा अकामयत। मित्रधेयमेषु लोकेष्वभिजयेयमिति।
 स एतं मित्रायांनूराधेभ्यश्चरुं निरवपत्। ततो वै स मित्रधेयमेषु
 लोकेष्वभ्यजयत्। मित्रधेयं ह वा एषु लोकेष्वभिजयति।
 य एतेन हविषा यजते। य उ चैनदेवं वेद। सोऽत्र
 जुहोति। मित्राय स्वाहाऽनूराधेभ्यः स्वाहा। मित्रधेयाय
 स्वाहाऽभिजित्यै स्वाहेति॥४२॥

इन्द्रो वा अकामयत। ज्यैष्ठ्यं देवानामभिजयेयमिति।
 स एतमिन्द्राय ज्येष्ठायै पुरोडाशमेकादशकपालं
 निरवपन्महारीहीणाम्। ततो वै स ज्यैष्ठ्यं देवानामभ्यजयत्।
 ज्यैष्ठ्यं ह वै समानानामभिजयति। य एतेन हविषा
 यजते। य उ चैनदेवं वेद। सोऽत्र जुहोति। इन्द्राय स्वाहा
 ज्येष्ठायै स्वाहा। ज्येष्ठायै स्वाहाऽभिजित्यै स्वाहेति॥४३॥

प्रजापतिर्वा अकामयत। मूलं प्रजां विन्देयेति। स
 एतं प्रजापतये मूलाय चरुं निरवपत्। ततो वै स मूलं
 प्रजामविन्दत। मूलं ह वै प्रजां विन्दते। य एतेन हविषा
 यजते। य उ चैनदेवं वेद। सोऽत्र जुहोति। प्रजापतये
 स्वाहा मूलाय स्वाहा। प्रजायै स्वाहेति॥४४॥

आपो वा अकामयन्त। समुद्रं काममभिजयेमेति।
 ता एतमद्भ्योऽषाढाभ्यश्चरुं निरवपन्। ततो वै ताः समुद्रं
 काममभ्यजयन्। समुद्रं ह वै काममभिजयति। य एतेन
 हविषा यजते। य उ चैनदेवं वेद। सोऽत्र जुहोति। अद्भ्यः
 स्वाहाऽषाढाभ्यः स्वाहा। समुद्राय स्वाहा कामाय स्वाहा।
 अभिजित्यै स्वाहेति॥४५॥

विश्वे वै देवा अकामयन्त। अनपज्य्यं जयेमेति। त
 एतं विश्वेभ्यो देवेभ्योऽषाढाभ्यश्चरुं निरवपन्। ततो वै ते-
 ऽनपज्य्यमजयन्। अनपज्य्यं ह वै जयति। य एतेन
 हविषा यजते। य उ चैनदेवं वेद। सोऽत्र जुहोति। विश्वेभ्यो
 देवेभ्यः स्वाहाऽषाढाभ्यः स्वाहा। अनपज्य्याय स्वाहा जित्यै
 स्वाहेति॥४६॥

ब्रह्म वा अकामयत। ब्रह्मलोकमभिजयेयमिति।
 तदेतं ब्रह्मणेऽभिजिते चरुं निरवपत्। ततो वै
 तद्ब्रह्मलोकमभ्यजयत्। ब्रह्मलोकं ह वा अभिजयति। य
 एतेन हविषा यजते। य उ चैनदेवं वेद। सोऽत्र जुहोति।
 ब्रह्मणे स्वाहाऽभिजिते स्वाहा। ब्रह्मलोकाय स्वाहाऽभिजित्यै
 स्वाहेति॥४७॥

विष्णुर्वा अकामयत। पुण्यं श्लोकं शृण्वीय। न मां
 पापी कीर्तिरागच्छेदिति। स एतं विष्णवे श्रोणायै पुरोडाशं
 त्रिकपालं निरवपत्। ततो वै स पुण्यं श्लोकं मशृणुत। नैनं
 पापी कीर्तिरागच्छत्। पुण्यं ह वै श्लोकं शृणुते। नैनं पापी
 कीर्तिरागच्छति। य एतेन हविषा यजते। य उ चैनदेवं वेद।
 सोऽत्र जुहोति। विष्णवे स्वाहा श्रोणायै स्वाहा। श्लोकाय

स्वाहा॑ श्रुताय॒ स्वाहेति॑ ॥ ४८ ॥

वस॑वो वा अ॒कामय॑न्त। अग्रं॑ दे॒वता॑नां परी॒यामेति॑। त
ए॒तं वसु॑भ्यः श्रवि॑ष्ठाभ्यः पुरो॒डाशं॑ म॒ष्टाक॑पालं निर॑वपन्। ततो॒
वै तेऽग्रं॑ दे॒वता॑नां पर्या॑यन्। अग्र॑ ह॒ वै स॑मा॒नानां॑ पर्ये॑ति।
य ए॒तेन॑ ह॒विषा॑ यज॑ते। य उ॑ चैन॒देवं वेद॑। सोऽत्र॑ जुहोति।
वसु॑भ्यः स्वाहा॑ श्रवि॑ष्ठाभ्यः स्वाहा॑। अग्रा॑य॒ स्वाहा॑ परी॒त्यै
स्वाहेति॑ ॥ ४९ ॥

इन्द्रो॑ वा अ॒कामय॑त। दृ॒ढोऽशि॑थिलः स्या॒मिति॑। स
ए॒तं वरु॑णाय श॒तभि॑षजे भेष॒जेभ्यः॑ पुरो॒डाशं॑ द॒शक॑पालं
निर॑वपत्कृ॒ष्णानां॑ व्रीही॒णाम्। ततो॒ वै स दृ॒ढोऽशि॑थिलो-
ऽभवत्। दृ॒ढो ह॒ वा अशि॑थिलो भवति। य ए॒तेन॑ ह॒विषा॑
यज॑ते। य उ॑ चैन॒देवं वेद॑। सोऽत्र॑ जुहोति। वरु॑णाय॒ स्वाहा॑
श॒तभि॑षजे॒ स्वाहा॑। भेष॒जेभ्यः॑ स्वाहेति॑ ॥ ५० ॥

अ॒जो वा ए॒कपा॑दकामयत। ते॒ज॒स्वी ब्र॑ह्मवर्च॒सी
स्या॒मिति॑। स ए॒तम॒जायै॑कपदे प्रोष्ठप॒देभ्यश्च॑रुं निर॑वपत्।
ततो॒ वै स ते॒ज॒स्वी ब्र॑ह्मवर्च॒स्य॑भवत्। ते॒ज॒स्वी ह॒ वै
ब्र॑ह्मवर्च॒सी भ॑वति। य ए॒तेन॑ ह॒विषा॑ यज॑ते। य उ॑ चैन॒देवं

वेद। सोऽत्र जुहोति। अजायैकपदे स्वाहा प्रोष्ठपदेभ्यः
स्वाहा। तेजसे स्वाहा ब्रह्मवर्चसाय स्वाहेति॥५१॥

अहिवै बुध्रियोऽकामयत। इमां प्रतिष्ठां विन्देयेति।
स एतमहये बुध्रियाय प्रोष्ठपदेभ्यः पुरोडाशं भूमिकपालं
निरवपत्। ततो वै स इमां प्रतिष्ठामविन्दत। इमां ह वै
प्रतिष्ठां विन्दते। य एतेन हविषा यजते। य उ चैनदेवं वेद।
सोऽत्र जुहोति। अहये बुध्रियाय स्वाहा प्रोष्ठपदेभ्यः स्वाहा।
प्रतिष्ठायै स्वाहेति॥५२॥

पूषा वा अकामयत। पशुमान्त्स्यामिति। स एतं पूष्णे
रेवत्यै चरुं निरवपत्। ततो वै स पशुमानभवत्। पशुमान् ह
वै भवति। य एतेन हविषा यजते। य उ चैनदेवं वेद। सोऽत्र
जुहोति। पूष्णे स्वाहा रेवत्यै स्वाहा। पशुभ्यः स्वाहेति॥५३॥

अश्विनौ वा अकामयेताम्। श्रोत्रस्विनावबधिरौ स्यावेति।
तावेतमश्विभ्यामश्वयुग्भ्यां पुरोडाशं द्विकपालं निरवपताम्।
ततो वै तौ श्रोत्रस्विनावबधिरावभवताम्। श्रोत्रस्वी ह वा
अबधिरो भवति। य एतेन हविषा यजते। य उ चैनदेवं
वेद। सोऽत्र जुहोति। अश्विभ्यां स्वाहाऽश्वयुग्भ्यां स्वाहा।
श्रोत्राय स्वाहा श्रुत्यै स्वाहेति॥५४॥

य॒मो वा अ॑कामयत्। पि॒तृणां॑ रा॒ज्यम॒भिज॑येय॒मिति॑। स
ए॒तं य॒माया॑प॒भर॑णीभ्यश्चरुं निर॑वपत्। ततो॒ वै स पि॑तृणां॑
रा॒ज्यम॒भ्यज॑यत्। स॒मा॒नाना॑ ह॒ वै रा॒ज्यम॒भि ज॑यति। य
ए॒तेन॑ ह॒विषा॑ यज॑ते। य उ॑ चैनदे॒वं वेद॑। सोऽत्र॑ जुहोति।
य॒माय॑ स्वाहा॑ऽप॒भर॑णीभ्यः स्वाहा॑। रा॒ज्याय॑ स्वाहा॑ऽभिज॑त्यै
स्वाहेति॑॥ ५५॥

अथै॒तद॑मावा॒स्याया॑ आ॒ज्यं निर्व॑पति। कामो॒ वा
अ॑मावा॒स्या। काम॑ आ॒ज्यम्। कामे॑नै॒व काम॑ः स॒मर्ध॑यति।
क्षि॒प्रमे॑न॒ः सकाम॑ उप॑नमति। येन॒ कामे॑न॒ यज॑ते। सोऽत्र॑
जुहोति। अ॒मा॒वा॒स्यायै॑ स्वाहा॒ कामा॑य॒ स्वाहा॑ऽऽग॑त्यै
स्वाहेति॑॥ ५६॥

मित्र॑ इन्द्रः॑ प्र॒जाप॑तिर्दशं द॒शाप् एका॑दशं वि॒श्वे ब्र॒ह्म दश॑दशं विष्णु॒स्त्रयो॑दशं वस॑व
इन्द्रो॑ऽजोऽहि॒र्वे बु॒ध्रियः॑ पू॒षाऽश्विनौ॑ य॒मो दशं॑ द॒शाथै॑तद॑मावा॒स्याया॑ अ॒ष्टौ पञ्च॑दश॥—[५]

च॒न्द्रमा॑ वा अ॑कामयत्। अ॒होरा॒त्रान॑र्धमा॒सान्मासा॑नृ॒तून्थ्स॑-
व॒थ्स॒रमा॑त्वा। च॒न्द्रम॑सः सायु॑ज्यः सलो॒कता॑माप्नुयामि॒ति।
स ए॒तं च॒न्द्रम॑से प्रती॒दृश्या॑यै पुरो॒डाशं॑ पञ्चदशकपालं
निर॑वपत्। ततो॒ वै सोऽहो॑रा॒त्रान॑र्धमा॒सान्मासा॑नृ॒तून्थ्स॑व॒थ्स॒र-
मा॑त्वा। च॒न्द्रम॑सः सायु॑ज्यः सलो॒कता॑माप्नोत्। अ॒होरा॒त्रान्

ह वा अर्धमासान्मासानृतून्संवत्सरमाप्त्वा। चन्द्रमसः
 सायुज्यं सलोकतामाप्नोति। य एतेन हविषा यजते। य उ
 चैनदेवं वेद। सोऽत्र जुहोति। चन्द्रमसे स्वाहा प्रतीदृश्यायै
 स्वाहा। अहोरात्रेभ्यः स्वाहाऽर्धमासेभ्यः स्वाहा। मासेभ्यः
 स्वाहर्तुभ्यः स्वाहा। संवत्सराय स्वाहेति॥५७॥

अहोरात्रे वा अकामयेताम्। अत्यहोरात्रे मुच्येवहि।
 न नावहोरात्रे आप्नुयातामिति। ते एतमहोरात्राभ्यां चरुं
 निरवपताम्। द्वयानां व्रीहीणाम्। शुक्लानां च कृष्णानां च।
 सवात्योर्दुग्धे। श्वेतायै च कृष्णायै च। ततो वै ते अत्यहोरात्रे
 अमुच्येते। नैनं अहोरात्रे आप्नुताम्। अति ह वा अहोरात्रे
 मुच्यते। नैनमहोरात्रे आप्नुतः। य एतेन हविषा यजते। य उ
 चैनदेवं वेद। सोऽत्र जुहोति। अहे स्वाहा रात्रियै स्वाहा।
 अतिमुक्त्यै स्वाहेति॥५८॥

उषा वा अकामयत। प्रियाऽऽदित्यस्य सुभगा स्यामिति।
 सैतमुषसे चरुं निरवपत्। ततो वै सा प्रियाऽऽदित्यस्य
 सुभगाऽभवत्। प्रियो ह वै समानानां सुभगो भवति। य
 एतेन हविषा यजते। य उ चैनदेवं वेद। सोऽत्र जुहोति।

उ॒षसे॒ स्वाहा॒ व्यु॒ष्ट्यै॒ स्वाहा॑। व्यू॒षुष्यै॒ स्वाहा॑ व्यु॒च्छन्त्यै॒ स्वाहा॑।
व्यु॒ष्टायै॒ स्वाहेति॑॥५९॥

अथै॒तस्मै॒ नक्ष॑त्राय च॒रुं निर्व॑पति। यथा॒ त्वं दे॒वाना॒मसि॑।
ए॒वम॒हं म॑नु॒ष्याणां॑ भूया॒समि॑ति। यथा॑ ह॒ वा ए॒तद्दे॒वाना॑म्।
ए॒व५ ह॒ वा ए॒ष म॑नु॒ष्याणां॑ भवति। य ए॒तेन॑ ह॒विषा॑ यज॑ते।
य उ॑ चैनदे॒वं वेद॑। सोऽ॒त्र जु॒होति॑। नक्ष॑त्राय॒ स्वाहो॑दे॒ष्यते॒
स्वाहा॑। उ॒द्य॒ते स्वा॒होदि॑ताय॒ स्वाहा॑। हर॑से॒ स्वाहा॒ भर॑से॒
स्वाहा॑। भ्राज॑से॒ स्वाहा॒ तेज॑से॒ स्वाहा॑। तप॑से॒ स्वाहा॑
ब्रह्म॑वर्च॒साय॒ स्वाहेति॑॥६०॥

सूर्यो॒ वा अ॑कामयत। नक्ष॑त्राणां प्रति॒ष्ठा स्या॒मिति॑। स
ए॒त५ सूर्या॑य॒ नक्ष॑त्रेभ्यश्च॒रुं निर्व॑पत्। ततो॒ वै स नक्ष॑त्राणां
प्रति॒ष्ठाऽभ॑वत्। प्रति॒ष्ठा ह॒ वै स॑मा॒नाना॑ भवति। य ए॒तेन॑
ह॒विषा॑ यज॑ते। य उ॑ चैनदे॒वं वेद॑। सोऽ॒त्र जु॒होति॑। सूर्या॑य॒
स्वाहा॒ नक्ष॑त्रेभ्यः॒ स्वाहा॑। प्रति॒ष्ठायै॒ स्वाहेति॑॥६१॥

अथै॒तमदि॑त्यै च॒रुं निर्व॑पति। इ॒यं वा अदि॑तिः। अ॒स्यामे॒व
प्रति॑ तिष्ठति। सोऽ॒त्र जु॒होति॑। अदि॑त्यै॒ स्वाहा॑ प्रति॒ष्ठायै॒
स्वाहेति॑॥६२॥

अथैतं विष्णवे चरुं निर्वपति। यज्ञो वै विष्णुः। यज्ञ
एवान्ततः प्रति तिष्ठति। सोऽत्र जुहोति। विष्णवे स्वाहा
यज्ञाय स्वाहा। प्रतिष्ठायै स्वाहेति॥६३॥

चन्द्रमाः पञ्चदशाहोरात्रे सप्तदशोपा एकादशाथैतस्मै नक्षत्राय त्रयोदश सूर्यो दशाथैतमदित्यै पञ्चाथैतं
विष्णवे षट्थसप्त (सविताऽऽशूनां ब्रीहीणामिन्द्रो महारब्रीहीणामिन्द्रः कृष्णानां ब्रीहीणामहोरात्रे द्वयानां
ब्रीहीणाम्। पितरः षट्कपालं सविता द्वादशकपालमिन्द्राग्नी एकादशकपालमिन्द्र एकादशकपालमिन्द्रो
दशकपालं विष्णुस्त्रिकपालमहिर्भूमिकपालमश्विनौ द्विकपालं चन्द्रमाः पञ्चदशकपालमग्निस्त्वष्टा
वसवोऽष्टकपालमन्यत्र चरुम्। रुद्रोऽर्यमा पूषा पशुमान्थस्यां सोमो रुद्रो बृहस्पतिः पयंसि
वायुः पयः सोमो वायुरिन्द्राग्नी मित्र इन्द्र आपो ब्रह्म यमोऽभिजित्यै त्वष्टा प्रजापतिः प्रजायै
पौर्णमास्या अमावास्याया अगत्यै विश्वे जित्या अश्विनौ श्रुत्यै। ब्रह्म तदेतं विष्णुः स एतं
वायुः स एतदापस्ताः। पितरो विश्वे वसवोऽकामयन्त मेति त एतन्निरवपन्। आपोऽकामयन्त
मेति ता एतन्निरवपन्। इन्द्राग्नी अश्विनावकामयेतां वेति तावेतन्निरवपताम्। अहोरात्रे वा
अकामयेतामिति ते एतन्निरवपताम्। अन्यत्राकामयतेति स एतन्निरवपत्। इन्द्राग्नी श्रेष्ठमिन्द्रो
ज्यैष्ठमिन्द्रो दृढः। अहिः सूर्योऽदित्यै विष्णवे प्रतिष्ठायै। सोमो यमः संमानानाम्। अग्निर्नो
रीरिषदन्यत्र रीरिषः॥)॥

[६]

अग्निर्न ऋध्यास्म नवोनवोऽग्निर्मित्रश्चन्द्रमाः षट्॥६॥
अग्निर्नस्तन्नो वायुरहिर्बुध्नियं ऋक्षा वा इयमथैतत्पौर्णमास्या अजो वा
एकपाथ्सूर्यस्त्रिषष्टिः॥६३॥

अ॒ग्नि॒र्नः॑ पा॒तु प्र॒ति॒ष्ठा॒यै॒ स्वा॒हेति॑॥

हरिः॑ ओम्॥

॥इति श्रीकृष्णयजुर्वेदीयतैत्तिरीयब्राह्मणे तृतीयाष्टके प्रथमः
प्रपाठकः समाप्तः॥

॥द्वितीयः प्रश्नः॥

॥तैत्तिरीयब्राह्मणे तृतीयाष्टके द्वितीयः प्रपाठकः॥

तृतीयस्यामि॒तो दि॒वि सोमं॑ आसीत्। तं गा॒य॒त्र्या-
ऽह॑रत्। तस्य॑ पु॒र्णम॑च्छिद्यत्। तत्पु॒र्णोऽभ॑वत्। तत्पु॒र्णस्य॑
पु॒र्णत्व॑म्। ब्रह्म॑ वै पु॒र्णः। यत्पु॒र्णशा॒ख्या व॒त्स॒न॒पाक॑रोति।
ब्रह्म॑णै॒वैना॑न॒पाक॑रोति। गा॒य॒त्रो वै पु॒र्णः। गा॒य॒त्राः पु॒शवः॑॥१॥

तस्मा॒त्रीणि॑त्रीणि पु॒र्णस्य॑ पला॒शानि॑। त्रि॒पदा॑ गा॒य॒त्री।
यत्पु॒र्णशा॒ख्या गाः प्रा॑र्पय॑ति। स्वयै॒वैना॑ दे॒वत॑या प्रा॑र्पय॑ति।
यं का॒मये॑ताप॒शुः स्या॑दि॒ति। अ॒पु॒र्णान्त॑स्मै शुष्का॑ग्रा॒माह॑रेत्।
अ॒प॒शुरे॒व भ॑वति। यं का॒मये॑त प॒शुमा॑न्थस्या॒दि॒ति।
ब॒हुप॒र्णान्त॑स्मै बहु॒शा॒खामा॑हरेत्। प॒शुम॑न्तमे॒वैनं॑ करोति॥२॥

यत्प्राची॑मा ह॑रेत्। दे॒वल॑ल॒ोकम॑भि ज॑येत्। यदु॒दीचीं॑
मनु॑ष्यल॒ोकम्। प्राची॑मु॒दीची॑मा ह॑रति। उ॒भयो॑र्लो॒कयो॑र॒भि-
जि॑त्यै। इ॒षे त्वो॒र्जे त्वे॒त्याह॑। इ॒षमे॒वोर्जं॑ यज॑माने
दधा॑ति। वा॒यवः॑ स्थे॒त्याह॑। वा॒युर्वा अ॒न्तरि॑क्षस्या॒ध्यक्षाः॑।
अ॒न्तरि॑क्षदे॒वत्याः॑ खलु॒ वै पु॒शवः॑॥३॥

वा॒यवं ए॒वैना॑न्परि॑ ददा॑ति। प्र वा ए॑नाने॒तदा क॑रोति।

यदाहं। वा॒यवः॑ स्थेत्यु॑पा॒यवः॑ स्थेत्या॑ह। यज॑मानायै॒व प॒शूनुप॑
ह्वयते। दे॒वो वः॑ सवि॒ता प्रा॑र्पय॒त्वित्या॑ह प्रसू॑त्यै। श्रेष्ठ॑तमाय॒
कर्म॑ण इत्या॑ह। य॒ज्ञो हि श्रेष्ठ॑तमं कर्म। तस्मा॑दे॒वमा॑ह।
आप्या॑यध्वम॒घ्निया दे॒वभा॒गमित्या॑ह॥ ४॥

व॒त्सेभ्य॑श्च॒ वा ए॒ताः पु॒रा म॑नुष्यै॒भ्यश्चाप्या॑यन्त। दे॒वेभ्य॑
ए॒वैना॒ इन्द्रा॑याप्या॑ययति। ऊ॒र्जस्व॑तीः पय॑स्वतीरित्या॑ह।
ऊ॒र्ज॒५ हि पयः॑ स॒म्भर॑न्ति। प्र॒जाव॑तीरनमी॒वा अ॑य॒क्ष्मा
इत्या॑ह प्रजा॑त्यै। मा वः॑ स्ते॒न ई॒शत॒ माऽघ॑श॒५स॒ इत्या॑ह
गु॒प्त्यै। रु॒द्रस्य॑ हे॒तिः परि॑ वो वृ॒णक्त्वित्या॑ह। रु॒द्रादे॒वैना॑स्त्रायते।
ध्रु॒वा अ॒स्मिन्गो॑प॒तौ स्या॑त ब॒ह्वीरित्या॑ह। ध्रु॒वा ए॒वास्मि॑न्ब॒ह्वीः
करो॑ति॥ ५॥

यज॑मानस्य प॒शून्पा॑हीत्या॑ह। प॒शूनां॑ गो॒पीथा॑य।
तस्मा॑त्सा॒यं प॒शव॑ उप॑स॒माव॑र्तन्ते। अन॑धः सादयति।
गर्भा॑णां धृत्या॒ अप्र॑पादाय। तस्मा॒द्गर्भाः॑ प्र॒जाना॑मप्र॑पादुकाः।
उ॒परी॑व निद॑धाति। उ॒परी॑व हि सु॒वर्गो॑ लो॒कः। सु॒वर्ग॑स्य
लो॒कस्य॑ सम॑ष्ट्यै॥ ६॥

प॒शवः॑ करोति प॒शवो॑ दे॒वभा॒गमित्या॑ह करोति नव॑ च॥ [१]

देवस्य त्वा सवितुः प्रसव इत्यंश्चपृशुमादत्ते प्रसूत्यै।
 अश्विनोर्बाहुभ्यामित्याह। अश्विनौ हि देवानामध्वर्यू
 आस्ताम्। पूष्णो हस्ताभ्यामित्याह यत्यै। यो वा ओषधीः
 पर्वशो वेद। नैनाः स हि नस्ति। प्रजापतिर्वा ओषधीः
 पर्वशो वेद। स एना न हि नस्ति। अश्वपृश्वा बर्हिरच्छेति।
 प्राजापत्यो वा अश्वः सयोनित्वाय॥७॥

ओषधीनामहिंसायै। यज्ञस्य घोषदसीत्याह। यजमान
 एव रयिं दधाति। प्रत्युष्टं रक्षः प्रत्युष्टा अरातय इत्याह।
 रक्षंसामपहत्यै। प्रेयमंगाद्धिषणा बर्हिरच्छेत्याह। विद्या
 वै धिषणा। विद्ययैवैनदच्छेति। मनुना कृता स्वधया
 वितुष्टेत्याह। मानवी हि पर्शुः स्वधाकृता॥८॥

त आवहन्ति कवयः पुरस्तादित्याह। शुश्रुवांसो वै
 कवयः। यज्ञः पुरस्तात्। मुखत एव यज्ञमा रभते। अथो
 यदेतदुक्त्वा यतः कुतश्चा हरति। तत्प्राच्या एव दिशो भवति।
 देवेभ्यो जुष्टमिह बर्हिरासद इत्याह। बर्हिषः समृद्धौ।
 कर्मणोऽनपराधाय। देवानां परिषूतमसीत्याह॥९॥

यद्वा इदं किं च। तद्देवानां परिषूतम्। अथो यथा

वस्यसे प्रतिप्रोच्याहेदं करिष्यामीति। एवमेव तदध्वर्युर्देवेभ्यः
 प्रतिप्रोच्य बर्हिर्दाति। आत्मनोऽहिंसायै। यावतः
 स्तम्बान्परिदिशेत्। यत्तेषामुच्छिष्टं प्यात्। अति तद्यज्ञस्य
 रेचयेत्। एकं स्तम्बं परिदिशेत्। तं सर्वं दायात्॥१०॥

यज्ञस्यानतिरेकाय। वरुषवृद्धमसीत्याह। वरुषवृद्धा वा
 ओषधयः। देवबर्हिरित्याह। देवेभ्य एवैनत्करोति। मा त्वा-
 ऽन्वङ्गा तिर्यगित्याहाहिंसायै। पर्व ते राध्यासमित्याहर्ध्वै।
 आच्छेत्ता ते मा रिषमित्याह। नास्याऽऽत्मनो मीयते। य
 एवं वेद॥११॥

देवबर्हिः शतवल्शं विरोहेत्याह। प्रजा वै बर्हिः।
 प्रजानां प्रजननाय। सहस्रवल्शा वि वयं रुहेमेत्याह।
 आशिषमेवैतामा शास्ते। पृथिव्याः सम्पृचः पाहीत्याह।
 प्रतिष्ठित्यै। अयुङ्गायुङ्गान्मुष्टीं लुनोति। मिथुनत्वाय प्रजात्यै।
 सुसम्भृतां त्वा सम्भरामीत्याह। ब्रह्मणैवैनत्सम्भरति॥१२॥

अदित्यै रास्नाऽसीत्याह। इयं वा अदितिः। अस्या
 एवैनद्रास्नां करोति। इन्द्राण्यै सन्नहनमित्याह। इन्द्राणी वा
 अग्ने देवतानां समनह्यत। साऽऽर्ध्नात्। ऋद्ध्यै सन्नह्यति।

प्रजा वै ब्रुहिः। प्रजानामपरावापाय। तस्मात्स्नावंसन्तताः
प्रजा जायन्ते॥१३॥

पूषा तै॑ ग्रन्थिं॑ ग्रन्था॒त्वित्या॑ह। पुष्टि॑मेव यज॑माने दधाति।
स ते॒ मा॒स्था॒दित्या॑हाहि॑सायै। प॒श्चात्प्रा॒श्चमु॑पगूहति।
प॒श्चाद्वै प्रा॒चीन॑रेतो॒ धीय॑ते। प॒श्चादे॒वास्मै॑ प्रा॒चीन॑रेतो॒
दधा॑ति। इन्द्र॑स्य त्वा बा॒हुभ्या॑मुद्यच्छु॒ इत्या॑ह। इन्द्रि॒यमे॒व
यज॑माने दधाति। बृह॒स्पते॑र्मूर्धा॒ हंरा॑मीत्या॑ह। ब्रह्म॒ वै दे॒वानां॑
बृह॒स्पतिः॑॥१४॥

ब्रह्म॑णै॒वैन॑द्धरति। उ॒र्वन्तरि॑क्षमन्विहीत्या॑ह गत्यै॑।
दे॒वङ्ग॑ममसीत्या॑ह। दे॒वाने॒वैन॑द्गमयति। अन॑धः सादयति।
गर्भा॑णां धृत्या॒ अप्र॑पादाय। तस्मा॒द्गर्भाः॑ प्र॒जाना॑मप्र॑पादुकाः।
उ॒परी॑व नि दधाति। उ॒परी॑व हि सु॒वर्गो॑ लो॒कः। सु॒वर्ग॑स्य
लो॒कस्य॑ सम॑ष्ट्यै॥१५॥

स्यो॒नि॒त्वाय॑ स्व॒धाकृ॑ताऽसीत्या॑ह दायाद्वेदं भरति जायन्ते बृहस्पतिः समष्ट्यै॥——[२]

पूर्वे॑द्युरि॒ध्माब्रु॑हिः करोति। य॒ज्ञमे॒वारभ्य॑ गृही॒त्वोप॑वसति।
प्र॒जाप॑तिर्य॒ज्ञम॑सृजत। तस्यो॒खे अ॑स्र॒सेता॑म्। य॒ज्ञो वै
प्र॒जाप॑तिः। य॒थ्सान्ना॑य्यो॒खे भ॑वतः। य॒ज्ञस्यै॒व तदु॑खे

उप॑दधा॒त्यप्र॑स्र॒साय॑। शु॒न्धध्वं॑ दै॒व्याय॑ कर्म॒णे दे॒वय॑ज्याया॒
इत्या॑ह। दे॒वय॑ज्याया॑ ए॒वैनानि॑ शु॒न्धति॑। मा॒तरि॑श्व॒नो
घ॒र्मोऽसी॑त्याह॥१६॥

अ॒न्तरि॑क्षं॒ वै मा॑तरि॒श्व॒नो घ॒र्मः। ए॒षां लो॒कानां॑ वि॒धृत्यै॑।
द्यौर॑सि पृथि॒व्यसी॑त्याह। दि॒वश्च॒ ह्येषा॑ पृथि॒व्याश्च॒ सम्भृ॑ता।
यदु॒खा। तस्मा॑दे॒वमा॑ह। वि॒श्वधा॑या अ॒सि पर॑मेण॒ धाम्ने॑त्याह।
वृष्टि॑र्वै वि॒श्वधा॑याः। वृष्टि॑मे॒वावरु॑न्धे। दृ॒हंस्व॒ मा ह्य॑रित्याह॒
धृत्यै॑॥१७॥

वसू॑नां प॒वित्रं॑मसीत्याह। प्रा॒णा वै वस॑वः। ते॒षां
वा ए॒तद्भा॑ग॒धेय॑म्। यत्प॒वित्र॑म्। तेभ्य॑ ए॒वैन॑त्करोति।
श॒तधा॑र॒सह॑स्र॒धार॑मित्याह। प्रा॒णेष्वे॒वायु॑र्दधाति॒ सर्व॑त्वाय॑।
त्रि॒वृत्प॑लाशशा॒खाया॑ द॒र्भम॑यं भवति। त्रि॒वृद्धे॑ प्रा॒णः।
त्रि॒वृत्त॑मे॒व प्रा॒णं म॑ध्य॒तो यज॑माने दधाति॥१८॥

सौ॒म्यः पु॒र्णः सं॑योनि॒त्वाय॑। सा॒क्षात्प॑वित्रं॒ दर्भाः॑।
प्रा॒ख्सा॒यम॑धि॒नि द॑धाति। तत्प्रा॑णापानयो॒ रूप॑म्। ति॒र्यक्प्रा॑तः।
तद्दर्श॑स्य रूपम्। दा॒र्श्यः ह्ये॒तदहः॑। अन्नं॑ वै च॒न्द्रमाः॑। अन्नं॑
प्रा॒णाः। उ॒भय॑मे॒वोपै॑त्यजा॒मित्वा॑य॥१९॥

तस्मादयं सर्वतः पवते। हुतः स्तोको हुतो द्रप्स
इत्याह प्रतिष्ठित्यै। हविषोऽस्कन्दाय। न हि हुतः
स्वाहाकृतः स्कन्दति। दिवि नाको नामाग्निः। तस्य
विप्रुषो भागधेयम्। अग्नये बृहते नाकायेत्याह। नाकमेवाग्निं
भागधेयेन समर्धयति। स्वाहा द्यावापृथिवीभ्यामित्याह।
द्यावापृथिव्योरेवैनत्प्रतिष्ठापयति॥२०॥

पवित्रवत्यानयति। अपां चैवौषधीनां च रसः
संसृजति। अथो ओषधीष्वेव पशून्प्रतिष्ठापयति।
अन्वारभ्य वाचं यच्छति। यज्ञस्य धृत्यै। धारयन्नास्ते।
धारयन्त इव हि दुहन्ति। कामधुक्ष इत्याहातृतीयस्यै। त्रयं
इमे लोकाः। इमानेव लोकान् यजमानो दुहे॥२१॥

अमूमिति नामं गृह्णाति। भद्रमेवासां कर्मा विष्करोति।
सा विश्वायुः सा विश्वव्यचाः सा विश्वकर्मेत्याह।
इयं वै विश्वायुः। अन्तरिक्षं विश्वव्यचाः। असौ
विश्वकर्मा। इमानेवैताभिर्लोकान् यथापूर्वं दुहे। अथो
यथा प्रदात्रे पुण्यमाशास्ते। एवमेवैना एतदुपस्तौति।
तस्मात्प्रादादित्युन्नीय वन्दमाना उपस्तुवन्तः पशून्दु-

हन्ति॥२२॥

बहु दुग्धीन्द्राय देवेभ्यो हविरिति वाचं विसृजते।
यथादेवतमेव प्रसौति। दैव्यस्य च मानुषस्य च व्यावृत्यै।
त्रिराह। त्रिषत्या हि देवाः। अवाचं यमोऽनन्वारभ्योत्तराः।
अपरिमितमेवाव रुन्धे। न दारुपात्रेण दुह्यात्। अग्निवद्वै
दारुपात्रम्। यद्दारुपात्रेण दुह्यात्॥२३॥

यातयाँम्रा हविषा यजेत। अथो खल्वाहुः।
पुरोडाशमुखानि वै हवींषि। नेत इतः पुरोडाशं
हविषो यामोऽस्तीति। काममेव दारुपात्रेण दुह्यात्। शूद्र एव
न दुह्यात्। असतो वा एष सम्भूतः। यच्छूद्रः। अहविरेव
तदित्याहुः। यच्छूद्रो दोग्धीति॥२४॥

अग्निहोत्रमेव न दुह्याच्छूद्रः। तद्धि नोत्पुनन्ति।
यदा खलु वै पवित्रमत्येति। अथ तद्धविरिति।
सम्पृच्यध्वमृतावरीरित्याह। अपां चैवौषधीनां च रसं स
सृजति। तस्मादपां चौषधीनां च रसमुपजीवामः। मन्द्रा
धनस्य सातय इत्याह। पुष्टिमेव यजमाने दधाति। सोमै न
त्वातन्चमीन्द्राय दधीत्याह॥२५॥

सोममेवैनत्करोति। यो वै सोमं भक्षयित्वा। संवत्सरः
 सोमं न पिबति। पुनर्भक्ष्योऽस्य सोमपीथो भवति। सोमः
 खलु वै सान्नाय्यम्। य एवं विद्वान्सान्नाय्यं पिबति।
 अपुनर्भक्ष्योऽस्य सोमपीथो भवति। न मृन्मयेनापि दध्यात्।
 यन्मृन्मयेनापि दध्यात्। पितृदेवत्यं स्यात्॥ २६॥

अयस्पात्रेण वा दारुपात्रेण वाऽपि दधाति। तद्धि सदेवम्।
 उदन्वद्भवति। आपो वै रक्षोग्नीः। रक्षसामपहत्यै। अदस्तमसि
 विष्णवे त्वेत्याह। यज्ञो वै विष्णुः। यज्ञायैवैनददस्तं करोति।
 विष्णो हव्यः रक्षस्वेत्याह गुप्त्यै। अनधः सादयति। गर्भाणां
 धृत्या अप्रपादाय। तस्माद्गर्भाः प्रजानामप्रपादुकाः। उपरीव
 निदधाति। उपरीव हि सुवर्गो लोकः। सुवर्गस्य लोकस्य
 समष्ट्यै॥ २७॥

असीत्याह धृत्यै यजमाने दधात्यजामित्वाय स्थापयति दुहे दुहन्ति दुह्यादोग्धीति दधीत्याह
 स्यात्सादयति पञ्च च॥ [३]

कर्मणे वां देवेभ्यः शकेयमित्याह शक्त्यै। यज्ञस्य वै
 सन्ततिमनु प्रजाः पशवो यजमानस्य सन्तायन्ते। यज्ञस्य
 विच्छित्तिमनु प्रजाः पशवो यजमानस्य विच्छिद्यन्ते। यज्ञस्य

सन्ततिरसि यज्ञस्य त्वा सन्तत्यै स्तृणामि सन्तत्यै त्वा
 यज्ञस्येत्याहवनीयाथ्सन्तनोति। यजमानस्य प्रजायै पशूनां
 सन्तत्यै। अपः प्रणयति। श्रद्धा वा आपः। श्रद्धामेवारभ्यं
 प्रणीय प्रचरति। अपः प्रणयति। यज्ञो वा आपः॥२८॥

यज्ञमेवारभ्यं प्रणीय प्रचरति। अपः प्रणयति। वज्रो वा
 आपः। वज्रमेव भ्रातृव्येभ्यः प्रहृत्यं प्रणीय प्रचरति। अपः
 प्रणयति। आपो वै रक्षोघ्नीः। रक्षसामपहत्यै। अपः प्रणयति।
 आपो वै देवानां प्रियं धाम। देवानामेव प्रियं धाम प्रणीय
 प्रचरति॥२९॥

अपः प्रणयति। आपो वै सर्वा देवताः। देवता एवारभ्यं
 प्रणीय प्रचरति। वेषाय त्वेत्याह। वेषाय ह्येनदादत्ते। प्रत्युष्टं
 रक्षः प्रत्युष्टा अरातय इत्याह। रक्षसामपहत्यै। धूरसीत्याह।
 एष वै धुर्योऽग्निः। तं यदनुपस्पृश्यातीयात्॥३०॥

अध्वर्युं च यजमानं च प्रदहेत्। उपस्पृश्यात्येति।
 अध्वर्योश्च यजमानस्य चाप्रदाहाय। धूर्व तं योऽस्मान्धूर्वति
 तं धूर्व यं वयं धूर्वाम इत्याह। द्वौ वाव पुरुषौ। यं चैव
 धूर्वति। यश्चैनं धूर्वति। तावुभौ शुचाऽर्पयति। त्वं देवानामसि

सस्त्रितम् पप्रितम् जुष्टम् वह्नितम् देवहूतममित्याह।
यथायजुरेवैतत्॥ ३१॥

अहुतमसि हविर्धानमित्याहानात्यै। दृ९हंस्व मा
ह्वारित्याह धृत्यै। मित्रस्य त्वा चक्षुषा प्रेक्ष इत्याह मित्रत्वाय।
मा भेर्मा संविक्था मा त्वा हि९सिषमित्याहाहि९सायै।
यद्वै किं च वातो नाभि वाति। तत्सर्वं वरुणदेवत्यम्। उरु
वातायेत्याह। अवारुणमेवैनत्करोति। देवस्य त्वा सवितुः
प्रसव इत्याह प्रसूत्यै। अश्विनोर्बाहुभ्यामित्याह॥ ३२॥

अश्विनौ हि देवानामध्वर्यू आस्ताम्। पूष्णो
हस्ताभ्यामित्याह यत्यै। अग्नये जुष्टं निर्वपामीत्याह।
अग्नय एवैनां जुष्टं निर्वपति। त्रिर्यजुषा। त्रय इमे लोकाः।
एषां लोकानामाप्त्यै। तूष्णीं चतुर्थम्। अपरिमितमेवाव रुन्धे।
स एवमेवानुपूर्व९ हवी९षि निर्वपति॥ ३३॥

इदं देवानामिदम् नः सहेत्याह व्यावृत्यै। स्फात्यै
त्वा नारात्या इत्याह गुप्त्यै। तमसीव वा एषोऽन्तश्चरति।
यः परीणहि। सुवरभि वि ख्येषं वैश्वानरं ज्योतिरित्याह।
सुवरेवाभि वि पश्यति वैश्वानरं ज्योतिः। द्यावापृथिवी हविषि

गृहीत उदवेपेताम्। दृ० हन्ता॒न्दुर्या॑ द्यावा॑पृथि॒व्योरित्या॑ह।
 गृहाणां॑ द्यावा॑पृथि॒व्योर्धृत्यै॑। उ॒र्वन्तरि॑क्षमन्वि॒हीत्या॑ह गत्यै॑।
 अदि॑त्यास्त्वोप॒स्थे सा॒दया॒मीत्या॑ह। इयं॑ वा अदि॑तिः। अ॒स्या
 ए॒वैन॑दुप॒स्थे सा॒दयति॑। अ॒ग्रे ह॒व्य० र॑क्ष॒स्वेत्या॑ह गुत्यै॑॥३४॥

य॒ज्ञो वा आपो॑ धामं॒ प्रणी॑य॒ प्रच॑रत्यती॒यादे॒तद्वाहु॑भ्या॒मित्या॑ह ह॒वी०षि॑ निर्व॒पति॑ गत्यै॑ च॒त्वारि॑
 च॥

[४]

इन्द्रो॑ वृ॒त्रम॑हन्। सोऽपः॑। अ॒भ्याम्रि॑यत। तासां॑ यन्मे॒ध्यं
 य॒ज्ञिय॑० सदे॑वमासीत्। तदपो॑द॒क्राम॑त्। ते द॒र्भा अ॑भवन्।
 यद्द॒र्भैर॑प॒ उत्पु॑नाति। या ए॒व मे॒ध्या य॒ज्ञियाः॑ सदे॑वा आपः॑।
 ताभि॑रे॒वैना॒ उत्पु॑नाति। द्वा॒भ्यामु॑त्पु॒नाति॑॥३५॥

द्वि॒पाद्यज॑मानः॒ प्रति॑ष्ठित्यै। दे॒वो वः॑ सवि॒तोत्पु॑ना॒त्वित्या॑ह।
 स॒वितृ॑प्र॒सूत॑ ए॒वैना॒ उत्पु॑नाति। अ॒च्छि॒द्रेण॑ प॒वित्रे॒णेत्या॑ह।
 अ॒सौ वा आ॑दि॒त्योऽच्छि॑द्रं प॒वित्र॑म्। तेनै॒वैना॒ उत्पु॑नाति।
 व॒सोः सूर्य॑स्य र॒श्मिभि॑रित्या॑ह। प्रा॒णा वा आपः॑। प्रा॒णा
 व॒सवः॑। प्रा॒णा र॒श्मयः॑॥३६॥

प्रा॒णैरे॒व प्रा॒णान्ध॑सं पृ॒णक्ति॑। सा॒वि॒त्रि॒यर्चा॑। स॒वितृ॑प्र॒सूतं॑
 मे॒ कर्मा॑स॒दिति॑। स॒वितृ॑प्र॒सूत॑मे॒वास्य॑ कर्म॒ भवति॑। प॒च्छो

गायत्रिया त्रिष्वमृद्धत्वाय॑। आपो॑ देवीरग्रेषुवो अग्रेगुव॑
इत्या॑ह। रूपमे॒वासा॑मे॒तन्महि॑मानं व्याचष्टे। अग्रं॑ इ॒मं य॒ज्ञं
न॑य॒ताग्रे॑ य॒ज्ञप॑ति॒मित्या॑ह। अग्रं॑ ए॒व य॒ज्ञं न॑यन्ति। अग्रे॑
य॒ज्ञप॑तिम्॥ ३७॥

युष्मानिन्द्रोऽवृणीत वृत्रतूर्ये॑ यूयमिन्द्रमवृणीध्वं वृत्रतूर्य॑
इत्या॑ह। वृत्र॑ ह॒ ह॒ निष्यन्निन्द्र॑ आपो॑ वव्रे। आपो॑ हेन्द्र॑
वव्रिरे। सं॒ज्ञामे॒वासा॑मे॒तत्सामा॑नं व्याचष्टे। प्रोक्षि॑ताः
स्थेत्या॑ह। तेनाऽऽपः॑ प्रोक्षि॑ताः। अ॒ग्नये॑ वो॒ जुष्टं॑
प्रोक्षा॑म्य॒ग्नीषोमा॑भ्या॒मित्या॑ह। य॒थादे॒वत॑मे॒वैनान्प्रोक्ष॑ति।
त्रिः प्रोक्ष॑ति। त्र्या॑वृद्धि य॒ज्ञः॥ ३८॥

अथो॒ रक्ष॑साम॒प॒हत्यै॑। शु॒न्धध्वं॑ दै॒व्याय॑ कर्मणे दे॒वय॑ज्याया
इत्या॑ह। दे॒वय॑ज्याया॑ ए॒वैनानि॑ शु॒न्धति॑। त्रिः प्रोक्ष॑ति।
त्र्या॑वृद्धि य॒ज्ञः। अथो॑ मे॒ध्यत्वाय॑। अ॒वधू॑त॒ रक्षोऽ॒वधू॑ता
अ॒रा॒तय॑ इत्या॑ह। रक्ष॑साम॒प॒हत्यै॑। अ॒दि॒त्यास्त्व॒गसी॑त्या॑ह।
इ॒यं वा अ॒दि॒तिः॥ ३९॥

अ॒स्या ए॒वैन॒त्त्वचं॑ करोति। प्रति॑ त्वा पृथि॒वी वे॒त्त्वित्या॑ह
प्रति॑ष्ठित्यै। पुर॒स्तात्प्र॑ती॒चीन॑ग्रीवमु॒त्तर॑लो॒मोप॑स्तृणाति

मेध्यत्वाय॑। तस्मात्पु॑रस्तात्प्रत्य॑श्वः पु॒शवो॑ मेध॒मुप॑तिष्ठन्ते।
तस्मात्प्र॑जा मृ॒गं ग्राह॑काः। य॒ज्ञो दे॒वेभ्यो॑ नि॒लाय॑त। कृ॒ष्णो
रूपं॑ कृ॒त्वा। यत्कृ॑ष्णाजि॒ने ह॒विर॑ध्यव॒हन्ति॑। य॒ज्ञादे॒व तद्य॑ज्ञं
प्रयु॑ङ्गे। ह॒विषो॑ऽस्क॒न्दाय॑॥४०॥

अधि॑षव॒णम॑सि वानस्प॒त्यमि॒त्याह॑। अधि॑षव॒ण-
मे॒वैन॑त्करोति। प्रति॒ त्वाऽदि॒त्यास्त्व॒ग्वेत्वि॒त्याह॑ सय॒त्वाय॑।
अ॒ग्नेस्त॑नूर॒सीत्या॑ह। अ॒ग्नेर्वा ए॒षा त॒नूः। यदोष॑धयः। वा॒चो
वि॒सर्ज॑नमि॒त्याह॑। य॒दा हि प्र॑जा ओष॑धीनाम॒श्नन्ति॑। अथ॒
वाचं॑ वि॒सृज॑न्ते। दे॒ववी॑तये त्वा गृ॒ह्णामी॒त्याह॑॥४१॥

दे॒वता॑भिरे॒वैन॑त्सम॒र्धय॑ति। अ॒द्रि॒रसि॑ वानस्प॒त्य इ॒त्याह॑।
ग्रा॒वा॒णमे॒वैन॑त्करोति। स इ॒दं दे॒वेभ्यो॑ ह॒व्यं सु॒शमि॑
शमि॑ष्वे॒त्याह॑ शान्त्यै॑। ह॒विष्कृ॑देही॒त्याह॑। य ए॒व दे॒वानां॑
ह॒विष्कृ॑तः। तान् ह॒वय॑ति। त्रि॒ह्वय॑ति। त्रिष॑त्या हि दे॒वाः।
इष॑माव॒दोर्ज॑माव॒देत्या॑ह॥४२॥

इष॑मे॒वोर्जं॑ यज॑माने दधाति। द्यु॒मद्व॑दत व॒यं सं॒ङ्घातं॑
जे॒ष्मेत्या॑ह॒ भ्रातृ॑व्याभिभू॒त्यै। मनोः॑ श्र॒द्धादे॒वस्य॑ यज॑मानस्या-
सुर॒घ्नी वाक्। य॒ज्ञायु॑धेषु प्रवि॑ष्टाऽऽसीत्। तेऽसु॑रा याव॑न्तो

यज्ञायुधानामुद्वदतामुपाशृण्वन्। ते पराभवन्। तस्मात्स्वानां
मध्येऽवसायं यजेत। यावन्तोऽस्य भ्रातृव्या यज्ञायुधाना-
मुद्वदतामुपशृण्वन्ति। ते परा भवन्ति। उच्चैः समाहन्त वा
आह विजित्यै॥४३॥

वृङ्क् एषामिन्द्रियं वीर्यम्। श्रेष्ठं एषां भवति। वृषवृद्धमसि
प्रति त्वा वृषवृद्धं वेत्त्वित्याह। वृषवृद्धा वा ओषधयः।
वृषवृद्धा इषीकाः समृद्धौ। यज्ञं रक्षांस्यनु प्राविशन्।
तान्यस्ना पशुभ्यो निरवादयन्त। तुषैरोषधीभ्यः। परापूतं
रक्षः परापूता अरातय इत्याह। रक्षसामपहत्यै॥४४॥

रक्षसां भागोऽसीत्याह। तुषैरेव रक्षांसि निरवादयते।
अप उपस्पृशति मेध्यत्वाय। वायुर्वो विविनक्तित्याह। पवित्रं
वै वायुः। पुनात्येवैनान्। अन्तरिक्षादिव वा एते प्रस्कन्दन्ति।
ये शूर्पात्। देवो वः सविता हिरण्यपाणिः प्रतिगृह्णात्वित्याह।
प्रतिष्ठित्यै। हविषोऽस्कन्दाय। त्रिष्फलीकर्तवा आह।
त्र्यावृद्धि यज्ञः। अथो मेध्यत्वाय॥४५॥

द्वाभ्यामुत्पुनाति रश्मयो नयन्त्यग्रे यज्ञपतिं यज्ञोऽदितिरस्कन्दाय गृह्णामीत्याह वदेत्याह विजित्या
अपहत्या अस्कन्दाय त्रीणि च॥

अवधूत॑ꣳ रक्षोऽवधूता॑ अरा॑तय॒ इत्या॑ह। रक्ष॑साम॒पह॑त्यै।
 अदि॑त्या॒स्त्वग॒सीत्या॑ह। इ॒यं वा अदि॑तिः। अ॒स्या ए॒वैन॒त्त्वचं॑
 करो॑ति। प्रति॑ त्वा पृथि॒वी वे॒त्त्वित्या॑ह॒ प्रति॑ष्ठित्यै।
 पु॒रस्ता॑त्प्रती॒चीन॑ग्रीवमु॒त्तर॑लो॒मोप॑स्तृणाति मे॒ध्यत्वाय॑।
 तस्मा॑त्पु॒रस्ता॑त्प्रत्य॒श्वः प॒शवो॑ मे॒धमु॑प॒तिष्ठ॑न्ते। तस्मा॑त्प्र॒जा
 मृ॒गं ग्रा॑हु॒काः। य॒ज्ञो दे॒वेभ्यो॑ नि॒लाय॑त॥४६॥

कृ॒ष्णो रू॒पं कृ॒त्वा। यत्कृ॑ष्णाजि॒ने ह॒विर॑धिपि॒नष्टि॑।
 य॒ज्ञादे॒व तद्य॑ज्ञं प्रयु॑ङ्के। ह॒विषो॑ऽस्क॒न्दाय॑। द्यावा॑पृथि॒वी
 स॒हास्ता॑म्। ते श॑म्यामा॒त्रमे॒कम॑ह॒व्यैता॑ꣳ श॒म्यामा॒त्रमे॒कम॑हः।
 दि॒वः स्क॑म्भ॒निर॑सि॒ प्रति॑ त्वाऽदि॑त्या॒स्त्वग्वे॒त्त्वित्या॑ह।
 द्यावा॑पृथि॒व्योर्वी॑त्यै। धि॒षणा॑ऽसि पर्व॒त्या प्रति॑ त्वा दि॒वः
 स्क॑म्भ॒निर्वे॒त्त्वित्या॑ह। द्यावा॑पृथि॒व्योर्वि॑धृत्यै॥४७॥

धि॒षणा॑ऽसि पा॒र्वते॒यी प्रति॑ त्वा पर्व॒तिर्वे॒त्त्वित्या॑ह।
 द्यावा॑पृथि॒व्योर्वि॑धृत्यै। दे॒वस्य॑ त्वा स॒वितुः॑ प्र॒सव॑ इत्या॑ह॒
 प्रसू॑त्यै। अ॒श्विनो॑र्बा॒हुभ्या॑मित्या॑ह। अ॒श्विनो॑ हि दे॒वाना॑म॒ध्वर्यू॑
 आस्ता॑म्। पू॒ष्णो ह॑स्ता॒भ्या॑मित्या॑ह॒ यत्यै॑। अधि॑वपा॒मीत्या॑ह।
 य॒थादे॒वत॑मे॒वैनान॑धि॒ वप॑ति। धा॒न्यम॑सि धि॒नुहि॑ दे॒वानि॑त्या॑ह।
 ए॒तस्य॑ य॒जुषो॑ वी॒र्ये॑ण॥४८॥

यावदेकां देवतां कामयते यावदेकां। तावदाहुतिः
 प्रथते। न हि तदस्ति। यत्तावदेव स्यात्। यावज्जुहोति।
 प्राणाय त्वाऽपानाय त्वेत्याह। प्राणानेव यजमाने दधाति।
 दीर्घामनु प्रसितिमायुषे धामित्याह। आयुरेवास्मिन्दधाति।
 अन्तरिक्षादिव वा एतानि प्रस्कन्दन्ति। यानि दृषदः। देवो
 वः सविता हिरण्यपाणिः प्रतिगृह्णात्वित्याह प्रतिष्ठित्यै।
 हविषोऽस्कन्दाय। असंवपन्ती पिष्पाणूनि कुरुतादित्याह
 मेध्यत्वाय॥४९॥

निलायत विधृत्यै वीर्येण स्कन्दन्ति चत्वारि च॥ [६]

धृष्टिरसि ब्रह्म यच्छेत्याह धृत्यै। अपाग्नेऽग्निमामादं जहि
 निष्क्रव्यादं सेधा देवयजं वहेत्याह। य एवामात्क्रव्यात्।
 तमपहत्य। मेध्येऽग्नौ कपालमुपदधाति। निर्दग्धं
 रक्षो निर्दग्धा अरातय इत्याह। रक्षांस्येव निर्दहति।
 अग्निवत्युपदधाति। अस्मिन्नेव लोके ज्योतिर्धत्ते। अङ्गारमधि
 वर्तयति॥५०॥

अन्तरिक्ष एव ज्योतिर्धत्ते। आदित्यमेवामुष्मिल्लोके
 ज्योतिर्धत्ते। ज्योतिष्मन्तोऽस्मा इमे लोका भवन्ति। य एवं

वेदं ध्रुवमसि पृथिवीं दृ॒ष्ट॒हेत्याह॑ । पृथि॒वीमे॒वैतेन॑ दृ॒ष्ट॒हति॑ ।
 ध॒र्त्रम॑स्यन्तरि॒क्षं दृ॒ष्ट॒हेत्याह॑ । अन्त॒रि॒क्षमे॒वैतेन॑ दृ॒ष्ट॒हति॑ ।
 ध॒रुणम॑सि दि॒वं दृ॒ष्ट॒हेत्याह॑ । दि॒वंमे॒वैतेन॑ दृ॒ष्ट॒हति॑ ॥ ५१ ॥

ध॒र्मासि॑ दि॒शो दृ॒ष्ट॒हेत्याह॑ । दि॒श ए॒वैतेन॑ दृ॒ष्ट॒हति॑ ।
 इ॒माने॒वैतैर्लो॒कान्दृ॒ष्ट॒हति॑ । दृ॒ष्ट॒हन्तेऽस्मा॑ इ॒मे लो॒काः प्र॒जया॑
 प॒शुभिः॑ । य ए॒वं वेद॑ । त्री॒ण्यग्रे॑ क॒पाला॒न्युप॑दधाति । त्रयं इ॒मे
 लो॒काः । ए॒षां लो॒काना॒माप्त्यै॑ । ए॒कम॒ग्रे क॒पाल॒मुप॑ दधाति ।
 ए॒कं वा अ॒ग्रे क॒पालं॑ पु॒रुष॑स्य स॒म्भव॑ति ॥ ५२ ॥

अथ॒ द्वे । अथ॒ त्रीणि॑ । अथ॒ चत्वारि॑ । अथाष्टौ ।
 तस्मा॑द॒ष्टाक॑पालं पु॒रुष॑स्य शि॒रः । यदे॒वं क॒पाला॒न्युप॑दधाति ।
 य॒ज्ञो वै प्र॒जाप॑तिः । य॒ज्ञमे॒व प्र॒जाप॑ति॒ः स॒ऽस्क॑रोति ।
 आ॒त्मान॑मे॒व तथ्स॑ऽस्क॑रोति । त॒ः स॒ऽस्कृ॑तमा॒त्मानम्॑ ॥ ५३ ॥

अ॒मुष्मि॑ल्लो॒केऽनु॑ प॒रैति॑ । यद॒ष्टावु॑प॒दधा॑ति । गा॒य॒त्रि॒या
 तथ्स॑मि॒तम् । यन्न॑व । त्रि॒वृता॒ तत् । यद्व॑श । वि॒राजा॒ तत् ।
 यदे॒काद॑श । त्रि॒ष्टुभा॒ तत् । यद्वा॑द॒श ॥ ५४ ॥

जग॑त्या॒ तत् । छ॒न्दः स॑मि॒तानि॒ स उ॑प॒दध॑त्क॒पाला॑नि ।
 इ॒माँल्लो॒कान॑नुपूर्वं दि॒शो वि॑धृत्यै दृ॒ष्ट॒हति॑ । अथाऽऽयुः

प्राणान्प्रजां पशून् यजमाने दधाति। सृजातानस्मा
अभितो बहुलान्करोति। चितः स्थेत्याह। यथायजुरेवैतत्।
भृगूणामङ्गिरसां तपसा तप्यध्वमित्याह। देवतानामेवैनानि
तपसा तपति। तानि ततः सञ्स्थिते। यानि घर्मे
कृपालान्युपचिन्वन्ति वेधस इति चतुष्पदयुर्चा वि मुञ्चति।
चतुष्पादः पशवः। पशुष्वेवोपरिष्ठात्प्रति तिष्ठति॥५५॥

वर्तयति दिवंमेवैतेन दहति सम्भवति तस्य सङ्स्कृतमात्मानं द्वादश सञ्स्थिते त्रीणि
च॥

[७]

देवस्य त्वा सवितुः प्रसव इत्याह प्रसूत्यै।
अश्विनोर्बाहुभ्यामित्याह। अश्विनौ हि देवानामध्वर्यू
आस्ताम्। पूष्णो हस्ताभ्यामित्याह यत्यै। सं वपामीत्याह।
यथादेवतमेवैनानि संवपति। समापो अद्विरङ्गमत समोषधयो
रसेनेत्याह। आपो वा ओषधीर्जिन्वन्ति। ओषधयोऽपो
जिन्वन्ति। अन्या वा एतासामन्या जिन्वन्ति॥५६॥

तस्मादेवमाह। सः रेवतीर्जगतीभिर्मधुमतीर्मधुमतीभिः
सृज्यध्वमित्याह। आपो वै रेवतीः। पशवो जगतीः।
ओषधयो मधुमतीः। आप ओषधीः पशून्। तानेवास्मा
एकधा सः सृज्य। मधुमतः करोति। अद्भ्यः परि प्रजाताः

स्थ॒ सम॒द्भिः॑ पृ॒च्यध्व॒मिति॑ प॒र्या॒प्लाव॑यति। यथा॒ सुवृ॑ष्ट
इ॒माम॑नुवि॒सृत्य॑॥५७॥

आप॒ ओष॑धी॒र्मह॑यन्ति। ता॒दृगे॒व तत्। जन॑यत्यै
त्वा॒ संयौ॑मीत्या॒ह। प्र॒जा ए॒वैतेन॑ दा॒धार। अ॒ग्नये॑
त्वा॒ऽग्नीषोम॑भ्या॒मित्या॑ह॒ व्यावृ॑त्यै। म॒खस्य॒ शिरो॑-
ऽसीत्या॑ह। य॒ज्ञो वै म॒खः। तस्यै॒तच्छि॑रः। यत्पु॒रोडा॑शः।
तस्मा॑दे॒वमा॑ह॥५८॥

घ॒र्मोऽसि॑ वि॒श्वायु॑रित्या॒ह। वि॒श्वमे॒वायु॑र्यज॑माने दधाति।
उ॒रु प्र॑थस्वो॒रु ते॑ य॒ज्ञप॑तिः प्रथता॒मित्या॑ह। यज॑मानमे॒व
प्र॒जया॑ प॒शुभिः॑ प्रथयति। त्वचं॑ गृ॒ह्णीष्वे॑त्या॒ह। सर्व॑मे॒वैन॑
सत॑नुं करोति। अथा॒ऽऽप आ॒नीय॑ परि॒मार्ष्टि॑। मा॒स ए॒व
तत्त्वचं॑ दधाति। तस्मा॑त्त्व॒चा मा॒सं छ॒न्नम्। घ॒र्मो वा ए॒षो-
ऽशा॑न्तः॥५९॥

अ॒र्धमा॒सेऽर्ध॑मा॒से प्र॑वृ॒ज्यते। यत्पु॒रोडा॑शः। स ई॒श्वरो
यज॑मान॑ शु॒चा प्र॑दहः। पर्य॑ग्नि करोति। प॒शुमे॒वैन॑मकः।
शान्त्या॒ अप्र॑दाहाय। त्रिः पर्य॑ग्नि करोति। त्र्या॑वृद्धि य॒ज्ञः।
अथो॒ रक्ष॑साम॒पह॑त्यै। अ॒न्तरि॑त॒ रक्षो॑ऽन्तरि॑ता अरा॑तय॒

इत्याह॥६०॥

रक्षसामन्तरहित्यै। पुरोडाशं वा अधिश्रितं रक्षांस्य-
जिघांसन्। दिवि नाको नामाग्नी रक्षोहा। स
एवास्माद्रक्षांस्यपाहन्। देवस्त्वां सविता श्रपयत्वित्याह।
सवितृप्रसूत एवैनं श्रपयति। वर्षिष्ठे अधि नाक
इत्याह। रक्षसामपहत्यै। अग्निस्ते तनुवं माऽतिधागित्याहा-
ऽनतिदाहाय। अग्ने हव्यं रक्षस्वेत्याह गुप्त्यै॥६१॥

अविदहन्तः श्रपयतेति वाचं विसृजते। यज्ञमेव
हवींष्यभिव्याहृत्य प्रतनुते। पुरोरुचमविदाहाय श्रुत्यै
करोति। मस्तिष्को वै पुरोडाशः। तं यन्नाभिं वासयेत्।
आविर्मस्तिष्कः स्यात्। अभिवासयति। तस्माद्गुहां
मस्तिष्कः। भस्मनाऽभिवासयति। तस्मान्मांसेनास्थिं
छन्नम्॥६२॥

वेदेनाभिवासयति। तस्मात्केशैः शिरश्छन्नम्।
अखलतिभावुको भवति। य एवं वेद। पशोर्वै प्रतिमा
पुरोडाशः। स नायजुष्कमभिवास्यः। वृथैव स्यात्। ईश्वरा
यजमानस्य पशवः प्रमेतोः। सं ब्रह्मणा पृच्यस्वेत्याह। प्राणा
वै ब्रह्म॥६३॥

प्राणाः प॒शवः॑। प्रा॒णैरे॒व प॒शून्सम्पृ॑णक्ति। न प्र॒मायु॑का
भवन्ति। यज॑मानो॒ वै पु॑रोडाशः। प्र॒जा प॒शवः॑ पु॒रीषम्।
यदे॒वम॑भिवा॒सय॑ति। यज॑मानमे॒व प्र॒जया॑ प॒शुभिः॑ सम॑र्धयति।
दे॒वा वै ह॒विर्भृ॑त्वाऽब्रु॑वन्। कस्मि॑न्निदं म्र॑क्ष्यामह॒ इति॑।
सोऽ॒ग्निर॑ब्रवीत्॥६४॥

मयि॑ त॒नूः सं निध॑ध्वम्। अ॒हं व॒स्तं ज॑नयिष्यामि।
यस्मि॑न्म्रक्ष्यध्व॒ इति॑। ते दे॒वा अ॒ग्नौ त॒नूः स॒न्यद॑धत।
तस्मा॑दाहुः। अ॒ग्निः सर्वा॑ दे॒वता॒ इति॑। सोऽङ्गा॑रेणाऽऽपः।
अ॒भ्य॑पातयत्। तत॑ ए॒कतो॑ऽजायत। स द्वि॒तीयं॑म॒भ्य॑-
पातयत्॥६५॥

ततो॑ द्वि॒तोऽजा॑यत। स तृ॒तीयं॑म॒भ्य॑पातयत्। तत॑स्त्रि॒तो-
ऽजा॑यत। यद॒द्ध्योऽजा॑यन्त। तदा॒प्याना॑माप्य॒त्वम्।
यदा॒त्म॒भ्योऽजा॑यन्त। तदा॒त्म्याना॑मात्म्य॒त्वम्। ते दे॒वा
आ॒प्येष्व॑मृजत। आ॒प्या अ॑मृजत॒ सूर्या॑भ्युदिते। सूर्या॑भ्युदितः
सूर्या॑भिनिमृक्ते॥६६॥

सूर्या॑भिनिमृक्तः कु॒न॒खिनि॑। कु॒न॒खी श्या॑वदति।
श्या॑वदन्न॒ग्रदिधि॑षौ। अ॒ग्र॒दिधि॑षुः प॒रिवि॑त्ते। प॒रिवि॑त्तो

वीरुहणि। वीरुहा ब्रह्महणि। तद्ब्रह्महणं नात्यच्यवत।
अन्तर्वेदि निनयत्यवरुद्धौ। उल्मुकेनाभि गृह्णाति श्रुतत्वाय।
श्रुतकामा इव हि देवाः॥६७॥

अन्या जिन्वन्त्यनु विसृत्यैवमाहाशान्त आह गुप्त्यै छत्रं ब्रह्माब्रवीद्वितीयंभ्यंपातयत्सूर्याभिनिम्नक्ते

देवाः॥ [८]

देवस्य त्वा सवितुः प्रसव इति स्फ्यमादत्ते प्रसूत्यै।
अश्विनोर्बाहुभ्यामित्याह। अश्विनौ हि देवानामध्वर्यू
आस्ताम्। पूष्णो हस्ताभ्यामित्याह यत्यै। आदद् इन्द्रस्य
बाहुरसि दक्षिण इत्याह। इन्द्रियमेव यजमाने दधाति।
सहस्रभृष्टिः शततेजा इत्याह। रूपमेवास्यैतन्महिमानं
व्याचष्टे। वायुरसि तिग्मतेजा इत्याह। तेजो वै वायुः॥६८॥

तेज एवास्मिन्दधाति। विषाद्वै नामासुर आसीत्।
सोऽबिभेत्। यज्ञेन मा देवा अभिभविष्यन्तीति। स
पृथिवीमभ्यवमीत्। सा मेध्याऽभवत्। अथो यदिन्द्रो
वृत्रमहन्। तस्य लोहितं पृथिवीमनु व्यधावत्। सा
मेध्याऽभवत्। पृथिवि देवयजनीत्याह॥६९॥

मेध्यामेवैनां देवयजनीं करोति। ओषध्यास्ते मूलं
मा हिंसिषमित्याह। ओषधीनामहिंसायै। व्रजं

गच्छ गोस्थानमित्याह। छन्दांसि वै ब्रजो गोस्थानः।
 छन्दांस्येवास्मै ब्रजं गोस्थानं करोति। वर्षतु ते
 द्यौरित्याह। वृष्टिर्वै द्यौः। वृष्टिमेवाव रुन्धे। बधान देव
 सवितः परमस्यां परावतीत्याह॥७०॥

द्वौ वाव पुरुषौ। यं चैव द्वेष्टि। यश्चैनं द्वेष्टि। तावुभौ
 बध्नाति परमस्यां परावति शतेन पाशैः। योऽस्मान्द्वेष्टि यं च
 वयं द्विष्मस्तमतो मा मौगित्याहानिमुत्तयै। अरुरुर्वै नामासुर
 आसीत्। स पृथिव्यामुपमृष्टोऽशयत्। तं देवा अपहंतो-
 ऽरुरुः पृथिव्या इति पृथिव्या अपाघ्नन्। भ्रातृव्यो वा अरुरुः।
 अपहंतोऽरुरुः पृथिव्या इति यदाह॥७१॥

भ्रातृव्यमेव पृथिव्या अपहन्ति। तैऽमन्यन्त। दिवं वा
 अयमितः पतिष्यतीति। तमरुरुस्ते दिवं माऽस्कानिति दिवः
 पर्यबाधन्त। भ्रातृव्यो वा अरुरुः। अरुरुस्ते दिवं मा स्कानिति
 यदाह। भ्रातृव्यमेव दिवः परिबाधते। स्तम्बयजुर्हरति।
 पृथिव्या एव भ्रातृव्यमपहन्ति। द्वितीयः हरति॥७२॥

अन्तरिक्षादेवैनमपहन्ति। तृतीयः हरति। दिव
 एवैनमपहन्ति। तूष्णीं चतुर्थः हरति। अपरिमितादेवैनमप-

हन्ति। असुराणां वा इयमग्र आसीत्। यावदासीनः
परापश्यति। तावद्देवानाम्। ते देवा अब्रुवन्। अस्त्वेव
नोऽस्यामपीति॥ ७३॥

क्यन्नो दास्यथेति। यावत्स्वयं परिगृहीथेति।
ते वसंवस्त्वेति दक्षिणतः पर्यगृह्णन्। रुद्रास्त्वेति
पश्चात्। आदित्यास्त्वेत्युत्तरतः। तैऽग्निना प्राञ्चोऽजयन्।
वसुभिर्दक्षिणा। रुद्रैः प्रत्यञ्चः। आदित्यैरुदञ्चः। यस्यैवं
विदुषो वेदिं परिगृह्णन्ति॥ ७४॥

भवत्यात्मना। पराऽस्य भ्रातृव्यो भवति। देवस्य सवितुः
सव इत्याह प्रसूत्यै। कर्म कृण्वन्ति वेधस इत्याह। इषितः
हि कर्म क्रियते। पृथिव्यै मेध्यं चामेध्यं च व्युदक्रामताम्।
प्राचीनमुदीचीनं मेध्यम्। प्रतीचीनं दक्षिणाऽमेध्यम्।
प्राचीमुदीचीं प्रवणां करोति। मेध्यामेवेनां देवयजनीं
करोति॥ ७५॥

प्राञ्चो वेद्यः सावुन्नयति। आहवनीयस्य परिगृहीत्यै।
प्रतीची श्रोणी। गार्हपत्यस्य परिगृहीत्यै। अथो मिथुनत्वाय।
उद्धन्ति। यदेवास्यां अमेध्यम्। तदपहन्ति। उद्धन्ति।

तस्मादोषधयः पराभवन्ति ॥ ७६ ॥

मूलं छिनत्ति। भ्रातृव्यस्यैव मूलं छिनत्ति। मूलं वा अतितिष्ठद्रक्षाऽस्यनृत्पिपते। यद्धस्तेन छिन्द्यात्। कुनखिनीः प्रजाः स्युः। स्फ्येन छिनत्ति। वज्रो वै स्फ्यः। वज्रैणैव यज्ञाद्रक्षाऽस्यपहन्ति। पितृदेवत्याऽतिखाता। इयतीं खनति ॥ ७७ ॥

प्रजापतिना यज्ञमुखेन सम्मिताम्। वेदिर्देवेभ्यो निलायत। तां चतुरङ्गुलेऽन्वविन्दन्। तस्माच्चतुरङ्गुलं खेयां। चतुरङ्गुलं खनति। चतुरङ्गुले ह्योषधयः प्रतितिष्ठन्ति। आ प्रतिष्ठायै खनति। यजमानमेव प्रतिष्ठां गमयति। दक्षिणतो वर्षीयसीं करोति। देवयजनस्यैव रूपमंकः ॥ ७८ ॥

पुरीषवतीं करोति। प्रजा वै पशवः पुरीषम्। प्रजयैवैनं पशुभिः पुरीषवन्तं करोति। उत्तरं परिग्राहं परिगृह्णाति। एतावती वै पृथिवी। यावती वेदिः। तस्या एतावत एव भ्रातृव्यं निर्भज्य। आत्मन उत्तरं परिग्राहं परिगृह्णाति। ऋतमस्यृतसदनमस्यृतश्रीरसीत्याह। यथायजुरेवैतत् ॥ ७९ ॥

क्रूरमिव वा एतत्करोति। यद्वेदिं करोति। धा असि

स्व॒धा अ॒सीति॑ योयु॒प्यते॑ शान्त्यै॑। उ॒र्वी चा॒सि व॒स्वी
चा॒सीत्या॑ह। उ॒र्वीमे॒वैनां॑ व॒स्वीं करो॑ति। पु॒रा क्रू॒रस्य॑
वि॒सृपो॑ वि॒रष्णि॒न्नित्या॑ह मे॒ध्य॒त्वाय॑। उ॒दा॒दाय॑ पृथि॒वीं
जी॒रदा॑नु॒र्यामे॑रयं च॒न्द्रम॑सि स्व॒धाभि॑रित्या॑ह। यदे॒वास्या॑
अमे॒ध्यम्। तद॑प॒हत्य॑। मे॒ध्यां दे॒व्यज॑नीं कृ॒त्वा॥८०॥

यद॒दश्च॑न्द्रम॑सि मे॒ध्यम्। तद॒स्यामे॑रयति। तां धी॒रांसो
अनु॒दृश्य॑ यजन्त॒ इत्या॒हानु॑ख्यात्यै। प्रोक्ष॑णी॒रा सा॑दय।
इ॒ध्माब॑रु॒हिरु॑प॒सादय॑। स्रु॒वं च॒ स्रुच॑श्च॒ सम्मृ॑द्धि। पत्नी॒ः
सन्न॑ह्य। आ॒ज्ये॒नोदे॑हीत्या॑हानुपूर्व॒तायै॑। प्रोक्ष॑णी॒रा सा॑दयति।
आपो॒ वै र॑क्षो॒घ्नीः॥८१॥

रक्ष॑सा॒मप॑हत्यै। स्फ्य॒स्य॒ वर्त्म॑न्त्सादयति। य॒ज्ञस्य॑
सन्त॑त्यै। उ॒वाच॒ हासि॑तो दै॒वलः॑। ए॒ताव॑ती॒र्वा अ॒मुष्मि॑ल्लो॒क
आप॑ आसन्। याव॑तीः प्रोक्ष॑णी॒रिति॑। तस्मा॑द्ब॒ह्वीरा॑साद्याः॑।
स्फ्य॒मुद॑स्यन्। यं द्वि॒ष्यात्तं॑ ध्या॒येत्। शु॒चैवैन॑मर्पयति॥८२॥

वै वा॒युरा॑ह॒ परा॑वतीत्या॒हाह॑ द्वितीयं॑ ह॒रतीति॑ परिगृह्णन्ति॑ दे॒व्यज॑नीं करोति॑ भवन्ति॑
खन॑त्यक॒रेत्कृ॒त्वा र॑क्षो॒घ्नीर॑र्पयति॥

[९]

वज्रो॒ वै स्फ्यः॑। यद॒न्वश्च॑ धा॒रये॑त्। वज्रे॑ऽध्व॒र्युः क्ष॑ण्वीत।

पुरस्तात्तिर्यञ्च धारयति। वज्रो वै स्फ्यः। वज्रेणैव यज्ञस्य
दक्षिणतो रक्षास्यपहन्ति। अग्निभ्यां प्राचश्च प्रतीचश्च।
स्फ्येनोदीचश्चाधराचश्च। स्फ्येन वा एष वज्रेणास्यै पाप्मानं
भ्रातृव्यमपहत्य। उत्क्रेऽधि प्रवृश्चति॥८३॥

यथोपधाय वृश्चन्त्येवम्। हस्ताववं नेनित्ते। आत्मानमेव
पवयते। स्फ्यं प्रक्षालयति मेध्यत्वाय। अथो पाप्मनं एव
भ्रातृव्यस्य न्यङ्गं छिनत्ति। इध्माबृहिरुपसादयति युत्तयै।
यज्ञस्य मिथुनत्वाय। अथो पुरोरुचमेवैतां दधाति। उत्तरस्य
कर्मणोऽनुख्यात्यै। न पुरस्तात्प्रत्यगुपसादयेत्॥८४॥

यत्पुरस्तात्प्रत्यगुपसादयेत्। अन्यत्राऽऽहुतिपथादिध्मं
प्रतिपादयेत्। प्रजा वै बृहिः। अपराध्रुयाद्वृहिषां प्रजानां
प्रजननम्। पश्चात्प्रागुपसादयति। आहुतिपथेनेध्मं प्रति-
पादयति। सम्प्रत्येव बृहिषां प्रजानां प्रजननमुपैति।
दक्षिणमिध्मम्। उत्तरं बृहिः। आत्मा वा इध्मः। प्रजा
बृहिः। प्रजा ह्यात्मन उत्तरतरा तीर्थे। ततो मेधमुपनीय।
यथादेवतमेवैनत्प्रतिष्ठापयति। प्रति तिष्ठति प्रजयां
पशुभिर्यजमानः॥८५॥

वृश्च॒ति॒ सा॒दये॒दि॒ध्मः पञ्च॑ च॥ _____ [१०]

तृती॒यस्यां दे॒वस्या॑श्च॒प॒रु॒शुं यो वै पू॒र्वेद्युः कर्म॑णे वा॒मिन्द्रो॑ वृ॒त्रम॑ह॒न्त्सोऽपोऽव॑धूतं
धृष्टि॑र्दे॒वस्ये॒त्याह॑ सं व॑पामि दे॒वस्य॑ स्फ॒ग्रमा द॑दे वज्रो॒ वै स्फ॒ग्रो दश॑॥१०॥

तृती॒यस्यां य॒ज्ञस्यान॑तिरेकाय प॒वित्र॑वत्यध्व॒र्युं चा॑धि॒षव॑णमस्य॒न्तरि॑क्ष ए॒व रक्ष॑साम॒न्तर्हि॑त्यै
द्वौ वाव॑ पुरु॑षौ यद॒दश्च॒न्द्रम॑सि मे॒ध्यं पञ्चा॑शीतिः॥८५॥

तृती॒यस्यां यज॑मानः॥

हरिः ओम्॥

॥इति श्रीकृष्णयजुर्वेदीयतैत्तिरीयब्राह्मणे तृतीयाष्टके
द्वितीयः प्रपाठकः समाप्तः॥

॥तृतीयः प्रश्नः॥

॥तैत्तिरीयब्राह्मणे तृतीयाष्टके तृतीयः प्रपाठकः॥

प्रत्युष्टं रक्षः प्रत्युष्टा अरातय इत्याह। रक्षसामपहत्यै।
अग्नेर्वस्तेजिष्ठेन तेजसा निष्टपामीत्याह मेध्यत्वाय। सुचः
सम्माष्टि। सुवमग्रै। पुमांसमेवाभ्यः सश्यति मिथुनत्वाय।
अथ जुहूम्। अथोपभृतम्। अथ ध्रुवाम्। असौ वै जुहूः॥१॥

अन्तरिक्षमुपभृत्। पृथिवी ध्रुवा। इमे वै लोकाः सुचः।
वृष्टिः सम्मार्जनानि। वृष्टिर्वा इमाँल्लोकाननुपूर्वं कल्पयति।
ते ततः क्लृप्ताः समेधन्ते। समेधन्तेऽस्मा इमे लोकाः प्रजया
पशुभिः। य एवं वेद। यदि कामयेत् वर्षुकः पर्जन्यः
स्यादिति। अग्रतः सम्मृज्यात्॥२॥

वृष्टिमेव नि यच्छति। अवाचीनां ग्रा हि वृष्टिः।
यदि कामयेतावर्षुकः स्यादिति। मूलतः सम्मृज्यात्।
वृष्टिमेवोद्यच्छति। तदु वा आहुः। अग्रत एवोपरिष्ठात्सम्मृ-
ज्यात्। मूलतोऽधस्तात्। तदनुपूर्वं कल्पते। वर्षुको
भवतीति॥३॥

प्राचीमभ्याकारम्। अग्रैरन्तरतः। एवमिव ह्यन्नमद्यते।

अथो अग्राद्वा ओषधीनामूर्जं प्रजा उपजीवन्ति। ऊर्जं
 एवान्नाद्यस्यावरुद्धौ। अधस्तात्प्रतीचीम्। दण्डमुत्तमतः।
 मूलेन मूलं प्रतिष्ठित्यै। तस्मादरत्नौ प्राश्नुपरिष्ठांल्लोमानि।
 प्रत्यश्च्यधस्तात्॥ ४॥

सुगध्यैषा। प्राणो वै सुवः। जुहूर्दक्षिणो हस्तः।
 उपभृत्सव्यः। आत्मा ध्रुवा। अन्नं सम्मार्जनानि। मुखतो
 वै प्राणोऽपानो भूत्वा। आत्मानमन्नं प्रविश्य। बाह्यतस्तनुवः
 शुभयति। तस्मात्सुवमेवाग्रे सम्मार्ष्टि। मुखतो हि प्राणो-
 ऽपानो भूत्वा। आत्मानमन्नमाविशति। तौ प्राणापानौ।
 अव्यर्धुकः प्राणापानाभ्यां भवति। य एवं वेद॥ ५॥

जुहूर्मज्याद्ववतीति प्रत्यश्च्यधस्तान्मार्ष्टि पञ्च च॥ [१]

दिवः शिल्पमवततम्। पृथिव्याः ककुभिं श्रितम्।
 तेन वयः सहस्रवल्शेन। सपत्नं नाशयामसि
 स्वाहेति सुखसम्मार्जनान्यग्नौ प्र हरति। आपो वै
 दर्भाः। रूपमेवैषामेतन्महिमानं व्याचष्टे। अनुष्टुभर्चा।
 आनुष्टुभः प्रजापतिः। प्राजापत्यो वेदः। वेदस्याग्रः
 सुखसम्मार्जनानि॥ ६॥

स्वेनै॒वैनानि॒ छन्द॑सा। स्वया॑ दे॒वत॑या॒ सम॑र्धयति। अथो॒
ऋ॒ग॒वा॒व योषा॑। द॒र्भो वृषा॑। तन्मि॑थुनम्। मि॒थु॒नमे॒वास्य॑
तद्य॒ज्ञे क॑रोति प्र॒जन॑नाय। प्रजा॑यते प्र॒जया॑ प॒शुभि॑र्यज॒मानः।
तान्ये॒के वृ॒थैवापा॑स्यन्ति। तत्तथा॒ न का॑र्यम्। आर॑ब्धस्य
य॒ज्ञिय॑स्य॒ कर्म॑णः॒ सवि॑दोहः॥७॥

यद्ये॒नानि॒ प॒शवो॑ऽभि॒ तिष्ठे॑युः। न तत्प॒शुभ्यः॒ कम्।
अ॒द्भिर्मा॑र्जयित्वा॒त्क॒रे न्य॑स्येत्। यद्वै य॒ज्ञिय॑स्य॒ कर्म॑णो॒-
ऽन्य॑त्राऽऽहु॒तीभ्यः॒ सन्ति॑ष्ठते। उ॒त्क॒रो वा॒व तस्य॑ प्रति॒ष्ठा।
ए॒ता॒ हि तस्मै॑ प्रति॒ष्ठां दे॒वाः स॒मभ॑रन्। यद॒द्भिर्मा॑र्जयति।
तेन॑ शा॒न्तम्। यदु॑त्क॒रे न्य॑स्यति। प्र॒ति॒ष्ठा॒मे॒वैनानि॒
तद्ग॑मयति॥८॥

प्रति॑ तिष्ठति प्र॒जया॑ प॒शुभि॑र्यज॒मानः। अथो॑ स्त॒म्बस्य॑
वा ए॒तद्रूप॑म्। यत्सु॑रु॒ख्स॒म्मार्ज॑नानि। स्त॒म्ब॒शो वा ओष॑धयः।
तासां॑ जरत्क॒क्षे प॒शवो॑ न र॑मन्ते। अप्रि॒यो ह्येषां॑ जरत्क॒क्षः।
याव॑दप्रि॒यो ह॒ वै ज॑रत्क॒क्षः प॑शूनाम्। ताव॑दप्रि॒यः प॑शूनां
भ॑वति। यस्यै॒तान्य॒न्यत्रा॑ग्नेर्दधति। न॒व॒दा॒व्यासु॑ वा ओष॑धीषु
प॒शवो॑ रमन्ते॥९॥

नवदावो ह्येषां प्रियः। यावत्प्रियो ह वै नवदावः
 पशूनाम्। तावत्प्रियः पशूनां भवति। यस्यैतान्यग्नौ प्रहरन्ति।
 तस्मादेतान्यग्नावेव प्रहरेत्। यतरस्मिन्त्सम्मृज्यात्। पशूनां
 धृत्यै। यो भूतानामधिपतिः। रुद्रस्तन्तिचरो वृषा। पशूनस्माकं
 मा हिंसीः। एतदस्तु हुतं तव स्वाहेत्यग्निसम्मार्जनान्यग्नौ
 प्रहरति। एषा वा एतेषां योनिः। एषा प्रतिष्ठा। स्वामेवैनानि
 योनिम्। स्वां प्रतिष्ठां गमयति। प्रति तिष्ठति प्रजया
 पशुभिर्यजमानः॥१०॥

वेदस्याग्रं सुखसम्मार्जनानि विदोहो गमयति पशवो रमन्ते हिंसीः षट् च॥—[२]

अयज्ञो वा एषः। योऽपत्नीकः। न प्रजाः प्रजायेरन्।
 पत्न्यन्वास्ते। यज्ञमेवाकः। प्रजानां प्रजननाय। यत्तिष्ठन्ती
 सन्नह्येत। प्रियं ज्ञातिं रुन्ध्यात्। आसीना सन्नह्यते। आसीना
 ह्येषा वीर्यं करोति॥११॥

यत्पश्चात्प्राच्यन्वासीत। अनया समदन्दधीत। देवानां
 पत्न्या समदन्दधीत। देशादक्षिणत उदीच्यन्वास्ते। आत्मनो
 गोपीथाय। आशासाना सौमनसमित्याह। मेध्यामेवैनां
 केवलीं कृत्वा। आशिषा समर्धयति। अग्नेरनुव्रता भूत्वा

सन्नह्ये सुकृतायु कमित्याह। एतद्वै पत्न्यै व्रतोपनयनम्॥१२॥

तेनैवैनां व्रतमुपनयति। तस्मादाहुः। यश्चैवं वेद यश्च
न। योक्रमेव युते। यमन्वास्ते। तस्यामुष्मिल्लोके भवतीति
योक्रमेण। यद्योक्रमं। स योगः। यदास्ते। स क्षेमः॥१३॥

योगक्षेमस्य क्लृप्त्यै। युक्तं क्रियाता आशीः कामे युज्याता
इति। आशिषः समृद्धौ। ग्रन्थिं ग्रन्थाति। आशिषं एवास्यां
परि गृह्णाति। पुमान् वै ग्रन्थिः। स्त्री पत्नी। तन्मिथुनम्।
मिथुनमेवास्य तद्यज्ञे करोति प्रजननाय। प्र जायते प्रजयां
पशुभिर्यजमानः॥१४॥

अथो अर्धो वा एष आत्मनः। यत्पत्नी। यज्ञस्य
धृत्या अशिथिलं भावाय। सुप्रजसंस्त्वा वयं सुपत्नीरुपं
सेदिमेत्याह। यज्ञमेव तन्मिथुनीकरोति। ऊनेऽतिरिक्तं
धीयाता इति प्रजात्यै। महीनां पयोऽस्योषधीनां
रस इत्याह। रूपमेवास्यैतन्महिमानं व्याचष्टे। तस्य
तेऽक्षीयमाणस्य निर्वपामि देवयज्याया इत्याह।
आशिषमेवैतामा शास्ते॥१५॥

करोति व्रतोपनयनं क्षेमो यजमानः शास्ते॥ [३]

घृतं च वै मधुं च प्रजापतिरासीत्। यतो मध्वासीत्।
 ततः प्रजा असृजत। तस्मान्मधुषि प्रजननमिवास्ति।
 तस्मान्मधुषा न प्रचरन्ति। यातयाम् हि। आज्येन प्रचरन्ति।
 यज्ञो वा आज्यम्। यज्ञेनैव यज्ञं प्रचरन्त्ययातयामत्वाय।
 पत्यवेक्षते॥१६॥

मिथुनत्वाय प्रजात्यै। यद्वै पत्नी यज्ञस्य करोति। मिथुनं
 तत्। अथो पत्न्या एवैष यज्ञस्यान्वारम्भोऽनवच्छित्यै।
 अमेध्यं वा एतत्करोति। यत्पत्यवेक्षते। गार्हपत्येऽधि
 श्रयति मेध्यत्वाय। आहुवनीयमभ्युद्धवति। यज्ञस्य सन्तत्यै।
 तेजोऽसि तेजोऽनु प्रेहीत्याह॥१७॥

तेजो वा अग्निः। तेज आज्यम्। तेजसैव तेजः
 समर्धयति। अग्निस्ते तेजो मा विनैदित्याहाहिंसायै।
 स्फ्यस्य वर्त्मन्त्सादयति। यज्ञस्य सन्तत्यै। अग्नेर्जिह्वाऽसि
 सुभूर्देवानामित्याह। यथायजुरेवैतत्। धाम्नेधाम्ने देवेभ्यो
 यजुषेयजुषे भवेत्याह। आशिषमेवैतामा शास्ते॥१८॥

तद्वा अतः पवित्राभ्यामेवोत्पुनाति। यजमानो
 वा आज्यम्। प्राणापानौ पवित्रौ। यजमान एव

प्रा॒णापा॒नौ द॑धाति। पु॒न॒रा॒हारम्। ए॒वमि॑व हि प्रा॒णापा॒नौ
स॒ञ्चर॑तः। शु॒क्रम॑सि ज्योति॑रसि तेजोऽसीत्या॑ह।
रू॒पमे॒वास्यै॒तन्महि॑मानं व्याच॑ष्टे। त्रि॒र्यजु॑षा। त्रयं इ॒मे
लो॒काः॥१९॥

ए॒षां लो॒काना॒माप्त्यै॑। त्रिः। त्र्या॑वृद्धि य॒ज्ञः। अथो॑
मे॒ध्य॒त्वाय॑। अथाऽऽज्य॑वतीभ्याम्पः। रू॒पमे॒वासा॑मे॒तद्वर्णं॑
दधाति। अपि॒ वा उ॒ताऽऽहुः॑। यथा॑ ह॒ वै योषा॑ सुवर्णं॑
हि॒र॒ण्यं पे॒शलं बिभ्र॑ती रू॒पाण्यास्ते॑। ए॒वमे॒ता ए॒तर्हीति॑।
आपो॒ वै सर्वा॑ दे॒वताः॥२०॥

ए॒षा हि वि॒श्वेषां॑ दे॒वानां॑ त॒नूः। यदाज्य॑म्।
तत्रो॒भयो॑र्मीमांसा॑। जा॒मि स्यात्। यद्यजु॑षाऽऽज्यं
यजु॑षाऽप॒ उ॒त्पुनी॒यात्। छन्द॑साऽप॒ उ॒त्पुना॒त्यजा॑मित्वाय।
अथो॑ मिथु॒न॒त्वाय॑। सा॒वि॒त्रि॒यर्चा॑। स॒वि॒तृप्र॑सूतं मे
कर्मा॑स॒दिति॑। स॒वि॒तृप्र॑सूतमे॒वास्य॑ कर्म भवति। प॒च्छो
गा॑यत्रि॒या त्रि॑ष्वमृद्ध॒त्वाय॑। अ॒द्भिरे॒वौष॑धीः सं न॑यति।
ओष॑धीभिः प॒शून्। प॒शुभि॑र्यज॑मानम्। शु॒क्रं त्वा॑ शु॒क्रायां॑
ज्योति॑स्त्वा ज्योति॑ष्य॒र्चिस्त्वाऽर्चि॑षीत्या॑ह सर्व॒त्वाय॑।

पर्याप्त्या अनन्तरायाय॥२१॥

ईक्षत आह शास्ते लोका देवता भवति षट् च॥ [४]

देवासुराः संयत्ता आसन्। स एतमिन्द्र आज्यस्याव-
काशमपश्यत्। तेनावैक्षत। ततो देवा अभवन्। पराऽसुराः।
य एवं विद्वानाज्यमवेक्षते। भवत्यात्मना। पराऽस्य
भ्रातृव्यो भवति। ब्रह्मवादिनो वदन्ति। यदाज्येनान्यानि
हवीऽप्यभिघारयति॥२२॥

अथ केनाऽऽज्यमिति। सत्येनेति ब्रूयात्। चक्षुर्वै सत्यम्।
सत्येनैवैनदभि घारयति। ईश्वरो वा एषोऽन्धो भवितोः।
यश्चक्षुषाऽऽज्यमवेक्षते। निमील्यावैक्षेत। दाधारात्मश्चक्षुः।
अभ्याज्यं घारयति। आज्यं गृह्णाति॥२३॥

छन्दांसि वा आज्यम्। छन्दांस्येव प्रीणाति। चतुर्जुहां
गृह्णाति। चतुष्पादः पशवः। पशून्वाव रुन्धे। अष्टावुपभृति।
अष्टाक्षरा गायत्री। गायत्रः प्राणः। प्राणमेव पशुषु दधाति।
चतुर्ध्रुवायाम्॥२४॥

चतुष्पादः पशवः। पशुष्वेवोपरिष्ठात्प्रति तिष्ठति।
यजमानदेवत्या वै जुहूः। भ्रातृव्यदेवत्योपभृत्। चतुर्जुहां

गृह्णन्भूयो गृह्णीयात्। अष्टावुपभृतिं गृह्णन्कनीयः। यजमानायैव
भ्रातृव्यमुपस्तिं करोति। गौर्वै सुचः। चतुर्जुह्वां गृह्णाति।
तस्माच्चतुष्पदी॥ २५॥

अष्टावुपभृतिं। तस्मादष्टाशंफा। चतुर्ध्रुवायाम्। तस्माच्चतुः
स्तना। गामेव तथ्संस्करोति। साऽस्मै सऽस्कृतेषमूर्जं
दुहे। यज्जुह्वां गृह्णाति। प्रयाजेभ्यस्तत्। यदुपभृतिं।
प्रयाजानूयाजेभ्यस्तत्। सर्वस्मै वा एतद्यज्ञाय गृह्यते।
यद्ध्रुवायामाज्यम्॥ २६॥

अभिघारयति गृह्णाति ध्रुवायां चतुष्पदी प्रयाजानूयाजेभ्यस्तद्वे च॥ ————— [५]

आपो देवीरग्रेषुवो अग्रेषुव इत्याह। रूपमेवासांमेतन्महि-
मानं व्याचष्टे। अग्रं इमं यज्ञन्नयताग्रे यज्ञपतिमित्याह।
अग्रं एव यज्ञं नयन्ति। अग्रे यज्ञपतिम्। युष्मानिन्द्रो-
ऽवृणीत वृत्रतूर्यं यूयमिन्द्रमवृणीध्वं वृत्रतूर्य इत्याह।
वृत्रं हं हनिष्यन्निन्द्र आपो वव्रे। आपो हेन्द्रं वव्रिरे।
संज्ञामेवासांमेतथ्सामानं व्याचष्टे। प्रोक्षिताः स्थेत्याह॥ २७॥

तेनाऽऽपः प्रोक्षिताः। अग्निर्देवेभ्यो निलायत। कृष्णो रूपं
कृत्वा। स वनस्पतीन्प्राविशत्। कृष्णोऽस्याखरेष्ठोऽग्नये त्वा

स्वाहेत्याह। अग्रयं एवैनं जुष्टं करोति। अथो अग्रेरेव मेधमव
रुन्धे। वेदिरसि बर्हिषे त्वा स्वाहेत्याह। प्रजा वै बर्हिः।
पृथिवी वेदिः॥ २८॥

प्रजा एव पृथिव्यां प्रतिष्ठापयति। बर्हिरसि सुगम्यस्त्वा
स्वाहेत्याह। प्रजा वै बर्हिः। यजमानः सुचः। यजमानमेव
प्रजासु प्रतिष्ठापयति। दिवे त्वाऽन्तरिक्षाय त्वा पृथिव्यै त्वेति
बर्हिरासाद्य प्रोक्षति। एभ्य एवैनल्लोकेभ्यः प्रोक्षति। अथ ततः
सह सुचा पुरस्तात्प्रत्यश्च ग्रन्थिं प्रत्युक्षति। प्रजा वै बर्हिः।
यथा सूर्यै काल आपः पुरस्ताद्यन्ति॥ २९॥

तादृगेव तत्। स्वधा पितृभ्य इत्याह। स्वधाकारो हि
पितृणाम्। ऊर्ग्व बर्हिषद् इति दक्षिणायै श्रोणरोत्तरस्यै
निनयति सन्तत्यै। मासा वै पितरो बर्हिषदः। मासानेव
प्रीणाति। मासा वा ओषधीर्वर्धयन्ति। मासाः पचन्ति समृद्धौ।
अनतिस्कन्दन् ह पर्जन्यो वर्षति। यत्रैतदेवं क्रियते॥ ३०॥

ऊर्जा पृथिवीं गच्छतेत्याह। पृथिव्यामेवोर्जं दधाति।
तस्मात्पृथिव्या ऊर्जा भुञ्जते। ग्रन्थिं वि स्रंसयति।
प्रजनयत्येव तत्। ऊर्ध्वं प्राश्नुमुद्गूढं प्रत्यश्नुमा यच्छति।

तस्मात्प्राचीनः रेतो धीयते। प्रतीचीः प्रजा जायन्ते। विष्णोः
स्तूपोऽसीत्याह। यज्ञो वै विष्णुः॥ ३१॥

यज्ञस्य धृत्यै। पुरस्तात्प्रस्तरं गृह्णाति। मुख्यमेवैनं करोति।
इयन्तं गृह्णाति। प्रजापतिना यज्ञमुखेन सम्मितम्। इयन्तं
गृह्णाति। यज्ञपुरुषा सम्मितम्। इयन्तं गृह्णाति। एतावद्वै पुरुषे
वीर्यम्। वीर्यसम्मितम्॥ ३२॥

अपरिमितं गृह्णाति। अपरिमितस्यावरुद्धौ। तस्मिन्पवित्रे
अपि सृजति। यजमानो वै प्रस्तरः। प्राणापानौ पवित्रौ।
यजमान एव प्राणापानौ दधाति। ऊर्णाम्रदसं त्वा
स्तृणामीत्याह। यथायजुरेवैतत्। स्वासस्थं देवेभ्य इत्याह।
देवेभ्य एवैनंस्वासस्थं करोति॥ ३३॥

बर्हिः स्तृणाति। प्रजा वै बर्हिः। पृथिवी वेदिः। प्रजा एव
पृथिव्यां प्रतिष्ठापयति। अनतिदृश्जः स्तृणाति। प्रजयैवैनं
पशुभिरनतिदृश्जं करोति। धारयन्प्रस्तरं परिधीन्परि दधाति।
यजमानो वै प्रस्तरः। यजमान एव तत्स्वयं परिधीन्परि
दधाति। गन्धर्वोऽसि विश्वावसुरित्याह॥ ३४॥

विश्वमेवायुर्यजमाने दधाति। इन्द्रस्य बाहुरसि

दक्षिण॑ इत्या॑ह। इन्द्रि॒यमे॒व यज॑माने दधाति।
 मि॒त्रावरु॑णौ त्वोत्तर॒तः परि॑धत्ता॒मित्या॑ह। प्रा॒णापा॒नौ
 मि॒त्रावरु॑णौ। प्रा॒णापा॒नावे॒वास्मि॑न्दधाति। सूर्य॑स्त्वा पु॒रस्ता॑त्
 पा॒त्वित्या॑ह। रक्ष॑साम॒पंह॑त्यै। कस्या॑श्चिद॒भिशा॑स्त्या॒ इत्या॑ह।
 अप॑रिमितादे॒वैनं॑ पाति॥३५॥

वी॒तिहो॑त्रं त्वा क॒व इत्या॑ह। अ॒ग्निमे॒व हो॒त्रेण॑
 सम॑र्धयति। द्यु॒मन्त॑ः॒ समि॑धीम॒हीत्या॑ह॒ समि॑द्धौ। अ॒ग्ने
 बृ॒हन्त॑म॒ध्वर॑ इत्या॑ह॒ वृद्धौ॑। वि॒शो य॒त्रे स्थ॑ इत्या॑ह।
 वि॒शां य॒त्यै। उ॒दीची॑ना॒ग्रे नि द॑धाति॒ प्रति॑ष्ठित्यै। वसू॑नाः
 रु॒द्राणा॑मादित्या॒नाः॒ सद॑सि सी॒देत्या॑ह। दे॒वता॑नामे॒व सद॑ने
 प्र॒स्तर॑ः सा॒दय॑ति। जु॒हूर॑सि घृ॒ताची॑ नाम्नेत्या॑ह॥३६॥

अ॒सौ वै जु॒हूः। अ॒न्तरि॑क्षमु॒पभृ॑त्। पृ॒थि॒वी ध्रु॒वा।
 तासा॑मे॒तदे॒व प्रि॒यं ना॒म। यद्घृ॒ताची॑ति। यद्घृ॒ताची॑त्या॑ह।
 प्रि॒येणै॒वैना॒ नाम्ना॑ सा॒दय॑ति। ए॒ता अ॑सद॒न्त्सुकृ॑तस्य
 लो॒क इत्या॑ह। स॒त्यं वै सु॑कृ॒तस्य॑ लो॒कः। स॒त्य ए॒वैनाः॑
 सु॒कृ॒तस्य॑ लो॒के सा॑दयति। ता वि॒ष्णो पा॒हीत्या॑ह। य॒ज्ञो
 वै वि॒ष्णुः। य॒ज्ञस्य॑ धृ॒त्यै। पा॒हि य॒ज्ञं पा॒हि य॒ज्ञप॑तिं पा॒हि
 मां य॑ज्ञ॒निय॑मित्या॑ह। य॒ज्ञाय॑ यज॑मानायाऽऽत्म॒नै। तेभ्य॑

ए॒वाऽऽशिष॒माशास्तेऽना॑त्यै॥ ३७ ॥

स्थेत्याह पृथिवी वेदिर्यन्ति क्रियते वीणुर्वीर्यसम्मितं करोत्याह पाति नाम्नेत्याह लोके सादयति
पद च॥ [६]

अ॒ग्निना॑ वै हो॒त्राः। दे॒वा असु॑रान॒भ्यभवन्। अ॒ग्नये॑
समि॒ध्यमा॑ना॒यानु॑ब्रूहीत्याह भ्रातृव्याभिभूत्यै। एक॑विंशति-
मिध्मदा॒रूणि॑ भवन्ति। एक॑विंशो वै पु॒रुषः। पु॒रुषस्याऽऽत्यै॑।
पञ्च॑दशेध्मदा॒रूण्य॒भ्या द॑धाति। पञ्च॑दश॒ वा अ॑र्धमा॒सस्य॑
रात्र॑यः। अ॒र्धमा॒सशः॑ संवत्स॒र आ॑प्यते। त्रीन्प॑रि॒धीन्प॑रि॒
दधा॑ति॥ ३८ ॥

ऊ॒र्ध्वे स॒मिधा॒वा द॑धाति। अ॒नूया॒जेभ्यः॑ स॒मिध॒मति॑
शि॒नष्टि॑। षट्त्सम्प॑द्यन्ते। षड्वा ऋ॒तवः॑। ऋ॒तूने॒व प्री॑णाति।
वे॒देनो॑प॒ वाज॑यति। प्रा॒जाप॒त्यो वै वे॒दः। प्रा॒जाप॒त्यः प्रा॒णः।
यज॑मान आहव॒नीयः॑। यज॑मान ए॒व प्रा॒णं द॑धाति॥ ३९ ॥

त्रि॒रुप॑ वाजयति। त्रयो॒ वै प्रा॒णाः। प्रा॒णाने॒वास्मि॑न्दधाति।
वे॒देनो॑प॒यत्य॑ सु॒वेण॑ प्रा॒जाप॒त्यमा॑घार॒मा घा॑रयति। य॒ज्ञो
वै प्र॒जाप॑तिः। य॒ज्ञमे॒व प्र॒जाप॑तिं मुख॒त आर॑भते। अथो॑
प्र॒जाप॑तिः सर्वा॑ दे॒वताः॑। सर्वा॑ ए॒व दे॒वताः॑ प्रीणाति।

अ॒ग्निम॑ग्नी॒त्रि॒स्त्रिः॒ सं मृ॑ड्ढीत्याह। त्र्या॑वृद्धि य॒ज्ञः॥४०॥

अथो रक्ष॑साम॒प॒हत्यै। प॒रि॒धी॒न्त्सं मा॑र्ष्टि। पु॒नात्ये॑वैनान्।
त्रि॒स्त्रिः॒ सं मा॑र्ष्टि। त्र्या॑वृद्धि य॒ज्ञः। अथो मे॒ध्य॒त्वाय॑। अथो
ए॒ते वै दे॒वा॒श्वाः। दे॒वा॒श्वा॒ने॒व त॒त्सं मा॑र्ष्टि। सु॒व॒र्गस्य॑ लो॒कस्य॑
सम॑ष्ट्यै। आसी॑नोऽन्यमा॑घार॒मा घा॑रयति॥४१॥

तिष्ठ॑न्नन्यम्। यथाऽनो॑ वा रथं॑ वा यु॒ज्यात्। ए॒वमे॒व
तद॑ध्व॒र्युर्य॒ज्ञं यु॑नक्ति। सु॒व॒र्गस्य॑ लो॒कस्या॒भ्यू॒ढ्यै। वह॑न्त्येनं
ग्रा॒म्याः प॒शवः॑। य ए॒वं वेद॑। भु॒वंन॑मसि॒ वि प्र॑थ॒स्वेत्या॑ह।
य॒ज्ञो वै भु॑वंनम्। य॒ज्ञ ए॒व यज॑मानं प्र॒जया॑ प॒शुभिः॑
प्रथ॑यति। अ॒ग्ने यष्ट॑रि॒दन्नम्॒ इत्या॑ह॥४२॥

अ॒ग्निर्वै दे॒वानां॑ यष्टा॑। य ए॒व दे॒वानां॑ यष्टा॑। तस्मा॑ ए॒व
नम॑स्करोति। जु॒ह्वे॒ह्य॒ग्निस्त्वा॑ ह्वयति दे॒वय॑ज्याया॒ उप॑भृदेहि
दे॒वस्त्वा॑ सवि॒ता ह्व॑यति दे॒वय॑ज्याया॒ इत्या॑ह। आ॒ग्नेयी॑ वै
जु॒हूः। सा॒वि॒त्र्यु॑पभृत्। ताभ्या॑मे॒वैने॒ प्रसू॑त आद॑त्ते। अ॒ग्ना॒विष्णू॑
मा वा॒मव॑ क्रमिष॒मित्या॑ह। अ॒ग्निः पु॒रस्ता॑त्। विष्णु॑र्य॒ज्ञः
प॒श्चात्॥४३॥

ताभ्या॑मे॒व प्र॑तिप्रोच्या॒त्या क्रा॑मति। विजि॑हाथां॒ मा

मा सन्ता॑मि॒त्याहा॑हि॒सायै॑ । लो॒कं मे॑ लो॒ककृ॑तौ
 कृ॒णु॒तमि॒त्याह॑ । आ॒शिषं॑मे॒वैता॑मा शा॑स्ते । वि॒ष्णोः
 स्था॒नंम॒सीत्या॑ह । य॒ज्ञो वै वि॒ष्णुः । ए॒तत्ख॒लु वै
 दे॒वाना॑म॒परा॑जितमा॒यत॑नम् । यद्य॒ज्ञः । दे॒वाना॑मे॒वाप॑राजित
 आ॒यत॑ने तिष्ठति । इ॒त इन्द्रो॑ अकृ॒णोद्वी॒र्याणी॑त्या॒ह ॥ ४४ ॥

इन्द्रि॒यमे॒व यज॑माने दधाति । स॒मा॒र॒भ्योर्ध्वो॑ अ॒ध्वरो
 दि॒वि॒स्पृश॑मि॒त्याह॑ वृ॒द्धौ । आ॒घा॒रमा॑घा॒र्यमा॑ण॒मनु॑ स॒मा॒र॒भ्यः ।
 ए॒तस्मि॑न्का॒ले दे॒वाः सु॒वर्गं॑ लो॒कमा॑यन् । सा॒क्षादे॒व यज॑मानः
 सु॒वर्गं॑ लो॒कमे॑ति । अथो॒ समृ॑द्धे॒नैव॑ य॒ज्ञेन॑ यज॑मानः
 सु॒वर्गं॑ लो॒कमे॑ति । अ॒हुतो॑ य॒ज्ञो य॒ज्ञप॑तेरि॒त्याहा॑ना॒त्यै ।
 इन्द्रा॑वा॒न्त्स्वाहे॑त्या॒ह । इन्द्रि॒यमे॒व यज॑माने दधाति । बृ॒हद्वा
 इत्या॑ह ॥ ४५ ॥

सु॒वर्गो॑ वै लो॒को बृ॒हद्वाः । सु॒वर्ग॑स्य॒ लो॒कस्य॑ स॒मंष्ट्यै॑ ।
 य॒ज॒मा॒नदे॒वत्या॑ वै जु॒हूः । भ्रा॒तृ॒व्यदे॒वत्यो॑प॒भृत् । प्रा॒ण
 आ॑घा॒रः । यत्स॑स्पर्शयेत् । भ्रा॒तृ॒व्येऽस्य॑ प्रा॒णं द॑ध्यात् ।
 अस॑स्पर्शयन्न॒त्या क्रा॑मति । यज॑मान ए॒व प्रा॒णं द॑धाति ।
 पा॒हि मा॑ऽग्ने दुश्च॑रि॒तादा॑ मा॒ सुच॑रिते भ॒जेत्या॑ह ॥ ४६ ॥

अ॒ग्नि॒र्वाव॑ प॒वि॒त्रम्। वृ॒जि॒नम॑नृतं दुश्च॑रितम्। ऋ॒जु॒क॒र्म॑
 स॒त्य॑ सुच॑रितम्। अ॒ग्नि॒रे॒वैनं॑ वृ॒जि॒नाद॑नृताद्दुश्च॑रितात्पाति।
 ऋ॒जु॒क॒र्म॑ स॒त्ये सुच॑रिते भजति। तस्मा॑दे॒वमा॑ शा॒स्ते।
 आ॒त्म॒नो गो॑पी॒थाय॑। शिरो॒ वा ए॒तद्य॑ज्ञस्य। यदा॑घा॒रः।
 आ॒त्मा ध्रु॒वा॥ ४७॥

आ॒घा॒रमा॒घार्य॑ ध्रु॒वा॑ सम॑नक्ति। आ॒त्म॒न्ने॒व य॑ज्ञस्य शि॒रः
 प्र॒ति॑ दधाति। द्विः सम॑नक्ति। द्वौ हि प्रा॑णापा॒नौ। तदा॑हुः।
 त्रि॒रे॒व सम॑ञ्च्यत्। त्रिधा॑तु हि शि॒र इति॑। शि॒र इ॒वै॒तद्य॑ज्ञस्य।
 अथो॒ त्रयो॒ वै प्रा॑णाः। प्रा॒णाने॒वास्मि॑न्दधाति। म॒खस्य॑
 शिरो॑ऽसि॒ सञ्चो॑तिषा॒ ज्योति॑रङ्गामि॒त्याह॑। ज्योति॑रे॒वास्मा॑
 उ॒परि॑ष्ठाद॒धाति॑। सु॒व॒र्गस्य॑ लो॒कस्यानु॑ख्यात्यै॥ ४८॥

परि॑दधाति प्रा॒णं द॑धाति हि य॒ज्ञो घा॑रयति नम् इत्या॑ह प॒श्चाद्वी॒र्याणी॑त्याह भा इत्या॑ह
 भ॒जेत्या॑ह ध्रु॒वे॒वास्मि॑न्दधाति त्रीणि॑ च॥ [७]

धि॒ष्णि॒या वा ए॒ते न्यु॑प्यन्ते। यद्वृ॒ह्मा। यद्वो॒ता। यद॑ध्व॒र्युः।
 यद॑ग्रीत्। यद्यज॑मानः। तान् यद॑न्तरे॒यात्। यज॑मानस्य
 प्रा॒णान्ध॑सङ्कर्षेत्। प्र॒मायु॑कः स्यात्। पु॒रोडा॑शमप॒गृह्य॑
 सञ्च॑रत्यध्व॒र्युः॥ ४९॥

यजमानायैव तल्लोकः शिषति। नास्य प्राणान्त्सङ्कर्षति। न प्रमायुको भवति। पुरस्तात् प्रत्यङ्मासीनः। इडाया इडामा दधाति। हस्त्याः होत्रे। पशवो वा इडा। पशवः पुरुषः। पशुष्वेव पशून्प्रतिष्ठापयति। इडायै वा एषा प्रजातिः॥५०॥

तां प्रजातिं यजमानोऽनु प्र जायते। द्विरङ्गुलावनक्ति पर्वणोः। द्विपाद्यजमानः प्रतिष्ठित्यै। सकृदुप स्तृणाति। द्विरा दधाति। सकृदभि धारयति। चतुः सम्पद्यते। चत्वारि वै पशोः प्रतिष्ठानानि। यावानेव पशुः। तमुपह्वयते॥५१॥

मुखमिव प्रत्युपह्वयेत। सम्मुखानेव पशूनुप ह्वयते। पशवो वा इडा। तस्मात्साऽन्वारभ्या। अध्वर्युणा च यजमानेन च। उपहूतः पशुमानसानीत्याह। उप ह्येनौ ह्वयते होता। इडायै देवतानामुपह्वे। उपहूतः पशुमान्भवति। य एवं वेद॥५२॥

यां वै हस्त्यामिडामादधाति। वाचः सा भागधेयम्। यामुपह्वयते। प्राणानां सा। वाचं चैव प्राणाश्चाव रुन्धे। अथ वा एतर्ह्युपहूतायामिडायाम्। पुरोडाशस्यैव बर्हिषदो मीमांसा। यजमानं देवा अब्रुवन्। हविर्नो निर्वपेति।

नाहमभा॒गो निर्व॑प्स्यामीत्य॑ब्रवीत्॥५३॥

न मया॑ऽभा॒गयाऽनु॑वक्ष्य॒थेति॑ वाग॑ब्रवीत्। नाहम॑भा॒गा पु॑रोनुवा॒क्या भ॑विष्यामीति॑ पु॒रोनुवा॒क्या। नाहम॑भा॒गा या॒ज्या भ॑विष्यामीति॑ या॒ज्या। न मया॑ऽभा॒गेन॒ वर्ष॑द्वरिष्य॒थेति॑ वष॑द्वारः। यद्य॑जमानभा॒गं नि॒धाय॑ पु॒रोडा॑शं ब॒र्हिष॑दं करोति॑। ताने॒व तद्वा॒ग्निः करोति॑। च॒तुर्धा॑ करोति॑। च॒तस्रो॑ दि॒शः। दि॒क्ष्वेव॑ प्र॒ति तिष्ठ॑ति। ब॒र्हिष॑दं करोति॥५४॥

यज॑मानो॒ वै पु॑रोडा॒शः। प्र॒जा ब॒र्हिः। यज॑मानमे॒व प्र॒जासु॑ प्र॒तिष्ठा॑पयति। तस्मा॑द॒स्त्राऽन्याः॑ प्र॒जाः प्र॒ति तिष्ठ॑न्ति। मा॒९ सेना॒न्याः। अथो॒ खल्वा॑हुः। दक्षि॑णा वा ए॒ता ह॑विर्य॒ज्ञस्या॑न्तर्वे॒द्यं रु॑ध्यन्ते। यत्पु॑रोडा॒शं ब॒र्हिष॑दं करोतीति॑। च॒तुर्धा॑ करोति॑। च॒त्वारो॒ ह्येते॑ ह॑विर्य॒ज्ञस्य॑र्त्विजः॥५५॥

ब्र॒ह्मा हो॒ताऽध्व॑र्युर॒ग्नीत्। तम॑भि मृ॒शेत्। इ॒दं ब्र॒ह्मणः॑। इ॒दं हो॒तुः। इ॒दम॑ध्व॒र्योः। इ॒दम॑ग्नी॒ध इति॑। यथै॒वादः॑ सौ॒म्येऽध्व॑रे। आ॒देश॑मृ॒त्विग्भ्यो॑ दक्षि॑णा नी॒यन्ते॑। ता॒दृगे॒व तत्। अ॒ग्नीधे॑ प्रथ॒माया॑ द॑धाति॥५६॥

अ॒ग्निमु॑खा हृ॒द्धिः। अ॒ग्निमु॑खामे॒वर्द्धिं॑ यज॑मान ऋ॒ध्नोति॑।
 स॒कृदु॑प॒स्तीर्य॑ द्वि॒राद॑धत्। उ॒प॒स्तीर्य॑ द्वि॒रभि॑ घा॒रय॑ति।
 षट्थ॑सम्प॒द्यन्ते॑। षड्वा ऋ॒तवः॑। ऋ॒तूने॒व प्री॑णाति। वे॒देन॑
 ब्र॒ह्मणै॑ ब्र॒ह्मभा॒गं परि॑हरति। प्रा॒जाप॒त्यो वै वे॒दः। प्रा॒जाप॒त्यो
 ब्र॒ह्मा॥ ५७॥

स॒वि॒ता य॒ज्ञस्य॑ प्रसू॑त्यै। अथ॑ का॒मम॑न्येन। ततो॑
 हो॒त्रे। म॒ध्यं वा ए॒तद्य॒ज्ञस्य॑। यद्धो॒ता। म॒ध्यत॑ ए॒व य॒ज्ञं
 प्री॑णाति। अथा॑ध्व॒र्यवे॑। प्र॒ति॒ष्ठा वा ए॒षा य॒ज्ञस्य॑। यद॑ध्व॒र्युः।
 तस्मा॑द्धवि॒र्यज्ञ॑स्यैतामे॒वाऽऽवृ॑त॒मनु॑॥ ५८॥

अ॒न्या दक्षि॑णा नीयन्ते। य॒ज्ञस्य॑ प्र॒ति॒ष्ठित्यै॑।
 अ॒ग्निम॑ग्री॒थ्स॒कृथ्स॑कृ॒थ्सं मृ॑द्धीत्या॒ह। प॒रा॒डिव॑ ह्ये॒तर॑हि
 य॒ज्ञः। इ॒षि॒ता दै॒व्या हो॒ता इ॒त्या॒ह। इ॒षि॒तं हि क॑र्म
 क्रि॒यते॑। भ॒द्रवा॑च्याय॒ प्रे॒षितो॑ मा॒नुषः॑ सू॒क्तवा॑काय॒ सू॒क्ता
 ब्रू॑हीत्या॒ह। आ॒शिष॑मे॒वैता॒मा शा॑स्ते। स्व॒गा दै॒व्या हो॒तृभ्य॑
 इ॒त्या॒ह। य॒ज्ञमे॒व तथ॑स्व॒गा क॑रोति। स्व॒स्तिर्मा॑नु॒षेभ्य॑
 इ॒त्या॒ह। आ॒शिष॑मे॒वैता॒मा शा॑स्ते। शं यो॒र्ब्रू॑हीत्या॒ह। शं॒युमे॒व
 बा॑र्हस्प॒त्यं भा॑ग॒धेये॑न॒ सम॑र्धयति॥ ५९॥

च॒रत्य॑ध्व॒र्युः प्र॒जाति॑र्हयते वेदा॑र्ब्रवीद्व॒र्हिष॑दं करोत्यृ॒त्विजो॑ दधाति ब्र॒ह्माऽनु॑करोति च॒त्वारि॑

च॥ _____ [८]

अथ सुचावनुष्टुभ्यां वाजवतीभ्यां व्यूहति। प्रतिष्ठा वा अनुष्टुक्। अन्नं वाजः प्रतिष्ठित्यै। अन्नाद्यस्यावरुद्धौ। प्राचीं जुहूमूहति। जातानेव भ्रातृव्यान्प्रणुदते। प्रतीचीमुपभृतम्। जनिष्यमाणानेव प्रतिनुदते। सविषूच एवापोह्य सपत्नान् यजमानः। अस्मिँल्लोके प्रति तिष्ठति॥६०॥

द्वाभ्याम्। द्विप्रतिष्ठो हि। वसुभ्यस्त्वा रुद्रेभ्यस्त्वा-
ऽऽदित्येभ्यस्त्वेत्याह। यथायजुरेवैतत्। सुक्षु प्रस्तरमनक्ति। इमे वै लोकाः सुचः। यजमानः प्रस्तरः। यजमानमेव तेजसाऽनक्ति। त्रेधाऽनक्ति। त्रय इमे लोकाः॥६१॥

एभ्य एवैनं लोकेभ्योऽनक्ति। अभिपूर्वमनक्ति। अभिपूर्वमेव यजमानं तेजसाऽनक्ति। अक्तः रिहाणा इत्याह। तेजो वा आज्यम्। यजमानः प्रस्तरः। यजमानमेव तेजसाऽनक्ति। वियन्तु वय इत्याह। वय एवैनं कृत्वा। सुवर्गं लोकं गमयति॥६२॥

प्रजां योनिं मा निर्मृक्षमित्याह। प्रजायै गोपीथाय। आप्यायन्तामाप ओषधय इत्याह। आप एवौषधीरा

प्याययति। मरुतां पृषतयः स्थेत्याह। मरुतो वै वृष्ट्या
ईशते। वृष्टिमेवाव रुन्धे। दिवं गच्छ ततो नो वृष्टिमेरयेत्याह।
वृष्टिर्वै द्यौः। वृष्टिमेवाव रुन्धे॥६३॥

यावद्वा अध्वर्युः प्रस्तरं प्रहरति। तावदस्यायुर्मियते।
आयुष्पा अग्नेऽस्यायुर्मे पाहीत्याह। आयुरेवाऽऽत्मन्धत्ते।
यावद्वा अध्वर्युः प्रस्तरं प्रहरति। तावदस्य चक्षुर्मियते।
चक्षुष्पा अग्नेऽसि चक्षुर्मे पाहीत्याह। चक्षुरेवाऽऽत्मन्धत्ते।
ध्रुवाऽसीत्याह प्रतिष्ठित्यै। यं परिधिं पर्यधत्था इत्याह॥६४॥

यथायजुरेवैतत्। अग्ने देव पुणिभिर्वीयमाण इत्याह।
अग्रय एवैनं जुष्टं करोति। तन्त एतमनु जोषं भरामीत्याह।
सजातानेवास्मा अनुकान्करोति। नेदेष त्वदपचेतयाता
इत्याहानुख्यात्यै। यज्ञस्य पाथ उप समितमित्याह।
भूमानमेवोपैति। परिधीन्प्र हरति। यज्ञस्य समिष्ठ्यै॥६५॥

सुचौ सं प्रस्त्रावयति। यदेव तत्र क्रूरम्। तत्तेन
शमयति। जुह्वामुपभृतम्। यजमानदेवत्या वै जुहूः।
भ्रातृव्यदेवत्योपभृत्। यजमानायैव भ्रातृव्यमुपस्तिं करोति।
सः३३स्त्रावभागाः स्थेत्याह। वसवो वै रुद्रा आदित्याः

संस्त्रावभागाः। तेषां तद्भागधेयम्॥६६॥

तानेव तेन प्रीणाति। वैश्वदेव्यर्चा। एते हि विश्वे देवाः।
त्रिष्टुग्भवति। इन्द्रियं वै त्रिष्टुक्। इन्द्रियमेव यजमाने
दधाति। अग्नेर्वामपन्नगृहस्य सदसि सादयामीत्याह। इयं
वा अग्निरपन्नगृहः। अस्या एवैने सद्ने सादयति। सुम्नाय
सुम्निनी सुम्ने मां धत्तमित्याह॥६७॥

प्रजा वै पशवः सुम्नम्। प्रजामेव पशूनात्मन्धत्ते। धुरि धुर्यौ
पातमित्याह। जायापत्योर्गोपीथाय। अग्नेऽदध्यायोऽशीततनो
इत्याह। यथायजुरेवैतत्। पाहि माऽद्य दिवः पाहि प्रसित्यै
पाहि दुरिष्ट्यै पाहि दुरद्भन्यै पाहि दुश्चरितादित्याह।
आशिषमेवैतामा शास्ते। अविषन्नः पितुं कृणु सुषदा योनिः
स्वाहेतीध्मसंवृश्चनान्यन्वाहार्यपचनेऽभ्याधाय फलीकरणहोमं
जुहोति। अतिरिक्तानि वा इध्मसं वृश्चनानि॥६८॥

अतिरिक्ताः फलीकरणाः। अतिरिक्तमाज्योच्छेषणम्।
अतिरिक्त एवातिरिक्तं दधाति। अथो अतिरिक्तेनैवातिरिक्त-
मात्वाऽव रुन्धे। वेदिदेवेभ्यो निलायत। तां वेदेनान्वविन्दन्।
वेदेन वेदिं विविदुः पृथिवीम्। सा पंप्रथे पृथिवी पार्थिवानि।

गर्भं बिभर्ति भुवनेष्वन्तः। ततो यज्ञो जायते विश्वदानिरिति
पुरस्तात्स्तम्बयजुषो वेदेन वेदिः सम्मार्घ्यनुवित्यै॥६९॥

अथो यद्वेदश्च वेदिश्च भवतः। मिथुनत्वाय प्रजात्यै।
प्रजापतेर्वा एतानि श्मश्रूणि। यद्वेदः। पत्न्या उपस्थ
आस्यति। मिथुनमेव करोति। विन्दते प्रजाम्। वेदः होता-
ऽऽहवनीयाः स्तृणन्ति। यज्ञमेव तत्सन्तानोत्योत्तरस्मादर्ध-
मासात्। तः सन्ततमुत्तरेऽर्धमास आलभते॥७०॥

तं कालेकाल आगते यजते। ब्रह्मवादिनो वदन्ति। स त्वा
अध्वर्युः स्यात्। यो यतो यज्ञं प्रयुङ्के। तदेनं प्रतिष्ठापयतीति।
वाताद्वा अध्वर्युर्यज्ञं प्रयुङ्के। देवा गातुविदो गातुं वित्वा
गातुमितेत्याह। यत एव यज्ञं प्रयुङ्के। तदेनं प्रतिष्ठापयति।
प्रति तिष्ठति प्रजयां पशुभिर्यजमानः॥७१॥

तिष्ठतीमे लोका गमयति द्यौर्वृष्टिमेवाव रुन्धे पर्यधत्वा इत्याह समिष्टे भागधेयन्तमित्याह वा
इध्मसं वृश्चनान्यनुवित्यै लभते यजमानः॥ [९]

यो वा अयथादेवतं यज्ञमुपचरति। आ देवताभ्यो वृश्च्यते।
पापीयान्भवति। यो यथादेवतम्। न देवताभ्य आवृश्च्यते।
वसीयान्भवति। वारुणो वै पाशः। इमं विष्यामि वरुणस्य

पाशमि॒त्याह॑। व॒रु॒णपा॒शादे॒वैना॑ मु॒ञ्चति॑। स॒वि॒तृप्र॑सूतो
यथादे॒वत॑म्॥ ७२॥

न दे॒वता॑भ्य॒ आवृ॑श्च्यते। वसी॑यान्भवति। धा॒तुश्च॒ योनौ॑
सुकृ॑तस्य॒ लोक॑ इत्या॒ह। अ॒ग्निर्वै॑ धा॒ता। पु॒ण्यं कर्म॑
सुकृ॑तस्य॒ लोकः॑। अ॒ग्निरे॒वैना॑ धा॒ता। पु॒ण्ये कर्म॑णि
सुकृ॑तस्य॒ लोके॑ दधाति। स्यो॒नं मे॑ स॒ह प॒त्यां करो॑मीत्या॒ह।
आ॒त्मन॑श्च॒ यज॑मानस्य॒ चाना॑त्यै स॒न्त्वाय॑। स॒मायु॑षा॒ सं
प्र॒जये॑त्या॒ह॥ ७३॥

आ॒शिष॑मे॒वैता॑मा शा॒स्ते पूर्ण॑पात्रे। अ॒न्त॒तोऽनु॑ष्टुभा॑।
चतु॑ष्प॒द्वा ए॒तच्छ॑न्दः॒ प्रति॑ष्ठितं॒ पत्न्यै॑ पूर्ण॑पात्रे भवति।
अ॒स्मिँल्लो॒के प्रति॑ तिष्ठानीति॑। अ॒स्मिन्ने॒व लो॒के प्रति॑
तिष्ठति॑। अथो॒ वाग्वा॑ अ॒नुष्टु॑क्। वाङ्मि॑थुनम्। आपो॒ रेतः॑
प्र॒जन॑नम्। ए॒तस्मा॑द्वै मि॑थुनाद्विद्योत॑मानः स्त॒नय॑न्वर्षति।
रेतः॑ सि॒ञ्चन्॥ ७४॥

प्र॒जाः प्र॑ज॒नय॑न्। यद्वै य॒ज्ञस्य॑ ब्रह्म॑णा यु॒ज्यते॑। ब्रह्म॑णा
वै तस्य॑ विमो॒कः। अ॒द्भिः शान्तिः॑। विमु॑क्तं॒ वा ए॒तर्हि॑
यो॒क्त्रं ब्रह्म॑णा। आ॒दायै॑न॒त्पत्नी॑ स॒हाप॑ उपगृही॒ते शान्त्यै॑।

अञ्जलौ पूर्णपात्रमा नयति। रेतं एवास्यौ प्रजां दधाति।
प्रजया हि मनुष्यः पूर्णः। मुखं वि मृष्टे। अवभृथस्यैव रूपं
कृत्वोत्तिष्ठति॥७५॥

सवितृप्रसूतो यथादेवतं प्रजयेत्याह सिञ्चन्मृष्ट एकं च॥—————[१०]

परिवेषो वा एष वनस्पतीनाम्। यदुपवेषः। य एवं
वेदं। विन्दते परिवेष्टारम्। तमुत्करे। यं देवा मनुष्येषु।
उपवेषमधारयन्। ये अस्मदपं चेतसः। तानस्मभ्यमिहा
कुरु। उपवेषोपं विद्धि नः॥७६॥

प्रजां पुष्टिमथो धनम्। द्विपदो नश्चतुष्पदः।
ध्रुवाननपगान्कुर्विति पुरस्तात्प्रत्यश्चमुपं गूहति। तस्मात्पुर-
स्तात्प्रत्यश्चः शूद्रा अवंस्यन्ति। स्थविमत उपगूहति।
अप्रतिवादिन एवैनान्कुरुते। धृष्टिर्वा उपवेषः। शुचर्तो वज्रो
ब्रह्मणा संशितः। योपवेषे शुक्। साऽमुमृच्छतु यं द्विष्म
इति॥७७॥

अथास्मै नाम गृह्य प्रहरति। निरमुन्नुद ओकंसः। सपत्नो
यः पृतन्यति। निर्बाध्येन हविषा। इन्द्रं एणं पराशरीत्। इहि
तिस्रः परावतः। इहि पञ्च जनाः अति। इहि तिस्रोऽति
रोचनायावत्। सूर्यो असद्विवि। परमान्त्वा परावतम्॥७८॥

इन्द्रो नयतु वृत्रहा। यतो न पुनरायसि। शश्वतीभ्यः
 समाभ्य इति। त्रिवृद्वा एष वज्रो ब्रह्मणा स॑ शितः। शुचैवैनं
 विध्वा। एभ्यो लोकेभ्यो निर्णुद्य। वज्रेण ब्रह्मणा स्तृणुते।
 हृतोऽसाववधिष्मामुमित्याह स्तृत्यै। यं द्विष्यात्तं ध्यायेत्।
 शुचैवैनमर्पयति॥ ७९॥

प्रत्युष्टं दिवः शिल्पमयंज्ञो घृतं च देवासुराः स एतमिन्द्र आपो देवीरग्निना धिष्ण्या
 अथ सुचौ यो वा अयंथादेवतं परिवेषो वा एकादश॥११॥

प्रत्युष्टमयंज्ञ एषा हि विश्वेषां देवानामूर्जा पृथिवीमथो रक्षंसान्तां प्रजातिं द्वाभ्यां तं
 कालेकाले नवसप्ततिः॥ ७९॥

प्रत्युष्टमर्पयति॥

हरिः ओम्॥

॥इति श्रीकृष्णयजुर्वेदीयतैत्तिरीयब्राह्मणे तृतीयाष्टके तृतीयः
 प्रपाठकः समाप्तः॥

॥चतुर्थः प्रश्नः॥

॥तैत्तिरीयब्राह्मणे तृतीयाष्टके चतुर्थः प्रपाठकः॥

ब्रह्मणे ब्राह्मणमालभते। क्षत्राय राजन्यम्। मरुद्ध्यो
वैश्यम्। तपसे शूद्रम्। तमसे तस्करम्। नारकाय
वीरहणम्। पाप्मनै क्लीबम्। आक्रयायायोगूम्। कामाय
पुंश्चलूम्। अतिक्रुष्टाय मागधम्॥१॥

गीताय सूतम्। नृत्ताय शैलूषम्। धर्माय सभाचरम्।
नर्माय रेभम्। नरिष्ठायै भीमलम्। हसाय कारिम्। आनन्दाय
स्त्रीषखम्। प्रमुदे कुमारीपुत्रम्। मेधायै रथकारम्। धैर्याय
तक्षाणम्॥२॥

श्रमाय कौलालम्। मायायै कार्मारम्। रूपाय मणिकारम्।
शुभे वपम्। शरव्याया इषुकारम्। हेत्यै धन्वकारम्। कर्मणे
ज्याकारम्। दिष्टाय रज्जुसुर्गम्। मृत्यवे मृगयुम्। अन्तकाय
श्वनितम्॥३॥

सन्धये जारम्। गेहायोपपतिम्। निर्ऋत्यै परिवित्तम्।
आर्त्यै परिविविदानम्। अराध्यै दिधिषूपतिम्। पवित्राय

भिषजम्। प्रज्ञानाय नक्षत्रदर्शम्। निष्कृत्यै पेशस्कारीम्।
बलायोपदाम्। वर्णायानूरुधम्॥४॥

नदीभ्यः पौञ्जिष्टम्। ऋक्षीकाभ्यो नैषादम्। पुरुषव्याघ्राय
दुर्मदम्। प्रयुज्य उन्मत्तम्। गन्धर्वाप्सराभ्यो ब्रात्यम्।
सर्पदेवजनेभ्योऽप्रतिपदम्। अवैभ्यः कितवम्। इर्यताया
अकितवम्। पिशाचेभ्यो बिदलकारम्। यातुधानैभ्यः
कण्टककारम्॥५॥

उत्सादेभ्यः कुब्जम्। प्रमुदे वामनम्। द्वाभ्यः स्नामम्।
स्वप्रायान्धम्। अधर्माय बधिरम्। संज्ञानाय स्मरकारीम्।
प्रकामोद्यायोपसदम्। आशिक्षायै प्रश्जिनम्। उपशिक्षाया
अभिप्रश्जिनम्। मर्यादायै प्रश्जविवाकम्॥६॥

ऋत्यै स्तेनहृदयम्। वैरहत्याय पिशुनम्। विवित्यै
क्षत्तारम्। औपद्रष्टाय सङ्गहीतारम्। बलायानुचरम्। भूमे
परिष्कन्दम्। प्रियाय प्रियवादिनम्। अरिष्ट्या अश्वसादम्।
मेधाय वासः पल्पूलीम्। प्रकामाय रजयित्रीम्॥७॥

भायै दार्वहारम्। प्रभाया आग्नेन्धम्। नाकस्य
पृष्ठायाभिषेत्तारम्। ब्रध्नस्य विष्टपाय पात्रनिर्णेगम्।

दे॒व॒लो॒काय॑ पे॒शि॒ता॒रम्। म॒नु॒ष्य॒लो॒काय॑ प्र॒क॒रि॒ता॒रम्।
 स॒र्वे॒भ्यो लो॒के॒भ्य॑ उ॒प॒से॒त्ता॒रम्। अ॒व॒र्त्यै व॒धा॒यो॒प॒म॒न्थि॒ता॒रम्।
 सु॒व॒र्गाय॑ लो॒काय॑ भा॒ग॒दु॒घम्। व॒र्षि॒ष्ठाय॑ ना॒काय॑
 प॒रि॒वे॒ष्टा॒रम्॥८॥

अ॒र्मे॒भ्यो ह॒स्ति॒प॒म्। ज॒वा॒या॑श्च॒प॒म्। पु॒ष्ट्यै गो॒पा॒ल॒म्।
 ते॒ज॑सेऽज॒पा॒ल॒म्। वी॒र्या॑यावि॒पा॒ल॒म्। इ॒रा॑यै की॒ना॒श॒म्।
 की॒ला॒लाय॑ सु॒रा॒का॒र॒म्। भ॒द्राय॑ गृ॒ह॒प॒म्। श्रेय॑से वि॒त्त॒ध॒म्।
 अ॒ध्य॑क्षा॒यानु॑क्ष॒त्ता॒रम्॥९॥

म॒न्य॒वे॒ऽय॒स्ता॒प॒म्। क्रो॒धा॒य॑ नि॒स॒र॒म्। शो॒का॒या॒भि॒स॒र॒म्।
 उ॒त्कू॒ल॒वि॒कू॒ला॒भ्या॑ त्रि॒स्थि॒न॒म्। यो॒गा॒य॑ यो॒क्ता॒र॒म्। क्षे॒मा॒य॑
 वि॒मो॒क्ता॒र॒म्। व॒पु॒षे मा॒न॒स्कृ॒त॒म्। शी॒ला॒या॒ञ्ज॒नी॒का॒र॒म्।
 नि॒र्ऋ॒त्यै को॒श॒का॒री॒म्। य॒मा॒या॒सू॒म्॥१०॥

य॒म्यै य॒म॒सू॒म्। अ॒थ॒र्व॒भ्यो॒ऽव॑तो॒का॒म्। स॒ंव॒त्स॒रा॒य॑
 प॒र्या॑रिणी॒म्। प॒रि॒व॒त्स॒रा॒या॒वि॑जा॒ता॒म्। इ॒दा॒व॒त्स॒रा॒या॒प॒-
 स्क॑द्व॒री॒म्। इ॒द्व॒त्स॒रा॒या॒ती॒त्व॑री॒म्। व॒त्स॒रा॒य॑ वि॒ज॑र्ज॒र॒म्।
 स॒ंव॒त्स॒रा॒य॑ प॒लि॑क्री॒म्। व॒ना॒य॑ व॒न॒प॒म्। अ॒न्य॒तो॑र॒ण्या॒य॑
 दा॒व॒प॒म्॥११॥

सरो॑भ्यो धै॒वरम्। वेश॑न्ताभ्यो दा॒शम्। उ॒प॒स्थाव॑रीभ्यो
 बै॒न्दम्। न॒ङ्गुला॑भ्यः शौ॒ष्क॒लम्। पा॒र्याय॑ कै॒व॒र्तम्। अ॒वा॒र्याय॑
 मा॒र्गा॒रम्। ती॒र्थेभ्य॑ आ॒न्दम्। विष॑मेभ्यो मै॒ना॒लम्। स्व॒ने॑भ्यः
 पर्ण॑कम्। गुहा॑भ्यः कि॒रा॒तम्। सा॒नु॒भ्यो ज॑म्भ॒कम्। पर्व॑तेभ्यः
 कि॒म्पू॒रुष॑म्॥१२॥

प्र॒ति॒श्रु॒त्का॑या ऋ॒तु॒लम्। घोषा॑य भ॒षम्। अ॒न्ता॑य
 बहु॑वा॒दिन॑म्। अ॒न॒न्ता॑य मू॒कम्। मह॑से वीणा॒वा॒दम्। क्रोशा॑य
 तू॒णव॑ध्मम्। आ॒क्र॒न्दा॑य दु॒न्दु॒भ्याघा॑तम्। अ॒व॒र॒स्प॒राय॑
 शङ्ख॑ध्मम्। ऋ॒भु॒भ्यो॒जिन॑सन्धा॒यम्। सा॒ध्येभ्य॑श्च॒र्म॒ष्णम्॥१३॥

बी॒भ॒ध्सा॑यै पौ॒ल्क॒सम्। भू॒त्यै जा॑गर॒णम्। अ॒भू॒त्यै
 स्व॒प॒नम्। तु॒ला॑यै वाणि॒जम्। वर्णा॑य हि॒र॒ण्यका॑रम्।
 वि॒श्वे॑भ्यो दे॒वेभ्यः॑ सि॒ध्म॒लम्। प॒श्चा॒द्दोषा॑य ग्ला॒वम्।
 ऋ॒त्यै ज॑नवा॒दिन॑म्। व्यृ॒द्ध्या अ॑पग॒ल्भ॑म्। स॒श॒राय॑
 प्र॒च्छि॒दम्॥१४॥

ह॒सा॑य पु॒श्च॒लूमा॑ ल॒भ॒ते। वी॒णा॒वा॒दं ग॑ण॒कं गी॑ताय॒।
 या॑द॒से शा॒बु॒ल्याम्। न॒र्मा॑य भ॒द्र॒व॒तीम्। तू॒ण॒व॒ध्मं ग्रा॑म॒ण्यं
 पा॒णि॒सङ्घा॑तं नृ॒त्ता॑य॒। मो॒दा॑यानु॒क्रोश॑कम्। अ॒न॒न्दा॑य॒

तलवम्॥१५॥

अक्षराजाय कितवम्। कृताय सभाविनम्। त्रेताया
आदिनवदशम्। द्वापराय बहिः सदम्। कलये सभास्थाणुम्।
दुष्कृताय चरकाचार्यम्। अध्वने ब्रह्मचारिणम्। पिशाचेभ्यः
सैलगम्। पिपासायै गोव्यच्छम्। निर्ऋत्यै गोघातम्। क्षुधे
गोविकर्तम्। क्षुत्तृष्णाभ्यान्तम्। यो गां विकृन्तन्तं मांसं
भिक्षमाण उपतिष्ठते॥१६॥

भूम्यै पीठसर्पिणमा लभते। अग्नयेऽंसलम्। वायवे
चाण्डालम्। अन्तरिक्षाय वंशनर्तिनम्। दिवे खलतिम्।
सूर्याय हर्यक्षम्। चन्द्रमसे मिर्मिरम्। नक्षत्रेभ्यः किलासम्।
अह्ने शुक्लं पिङ्गलम्। रात्रियै कृष्णं पिङ्गाक्षम्॥१७॥

वाचे पुरुषमा लभते। प्राणमपानं व्यानमुदानं संमानं
तान् वायवै। सूर्याय चक्षुरा लभते। मनश्चन्द्रमसे। दिग्भ्यः
श्रोत्रम्। प्रजापतये पुरुषम्॥१८॥

अथैतानरूपेभ्य आलभते। अतिह्रस्वमतिदीर्घम्।
अतिकृशमत्यंसलम्। अतिशुक्लमतिकृष्णम्। अतिश्लक्ष्ण-
मतिलोमशम्। अतिकिरिटमतिदन्तुरम्। अतिमिर्मिरमति-

मेमिषम्। आशायै जामिम्। प्रतीक्षायै कुमारीम्॥१९॥

ब्रह्मणे गीताय श्रमाय सन्धये नदीभ्य उथसादेभ्य ऋत्यै भाया अमैभ्यो मन्यवे यम्यै
दशदश सरोभ्यो द्वादश प्रतिश्रुत्कायै बीभत्सायै दशदश हसाय सप्ताक्षराजाय त्रयोदश
भूम्यै दश वाचे षडथ नवैकान्नविंशतिः॥१९॥

ब्रह्मणे यम्यै नवदश॥१९॥

ब्रह्मणे कुमारीम्॥

हरिः ओम्॥

॥इति श्रीकृष्णयजुर्वेदीयतैत्तिरीयब्राह्मणे तृतीयाष्टके चतुर्थः
प्रपाठकः समाप्तः॥

॥पञ्चमः प्रश्नः॥

॥तैत्तिरीयब्राह्मणे तृतीयाष्टके पञ्चमः प्रपाठकः॥

स॒त्यं प्र॑प॒द्ये। ऋ॒तं प्र॑प॒द्ये। अ॒मृतं॑ प्र॑प॒द्ये। प्र॒जाप॑तेः
 प्रि॒यां त॒नुव॑म॒ना॒र्ता॒ं प्र॑प॒द्ये। इ॒दम॒हं प॑ञ्चद॒शेन॒ वज्र॑ेण। द्विष॑न्तं
 भ्रातृ॑व्य॒मव॑ क्रामामि। योऽ॒स्मान्द्वेष्टि॑। यं च॑ व॒यं द्वि॑ष्मः।
 भूर्भुवः॑ सु॒वः। हिम्॥१॥

स॒त्यं दश॑॥—————[१]

प्र वो॒ वाजा॑ अ॒भिद्य॑वः। ह॒विष्म॑न्तो घृ॒ताच्या॑। दे॒वाञ्जि॑गाति
 सु॒म॒न्युः। अ॒ग्न आ॑या॒हि वी॒तये॑। गृ॒णानो॑ ह॒व्यदा॑तये। नि होता॑
 स॒त्वि ब॒रुहि॑षि। तं त्वा॑ स॒मिद्धि॑र॒ङ्गिरः॑। घृ॒तेन॑ वर्धयामसि।
 बृ॒हच्छो॑चा यविष्य। स नः॑ पृथुः श्र॒वाय्य॑म्॥२॥

अच्छा॑ दे॒व वि॑वाससि। बृ॒हद॑ग्रे सु॒वीर्य॑म्। ई॒डेन्यो॑
 नम॑स्य॒स्तिरः॑। तमा॑सि द॒र्शतः॑। स॒म॒ग्निरि॑ध्यते वृषा॑। वृषो॑
 अ॒ग्निः स॒मिध्य॑ते। अ॒श्वो न॑ दे॒ववा॑हनः। त॑ ह॒विष्म॑न्त
 ई॒डते॑। वृष॑णं त्वा व॒यं वृष॑न्। वृषा॑णः स॒मिधी॑महि॥३॥

अ॒ग्ने दी॑द्यतं बृ॒हत्। अ॒ग्निं दू॑तं वृ॒णीम॑हे। होता॑रं
 वि॒श्ववे॑दसम्। अ॒स्य य॒ज्ञस्य॑ सु॒क्रतु॑म्। स॒मिध्य॑मानो अध्व॑रे।

अ॒ग्निः पा॑व॒क ई॒ड्यः। शो॒चिष्कै॑श्स्त॒मीम॑हे। समि॑द्धो अ॒ग्न
आ॒हुत। दे॒वान् य॑क्षि स्व॒ध्वर। त्व॑ हि ह॒व्य॒वाड॑सि। आ
जु॑होत दुव॒स्यत॑। अ॒ग्निं प्र॑य॒त्य॒ध्वरे॑। वृ॒णी॒ध्व॑ ह॒व्य॒वाह॑नम्।
त्वं वरु॑ण उ॒त मि॒त्रो अ॑ग्रे। त्वां वर्ध॑न्ति म॒तिभि॑र्वसि॒ष्ठाः। त्वे
वसु॑ सुषण॒नानि॑ सन्तु। यू॒यं पा॑त स्व॒स्तिभिः॑ सदा॑ नः॥४॥

श्रवा॒य्यमि॑धीम॒ह्यसि॑ सप्त च॑॥ [२]

अ॒ग्रे म॒हा॑ अ॒सि ब्रा॑ह्मण॒ भारत॑। अ॒सा॒वसौ॑। दे॒वेद्धो॑
मन्वि॑द्धः। ऋषि॑ष्टुतो॒ विप्रा॑नु॒मदि॑तः। क॒वि॒श॒स्तो ब्र॑ह्म॒स॑ शि॒तो
घृ॒ताह॑वनः। प्र॒णीर्य॑ज्ञाना॑म्। र॒थीर॑ध्व॒राणा॑म्। अ॒तूर्तो॑ होता॑।
तूर्णि॑र॒हव्य॒वाट॑। आ॒स्पात्रं॑ जुहूर्दे॒वाना॑म्॥५॥

च॒म॒सो दे॑व॒पानः॑। अ॒रा॑ इ॒वाग्रे॑ ने॒मिर्दे॑वा॒स्त्वं
परि॑भूर॒सि। आ व॑ह दे॒वान् यज॑माना॒य। अ॒ग्निम॑ग्न॒ आव॑ह।
सोम॑माव॑ह। अ॒ग्निमा॑व॑ह। प्र॒जाप॑ति॒माव॑ह। अ॒ग्नीषो॑मा॒वाव॑ह।
इन्द्रा॑ग्नी आव॑ह। इन्द्र॑माव॑ह। म॒हेन्द्र॑माव॑ह। दे॒वा॑
आ॒ज्य॒पा॑ आव॑ह। अ॒ग्नि॑ हो॒त्राया॑व॑ह। स्वं म॑हि॒मान॒मा
व॑ह। आ चा॑ग्रे दे॒वान् व॑ह। सु॒यजा॑ च यज॒ जात॑वेदः॥६॥

दे॒वानामिन्द्र॑मा व॑ह षट् च॑॥ [३]

अ॒ग्निर्हो॒ता वे॒त्वग्निः॑। हो॒त्रं वै॑त्तु प्रावि॒त्रम्। स्मो व॒यम्।
सा॒धु ते॑ यज॒मान दे॒वता॑। घृ॒तवंती॑मध्व॒र्यो सु॒च॒मास्य॑स्व।
दे॒वायु॑वं वि॒श्ववा॑राम्। ई॒डा॒म॒है दे॒वाः ई॒डे॒न्यान्। न॒म॒स्याम॑
न॒म॒स्यान्। यजा॑म॒ यज्ञि॑यान्॥७॥

अ॒ग्निर्हो॒ता न॒वा॑॥ _____ [४]

स॒मिधो॑ अ॒ग्र आ॒ज्य॑स्य वि॒यन्तु॑। तनू॒नपा॑द॒ग्र आ॒ज्य॑स्य
वे॒तु। इ॒डो अ॑ग्र॒ आ॒ज्य॑स्य वि॒यन्तु॑। ब॒र्हि॒र॒ग्र आ॒ज्य॑स्य
वे॒तु। स्वा॒हाऽग्नि॑म्। स्वा॒हा सो॒मम्। स्वा॒हाऽग्नि॑म्। स्वा॒हा
प्र॒जाप॑तिम्। स्वा॒हाऽग्नी॑षो॒मौ। स्वा॒हेन्द्रा॑ग्नी। स्वा॒हेन्द्र॑म्।
स्वा॒हा म॒हेन्द्र॑म्। स्वा॒हा दे॒वाः आ॑ज्य॒पान्। स्वा॒हाऽग्नि॑ः
हो॒त्राञ्जु॑षा॒णाः। अ॒ग्र आ॒ज्य॑स्य वि॒यन्तु॑॥८॥

इन्द्रा॑ग्नी पञ्च॑ च॥ _____ [५]

अ॒ग्निर्वृ॒त्राणि॑ ज॒ङ्घन॑त्। द्र॒वि॒ण॒स्युर्वि॑प॒न्यया॑। स॒मिद्धः॑
शु॒क्र आ॑हु॒तः। जु॒षा॒णो अ॒ग्निरा॑ज्य॒स्य वे॒तु। त्व॑ः सो॒मासि॑
स॒त्प॑तिः। त्व॑ः रा॒जो॒त वृ॑त्र॒हा। त्वं भ॒द्रो अ॑सि॒ क्रतुः॑।
जु॒षा॒णः सो॒म आ॒ज्य॑स्य ह॒विषो॑ वे॒तु। अ॒ग्निः प्र॒त्नेन॑
जन्म॑ना। शु॒म्भा॑नस्त॒नुव॑ः॒ स्वाम्। क॒विर्वि॑प्रेण वावृ॒धे।

जुषा॒णो अ॒ग्निराज्य॑स्य वेतु। सोमं॑ गी॒र्भि॒ष्ट्वा व॒यम्। व॒र्धया॑मो
वचो॒विदः॑। सु॒मृ॒डी॒को न॒ आवि॑श। जुषा॒णः सोम॒ आज्य॑स्य
ह॒विषो॑ वेतु॥९॥

स्वा५ पद॑ च॥

[६]

अ॒ग्नि॒मूर्धा॑ दि॒वः क॒कुत्। पतिः॑ पृथि॒व्या अ॒यम्। अ॒पा५
रेता॑सि जिन्वति। भुवो॑ य॒ज्ञस्य॑ रज॑सश्च ने॒ता। यत्रा॑ नि॒युद्धिः
सच॑से शि॒वाभिः॑। दि॒वि मूर्धा॑नं दधिषे सुव॒र॒षाम्। जि॒ह्वा॒म॒ग्रे
चकृ॑षे ह॒व्यवा॑हम्। प्रजा॑पते न त्वदे॒तान्य॒न्यः। वि॒श्वा॑ जा॒तानि॒
परि॒ ता ब॑भूव। यत्का॑मास्ते जहु॒मस्तं॑ नो अस्तु॥१०॥

व॒य५ स्या॑म॒ पत॑यो रयी॒णाम्। स वे॑द पु॒त्रः पि॒तर॑५ स
मा॒तर॑म्। स सू॒नुर्भुव॑त्स भुव॒त्पुन॑र्मघः। स द्यामौ॒र्णो॑द॒न्तरि॑क्ष५
स सुवः॑। स वि॒श्वा भुवो॑ अभव॒त्स आ॑भवत्। अ॒ग्नी॒षोमा॑
सवे॑दसा। सह॑ती वनत॒ङ्गिरः॑। सन्दे॑वत्रा ब॑भूवथुः। युवमे॒तानि॑
दि॒वि रो॑च॒नानि॑। अ॒ग्निश्च॑ सोम॒ स॒क्रतू॑ अध॒त्तम्॥११॥

युव५ सिन्धू५ रु॒भि॒शस्ते॑रव॒द्यात्। अ॒ग्नी॒षोमा॑वमु॒ञ्चतं॑
गृभी॑तान्। इन्द्रा॑ग्नी रोच॒ना दि॒वः। परि॒ वाजे॑षु भूषथः।
तद्वा॑ञ्चेति॒ प्रवी॑र्यम्। श॒जथ॑द्वृ॒त्रमु॑त स॒नोति॑ वाजम्। इन्द्रा॑

यो अ॒ग्नी॑ स॒हुरी॑ स॒पर्यात्। इ॒र॒ज्यन्ता॑ व॒स॒व्यस्य॑ भूरैः।
स॒ह॒स्त॒मा॒ स॒ह॒सा॑ वा॒ज्यन्ता॑। ए॒न्द्र॑ सा॒न॒सि॑ र॒यिम्॥१२॥

स॒जि॒त्वान॑ र॒ स॒दा॒स॒हम्। व॒र्षि॑ष्ठ॒मूत॑ये॒ भर। प्र॒स॒सा॒हिषे॑
पु॒रु॒हूत॑ श॒त्रून्। ज्ये॑ष्ठ॒स्ते शु॒ष्मं इ॒ह रा॒तिर॑स्तु। इ॒न्द्रा भ॑र
दक्षि॑णेना॒ व॒सूनि। प॒तिः सि॒न्धूना॑म॒सि रे॒वती॑नाम्। म॒हा र॑
इ॒न्द्रो य॑ ओज॑सा। प॒र्जन्यो॑ वृ॒ष्टि॒मा र॑ इ॒वा स्तोमै॑र्व॒त्सस्य॑
वावृ॑धे। म॒हा र॑ इ॒न्द्रो नृ॒वदा॑च॒र्षणि॑प्राः॥१३॥

उ॒त द्वि॒बर्हा॑ अ॒मि॒नः स॒हो॒भिः। अ॒स्म॒द्रि॒यं॒गवा॑वृ॒धे
वी॒र्या॑य। उ॒रुः पृ॒थुः सु॒कृतः॑ क॒र्तृभि॑र्भूत्। पि॒प्री॒हि दे॒वा र॑
उ॒श॒तो य॑वि॒ष्ट। वि॒द्वा र॑ ऋ॒तू र॑ऋ॒तु॒पते॑ य॒जेह॑। ये दै॒व्या
ऋ॒त्वि॒ज॒स्तेभि॑र॒ग्ने। त्व र॑ हो॒तृ॒णाम॒स्याय॑जि॒ष्ठः। अ॒ग्नि र॑
स्वि॑ष्ट॒कृत॑म्। अ॒या॒ङ्गि॒र॒ग्नेः प्रि॒या धा॑मा॒नि। अ॒या॒ट्त्सो॑म॒स्य
प्रि॒या धा॑मा॒नि॥१४॥

अ॒या॒ङ्गि॒र॒ग्नेः प्रि॒या धा॑मा॒नि। अ॒या॒ट्त्सो॑म॒स्य
अ॒या॒ङ्गि॒षो॑म॒योः प्रि॒या धा॑मा॒नि। अ॒या॒ङ्गि॒न्द्रा॒ग्नि॒योः प्रि॒या
धा॑मा॒नि। अ॒या॒ङ्गि॒न्द्र॒स्य प्रि॒या धा॑मा॒नि। अ॒या॒ण्म॒हेन्द्र॑स्य
प्रि॒या धा॑मा॒नि। अ॒या॒ङ्गि॒वाना॑मा॒ज्य॒पाना॑ प्रि॒या धा॑मा॒नि।

यक्षदग्नेरहोतुः प्रिया धामानि। यक्ष्थस्वं महिमानम्।
 आयजतामेज्या इषः। कृणोतु सो अध्वरा जातवेदाः।
 जुषतां हविः। अग्ने यदद्य विशो अध्वरस्य होतः। पावक
 शोचे वेष्ट्वं हि यज्वा। ऋता यजासि महिना वियद्भूः।
 हव्या वह यविष्ठ या ते अद्य॥१५॥

अस्त्वधत्तं रुयिं चरषणिप्राः सोमस्य प्रिया धामानीषः षट्॥ [७]

उपहूतं रथन्तरं सह पृथिव्या। उप मा रथन्तरं सह
 पृथिव्या ह्वयताम्। उपहूतं वामदेव्यं सहान्तरिक्षेण। उप मा
 वामदेव्यं सहान्तरिक्षेण ह्वयताम्। उपहूतं बृहत्सह दिवा।
 उप मा बृहत्सह दिवा ह्वयताम्। उपहूताः सप्त होत्राः। उप
 मा सप्त होत्रा ह्वयन्ताम्। उपहूता धेनुः सहर्षभा। उप मा
 धेनुः सहर्षभा ह्वयताम्॥१६॥

उपहूतो भक्षः सखा। उप मा भक्षः सखा ह्वयताम्।
 उपहूतां(४)हो। इडोपहूता। उपहूतेडा। उपो अस्मां इडा
 ह्वयताम्। इडोपहूता। उपहूतेडा। मानवी घृतपदी मैत्रावरुणी।
 ब्रह्म देवकृतमुपहूतम्॥१७॥

दैव्या अध्वर्यव उपहूताः। उपहूता मनुष्याः। य इमं

य॒ज्ञम॒वान्। ये य॒ज्ञप॑तिं॒ वर्धा॑न्। उ॒प॒हू॒ते द्या॒वापृ॑थि॒वी।
 पू॒र्व॒जे ऋ॒ताव॑री। दे॒वी दे॒वपु॑त्रे। उ॒प॒हू॒तोऽयं॑ य॒ज॑मानः।
 उ॒त्तर॑स्या॒न्देव॑य॒ज्याया॑मु॒प॒हू॒तः। भूय॑सि ह॒विष्क॑रण॒ उ॒प॒हू॒तः।
 दि॒व्ये धा॑म॒न्नु॒प॒हू॒तः। इ॒दं मे॑ दे॒वा ह॒विर्जु॑षन्ता॒मिति॑
 तस्मि॒न्नु॒प॒हू॒तः। वि॒श्व॑म॒स्य प्रि॒यमु॑प॒हू॒तम्। वि॒श्व॑स्य
 प्रि॒यस्यो॑प॒हू॒तस्यो॑प॒हू॒तः॥१८॥

स॒ह॒र्ष॑भा ह्व॒यता॑मु॒प॒हू॒तः५ ह॒विष्क॑रण॒ उ॒प॒हू॒तश्च॒त्वारि॑ च॥ [८]

दे॒वं ब॒र्हिः। व॒सु॒वने॑ व॒सु॒धेय॑स्य वेतु। दे॒वो न॒रा॒शः॑ सः।
 व॒सु॒वने॑ व॒सु॒धेय॑स्य वेतु। दे॒वो अ॒ग्निः स्वि॑ष्ट॒कृत्। सु॒द्रवि॑णा
 म॒न्द्रः क॒विः। स॒त्यम॑न्मा॒य॒जी हो॑ता। हो॒तुर्हो॑तु॒राय॑जी॒यान्।
 अ॒ग्ने या॑न्दे॒वान॑या॒ट्। या॑ ५ अ॒पि॒प्रेः। ये ते॑ हो॒त्रे अ॑म॒थ्स॑त।
 ता॑ ५ स॑स॒नुषी॑ ५ हो॒त्रा॑न्दे॒वङ्ग॑माम्। दि॒वि दे॒वेषु॑ य॒ज्ञमे॑रये॒मम्।
 स्वि॑ष्ट॒कृच्चा॑ग्ने हो॒ताऽभूः॑। व॒सु॒वने॑ व॒सु॒धेय॑स्य न॒मोवा॑के
 वी॒हि॑॥१९॥

अ॒पि॒प्रेः प॒ञ्च च॑॥ [९]

इ॒दं द्या॒वापृ॑थि॒वी भ॒द्रम॑भूत्। आ॒र्धं सू॑क्त॒वाक॑म्। उ॒त
 न॑मोवा॒कम्। ऋ॒ध्या॑स्म॒ सू॒क्तोच्य॑म॒ग्ने। त्व॑ ५ सू॒क्त॒वाग॑सि।

उपश्रितो दिवः पृथिव्योः। ओमन्वती तेऽस्मिन् युज्ञे यजमान्
 द्यावापृथिवी स्ताम्। शङ्गये जीरदानू। अत्रसू अप्रवेदे।
 उरुगव्यूती अभयं कृतौ॥२०॥

वृष्टिद्यावा रीत्यापा। शम्भुवौ मयोभुवौ। ऊर्जस्वती च
 पयस्वती च। सूपचरणा च स्वधिचरणा च। तयोराविदि।
 अग्निरिदं हविरं जुषत। अवीवृधत महो ज्यायोऽकृत। सोमं
 इदं हविरं जुषत। अवीवृधत महो ज्यायोऽकृत। अग्निरिदं
 हविरं जुषत॥२१॥

अवीवृधत महो ज्यायोऽकृत। प्रजापतिरिदं
 हविरं जुषत। अवीवृधत महो ज्यायोऽकृत। अग्नीषोमाविदं
 हविरं जुषेताम्। अवीवृधेतां महो ज्यायोऽक्राताम्। इन्द्राग्नी
 इदं हविरं जुषेताम्। अवीवृधेतां महो ज्यायोऽक्राताम्।
 इन्द्रं इदं हविरं जुषत। अवीवृधत महो ज्यायोऽकृत।
 महेन्द्रं इदं हविरं जुषत॥२२॥

अवीवृधत महो ज्यायोऽकृत। देवा आज्यपा
 आज्यमजुषन्त। अवीवृधन्त महो ज्यायोऽकृत।
 अग्निर्होत्रेणेदं हविरं जुषत। अवीवृधत महो ज्यायोऽकृत।

अस्यामृद्धोत्रायान्देवङ्गमायाम्। आशास्तेऽयं यजमानोऽसौ।
आयुरा शास्ते। सुप्रजास्त्वमा शास्ते। सजातवनस्यामा
शास्ते॥ २३॥

उत्तरान्देवयज्यामा शास्ते। भूयो हविष्करणमा शास्ते।
दिव्यं धामा शास्ते। विश्वं प्रियमा शास्ते। यदनेन
हविषाऽऽशास्ते। तदश्यात्तदध्यात्। तदस्मै देवा रासन्ताम्।
तदग्निर्देवो देवेभ्यो वनते। वयमग्नेर्मानुषाः। इष्टं च वीतं च।
उभे च नो द्यावापृथिवी अहंसस्पाताम्। इह गतिर्वामस्येदं
च। नमो देवेभ्यः॥ २४॥

अभयं कृतावकृताग्निर्द९ हविरंजुषत महेन्द्र इद९ हविरंजुषत सजातवनस्यामा शास्ते वीतं
च त्रीणि च॥ [१०]

तच्छं योरावृणीमहे। गातुं यज्ञाय। गातुं यज्ञपतये। दैवी
स्वस्तिरस्तु नः। स्वस्तिर्मानुषेभ्यः। ऊर्ध्वं जिगातु भेषजम्।
शं नो अस्तु द्विपदे। शं चतुष्पदे॥ २५॥

तच्छं योरष्टौ॥ [११]

आप्यायस्व सन्तौ। इह त्वष्टारमग्रियं तन्नस्तुरीपम्।
देवानां पत्नीरुशतीरवन्तु नः। प्रावन्तु नस्तुजये वार्जसातये।

याः पार्थि॑वासो॒ या अ॒पामपि॑ व्र॒ते। ता नो॑ दे॒वीः सु॒हवाः॑
 शर्म॑ यच्छ॒त। उ॒त ग्रा वि॑यन्तु दे॒वप॑त्नीः। इन्द्रा॑ण्य॒ग्राय्य॑श्चिनी
 राट्। आ रोद॑सी वरुणा॒नी शृ॑णोतु। वि॒यन्तु॑ दे॒वीर्य॑
 ऋतु॑र्जनीनाम्॥२६॥

अ॒ग्निर्होता॑ गृ॒हप॑तिः स राजा॑। वि॒श्वा वेद॑ जनि॑मा
 जा॒तवे॑दाः। दे॒वाना॑मु॒त यो म॑र्त्यानाम्। यजि॑ष्ठः स प्र
 य॑जतामृ॒तावा॑। व॒यमु॑ त्वा गृ॒हप॑ते जना॑नाम्। अ॒ग्ने अ॑कर्म
 स॒मिधा॑ बृ॒हन्त॑म। अ॒स्थूरि॑ णो गार्ह॑पत्यानि सन्तु। ति॒ग्मेन॑
 न॒स्तेज॑सा स॒शिश॑ाधि॥२७॥

जनीनामृष्टौ च॥ _____ [१२]

उप॑हूत॒रथ॑न्त॒रः स॒ह पृ॑थि॒व्या। उप॑ मा रथ॑न्त॒रः स॒ह
 पृ॑थि॒व्या ह्व॑यताम्। उप॑हूतं वाम॑दे॒व्यः स॒हान्तरि॑क्षेण। उप॑ मा
 वाम॑दे॒व्यः स॒हान्तरि॑क्षेण ह्व॑यताम्। उप॑हूतं बृ॒हत्स॒ह दि॒वा।
 उप॑ मा बृ॒हत्स॒ह दि॒वा ह्व॑यताम्। उप॑हूताः स॒प्त हो॒त्राः। उप॑
 मा स॒प्त हो॒त्रा ह्व॑यन्ताम्। उप॑हूता धे॒नुः स॒हर्ष॑भा। उप॑ मा
 धे॒नुः स॒हर्ष॑भा ह्व॑यताम्॥२८॥

उप॑हूतो भ॒क्षः स॒खा। उप॑ मा भ॒क्षः स॒खा ह्व॑यताम्।

उप॑हूताँ(४)हो। इडोप॑हूता। उप॑हूतेडाँ। उपो॑ अ॒स्मा॑ इडाँ
ह्यताम्। इडोप॑हूता। उप॑हूतेडाँ। मा॒न॒वी घृ॒तप॑दी मै॒त्रावरु॑णी।
ब्रह्म॑ दे॒वकृ॑तमुप॑हूतम्॥ २९॥

दै॒व्या अध्व॑र्यव॒ उप॑हूताः। उप॑हूता मनु॒ष्याः।
य इ॒मं य॒ज्ञम॑वान्। ये य॒ज्ञप॑त्नीं॒ वर्धा॑न्। उप॑हूते
द्यावा॑पृथि॒वी। पू॒र्वजे॑ ऋ॒ताव॑री। दे॒वी दे॒वपु॑त्रे। उप॑हूते॒यं
यज॑माना। इन्द्रा॑णीवाँऽविध॒वा। अदि॑तिरिव सु॒पुत्रा।
उत्त॑रस्यान्दे॒वय॒ज्याया॑मुप॑हूता। भूय॑सि ह॒विष्कर॑ण॒ उप॑हूता।
दि॒व्ये धाम॑न्नुप॑हूता। इ॒दं मे॑ दे॒वा ह॒विर्जु॑षन्ता॒मिति॑
तस्मि॑न्नुप॑हूता। वि॒श्वम॑स्याः प्रि॒यमुप॑हूतम्। वि॒श्वस्य॑
प्रि॒यस्योप॑हूत॒स्योप॑हूता॥ ३०॥

स॒हर्ष॑भा ह्यता॑मुप॑हूत॑ सु॒पुत्रा षट्॑॥ [१३]

स॒त्यं प्र॒वोऽग्रे॑ म॒हान॑ग्नि॒रहो॑ता॒ समि॑धोऽग्निर्वृ॒त्राण्य॑ग्निर्म॒धोप॑हूतं दे॒वं ब॒र्हि॒रि॒दं द्या॑वापृथि॒वी
तच्छुं॑ योरा॒ प्या॑य॒स्वोप॑हूत॒त्रयो॑दश॥ १३॥

स॒त्यं व॒य॑ꣳ स्या॑म वृ॒ष्टि॒द्यावा॑ त्रि॑ꣳशत्॥ ३०॥

स॒त्यमुप॑हूता॥

हरिः ओम्॥

॥इति श्रीकृष्णयजुर्वेदीयतैत्तिरीयब्राह्मणे तृतीयाष्टके पञ्चमः
प्रपाठकः समाप्तः॥

॥षष्ठमः प्रश्नः॥

॥तैत्तिरीयब्राह्मणे तृतीयाष्टके षष्ठः प्रपाठकः॥

अञ्जन्ति त्वामध्वरे देवयन्तः। वनस्पते मधुना दैव्येन।
यदूर्ध्वस्तिष्ठाद्भविणेह धत्तात्। यद्वा क्षयो मातुरस्या उपस्थे।
उच्छ्रयस्व वनस्पते। वर्ष्मन्पृथिव्या अधि। सुमिती मीयमानः।
वर्चोधा यज्ञवाहसे। समिद्धस्य श्रयमाणः पुरस्तात्। ब्रह्म
वन्वानो अजरः सुवीरम्॥१॥

आरे अस्मदमतिं बाधमानः। उच्छ्रयस्व महते सौभगाय।
ऊर्ध्व ऊषुण ऊतये। तिष्ठा देवो न सविता। ऊर्ध्वो वाजस्य
सनिता यदञ्जिभिः। वाघद्विर्विह्वयामहे। ऊर्ध्वो नः पाह्यः हंसो
नि केतुना। विश्वः समत्रिणन्दह। कृधी न ऊर्ध्वा च रथाय
जीवसे। विदा देवेषु नो दुवः॥२॥

जातो जायते सुदिनत्वे अहाम्। समर्य आ विदथे
वर्धमानः। पुनन्ति धीरा अपसो मनीषा। देवया विप्र उदियति
वाचम्। युवा सुवासाः परिवीत आगात्। स उ श्रेयान्भवति
जायमानः। तं धीरासः कवय उन्नयन्ति। स्वाधियो
मनसा देवयन्तः। पृथुपाजा अमर्त्यः। घृतनिर्णिख्स्वाहुतः।

अ॒ग्निर्य॒ज्ञस्य॑ ह॒व्य॒वाट्। त॒५ स॒बाधो॑ य॒तः सु॒चः। इ॒त्था
धि॒या य॒ज्ञव॑न्तः। आच॑क्रु॒रग्नि॒मूत॑यै। त्वं वरु॑ण उ॒त मि॒त्रो
अ॒ग्ने। त्वां वर्ध॑न्ति म॒तिभि॑र्वसि॒ष्ठाः। त्वे वसु॑ सु॒षण॒नानि॑
सन्तु। यू॒यं पा॑त स्व॒स्तिभिः॑ सदा॑ नः॥३॥

सुवीरं दुवः स्वाहुतोऽष्टौ च॥ [१]

होता॑ यक्षद॒ग्नि॒५ स॒मिधा॑ सु॒षमि॒धा स॒मिद्धं॑ नाभा॑
पृथि॒व्याः सं॒ङ्ग॒थे वा॒मस्य॑। वर्ष्म॑न्दि॒व इ॒डस्प॑दे वे॒त्वाऽऽज्य॑स्य
होत॑र्यज॒। होता॑ यक्ष॒त्तनू॑नपा॒तम॑दि॒तेर्गर्भ॑ भुव॑नस्य गो॒पाम्।
मध्वा॒द्य दे॒वो दे॒वेभ्यो॑ दे॒व्याना॑न्प॒थो अ॑नक्तु वे॒त्वाऽऽज्य॑स्य
होत॑र्यज॒। होता॑ यक्ष॒त्ररा॑श॒५सं नृ॑श॒स्त्रं नृ॑ः प्र॒णेत्र॑म्।
गोभि॑र्व॒पावा॒न्थस्या॑द्वी॒रैः श॑क्ती॒वात्र॑थैः प्रथ॑मया वा॒ हिर॑ण्यैश्च॒न्द्री
वे॒त्वाऽऽज्य॑स्य होत॑र्यज॒। होता॑ यक्षद॒ग्निमि॒ड ई॒डितो॑ दे॒वो
दे॒वा॒५ आव॑क्षद्दू॒तो ह॒व्य॒वाड॑मूरः। उपे॑मं य॒ज्ञमु॑पे॒मां दे॒वो
दे॒वह॑तिमवतु वे॒त्वाऽऽज्य॑स्य होत॑र्यज॒। होता॑ यक्षद्व॒रुहिः
सु॒ष्टरी॑मोर्ण॒म्रदा॑ अ॒स्मिन् य॒ज्ञे वि च प्र च प्रथ॑ता॒५
स्वा॒स॒स्थं दे॒वेभ्यः॑। ए॒मेन॑द॒द्य वस॑वो रु॒द्रा आ॑दि॒त्याः स॑दन्तु
प्रि॒यमि॒न्द्र॑स्यास्तु वे॒त्वाऽऽज्य॑स्य होत॑र्यज॒॥४॥

होतां यक्षदुरं ऋष्याः कवप्यो कोषधावनीरुदाताभीर्जिहतां
 विपक्षोभिः श्रयन्ताम्। सुप्रायणा अस्मिन् यज्ञे
 विश्रयन्तामृतावृधो वियन्त्वाज्यस्य होतर्यजं। होतां
 यक्षदुषासानक्ता बृहती सुपेशासा नृः पतिभ्यो योनिं
 कृण्वाने। सः स्मयमाने इन्द्रेण देवैरेदं बरुहिः सीदतां
 वीतामाज्यस्य होतर्यजं। होतां यक्षद्वैव्या होतारा
 मन्द्रा पोतारा कवी प्रचेतसा। स्विष्टमद्यान्यः करदिषा
 स्वभिगूर्तमन्य ऊर्जा सतवसेमं यज्ञं दिवि देवेषु धत्तां
 वीतामाज्यस्य होतर्यजं। होतां यक्षत्तिस्रो देवीरपसामपस्तमा
 अच्छिद्रमद्येदमपस्तन्वताम्। देवेभ्यो देवीर्देवमपो
 वियन्त्वाज्यस्य होतर्यजं। होतां यक्षत्त्वष्टारमचिष्टुमपाकं
 रेतोधां विश्रवसं यशोधाम्। पुरुरूपमकामकर्शनं
 सुपोषः पोषैः स्यात्सुवीरो वीरैर्वेत्वाऽऽज्यस्य होतर्यजं।
 होतां यक्षद्वनस्पतिमुपावस्रक्षद्वियो जोष्टारं शशमन्नरः।
 स्वदात्स्वधितिरऋतुथाद्य देवो देवेभ्यो हव्यावाङ्मेत्वाऽऽज्यस्य
 होतर्यजं। होतां यक्षदग्निं स्वाहाऽऽज्यस्य स्वाहा मेदसः
 स्वाहा स्तोकानां स्वाहा स्वाहाकृतीनां स्वाहा
 हव्यसूक्तीनाम्। स्वाहा देवां औज्यपान्त्स्वाहाऽग्निं

होत्राञ्जुषाणा अग्र आज्यस्य वियन्तु होतर्यजं॥५॥

प्रियमिन्द्रस्यास्तु वेत्वाऽऽज्यस्य होतर्यजं सुवीरो वीरैर्वेत्वाऽऽज्यस्य होतर्यजं चत्वारिं
च (अग्निन्तनूनपातन्नराशंसमग्निमिड ईडितो बर्हिर्दुरं उपासानक्ता देव्या तिस्रस्त्वष्टारं
वनस्पतिमग्निम्। पञ्च वेत्वेकौ वियन्तु द्विर्वीतामेकौ वियन्तु द्विर्वेत्वेकौ वियन्तु होतर्यजं॥)॥[२]

समिद्धो अद्य मनुषो दुरोणे। देवो देवान् यजसि
जातवेदः। आ च वह मित्रमहश्चिकित्वान्। त्वं दूतः
कविरसि प्रचेताः। तनूनपात्पथ ऋतस्य यानान्। मध्वा
समञ्जन्त्स्वदया सुजिह्वा। मन्मानि धीभिरुत यज्ञमृन्धन्।
देवत्रा च कृणुह्यध्वरं नः। नराशंसस्य महिमानमेषाम्।
उप स्तोषाम यजतस्य यज्ञैः॥६॥

ते सुक्रतवः शुचयो धियन्धाः। स्वदन्तु देवा उभयानि
हव्या। आजुह्वान ईड्यो वन्द्यश्च। आयाह्यग्रे वसुभिः
सजोषाः। त्वं देवानामसि यहू होता। स एनान् यक्षीषितो
यजीयान्। प्राचीनं बर्हिः प्रदिशा पृथिव्याः। वस्तोरस्या
वृज्यते अग्रे अह्वाम्। व्यु प्रथते वितरं वरीयः। देवेभ्यो
अदितये स्योनम्॥७॥

व्यचस्वतीरुर्विया विश्रयन्ताम्। पतिभ्यो न जनयः

शुम्भमानाः। देवीर्द्वारो बृहतीर्विश्वमिन्वाः। देवेभ्यो भवथ
सुप्रायणाः। आसुष्वयन्ती यजते उपाके। उषासानक्ता
सदतां नि योनौ। दिव्ये योषणे बृहती सुरुक्मे। अधि
श्रियः शुक्रपिशं दधाने। दैव्या होतारा प्रथमा सुवाचा।
मिमाना यज्ञं मनुषो यजध्वै॥८॥

प्रचोदयन्ता विदथेषु कारू। प्राचीनं ज्योतिः प्रदिशा
दिशन्ता। आ नो यज्ञं भारती तूयमेतु। इडां मनुष्वदिह
चेतयन्ती। तिस्रो देवीर्बर्हिरेदः स्योनम्। सरस्वती स्वपंसः
सदन्तु। य इमे द्यावापृथिवी जनित्री। रूपैरपिः शद्भुवनानि
विश्वा। तमद्य होतरिषितो यजीयान्। देवं त्वष्टारमिह यक्षि
विद्वान्॥९॥

उपावसृजत्मन्यां समञ्जन्। देवानां पार्थ ऋतुथा हवीःषि।
वनस्पतिः शमिता देवो अग्निः। स्वदन्तु हव्यं मधुना घृतेन।
सद्यो जातो व्यमिमीत यज्ञम्। अग्निर्देवानामभवत्पुरोगाः।
अस्य होतुः प्रदिश्यतस्य वाचि। स्वाहाकृतः हविरदन्तु
देवाः॥१०॥

यज्ञैः स्योनं यजध्वै विद्वानष्टौ च॥ [३]

अग्निर्होता नो अध्वरे। वाजी सन्परिणीयते। देवो देवेषु

य॒ज्ञियः॑। परि॑त्रिवि॒ष्टध्व॑रम्। या॒त्य॒ग्री र॒थीरि॑व। आ दे॒वेषु॑
प्रयो॒ दध॑त्। परि॒ वाज॑पतिः क॒विः। अ॒ग्निर्ह॒व्यान्य॑क्रमीत्।
दध॒द्रत्नानि॑ दा॒शुषे॑॥११॥

अ॒ग्निर्होता॑ नो नव॑॥ [४]

अजै॑द॒ग्निः। अस॑न॒द्वाज॑न्नि। दे॒वो दे॒वेभ्यो॑ ह॒व्यावा॑ट्।
प्राञ्जो॑भिर्हि॒न्वानः॑। धेना॑भिः कल्प॑मानः। य॒ज्ञस्यायुः॑ प्रति॒रन्।
उप॒ प्रेष्य॑ होतः। ह॒व्या दे॒वेभ्यः॑॥१२॥

अजै॑द॒ष्टौ॥ [५]

दै॒व्याः श॒मितार॑ उ॒त म॑नु॒ष्या आर॑भध्वम्। उप॑नयत् मे॒ध्या
दुरः॑। आ॒शासा॑ना मे॒धप॑तिभ्यां मे॒धम्। प्रा॒स्मा अ॒ग्निं भ॑रत।
स्तृ॒णीत ब॑र्हिः। अ॒न्वेन॑ मा॒ता म॑न्यताम्। अनु॑ पि॒ता। अनु॑
भ्रा॒ता सग॑र्भ्यः। अनु॑ सखा॒ सयू॑थ्यः। उ॒दीची॑ना॒ अस्य॑ प॒दो
निध॑त्तात्॥१३॥

सूर्यं॑ चक्षु॑र्गमयतात्। वातं॑ प्रा॒णम॒न्वव॑सृजतात्। दि॒शः
श्रोत्र॑म्। अ॒न्तरि॑क्ष॒मसु॑म्। पृथि॒वी॑ शरी॑रम्। ए॒कधा॑ऽस्य
त्वच॑माच्छा॒तात्। पुरा॑ नाभ्या॑ अपि॒शसो॑ व॒पामु॑त्खि॑दतात्।
अ॒न्तरे॒वोष्माणं॑ वारयतात्। श्ये॒नम॑स्य॒ वक्षः॑ कृणुतात्।

प्रशसां बाहू॥१४॥

शला दोषणी॥ कश्यपेवा९सा॥ अच्छिद्रे श्रोणी॥
कवषोरू स्नेकपर्णाष्ठीवन्ता॥ षड्वि९शतिरस्य वङ्कयः॥
ता अनुष्ठोच्यावयतात्। गात्रं गात्रमस्यानूनं कृणुतात्।
ऊवध्यगोहं पार्थिवं खनतात्। अस्मा रक्षः स९सृजतात्।
वनिष्ठुमस्य मा राविष्ट॥१५॥

उरूकं मन्यमानाः। नेद्वस्तोके तनये। रवितारवच्छमितारः।
अधिगो शमीध्वम्। सुशर्मि शमीध्वम्। शमीध्वमधिगो।
अधिगुश्चापापश्च। उभौ देवाना९ शमितारौ। ताविमं पशू९
श्रपयतां प्रविद्धा९सौ। यथायथाऽस्य श्रपणन्तथातथा॥१६॥

धृत्ताद्बाहू मा राविष्ट तथातथा॥ [६]

जुषस्व सप्रथस्तमम्। वचो देवप्सरस्तमम्। हव्या जुह्वान
आसनि। इमं नो यज्ञममृतेषु धेहि। इमा हव्या जातवेदो
जुषस्व। स्तोकानामग्ने मेदसो घृतस्य। होतः प्राशान प्रथमो
निषद्य। घृतवन्तः पावक ते। स्तोकाः श्रौतन्ति मेदसः। स्वधर्मं
देववीतये॥१७॥

श्रेष्ठं नो धेहि वार्यम्। तुभ्य९ स्तोका घृतश्चुतः। अग्ने

विप्राय सन्त्य। ऋषिः श्रेष्ठः समिध्यसे। यज्ञस्य प्राविता
 भवा। तुभ्यं श्रोतन्त्यग्निगो शचीवः। स्तोकासौ अग्ने मेदसो
 घृतस्य। कविशस्तो बृहता भानुनागाः। हव्या जुषस्व मेधिर।
 ओजिष्ठन्ते मध्यतो मेद उद्धृतम्। प्र ते वयं ददामहे। श्रोतन्ति
 ते वसो स्तोका अधित्वचि। प्रति तान्देवशोविहि॥१८॥

देववीतय उद्धृतश्रीणि च॥ [७]

आवृत्रहणा वृत्रहभिः शुष्मैः। इन्द्र यातन्नमोभिरग्ने अर्वाक्।
 युव९ राधोभिरकवेभिरिन्द्र। अग्ने अस्मे भवतमुत्तमेभिः। होता
 यक्षदिन्द्राग्नी। छागस्य वपाया मेदसः। जुषेता९ हविः।
 होतर्यज। विह्यख्यन्मनसा वस्य इच्छन्। इन्द्राग्नी ज्ञास उत
 वा सजातान्॥१९॥

नान्या युवत्प्रमतिरस्ति मह्यम्। स वा धियं
 वाजयन्तीमतक्षम्। होता यक्षदिन्द्राग्नी। पुरोडाशस्य
 जुषेता९ हविः। होतर्यज। त्वामीडते अजिरं दूत्याय।
 हविष्मन्तः सदमिन्मानुषासः। यस्य देवैरासदो बरुहिरग्ने।
 अहान्यस्मै सुदिना भवन्तु। होता यक्षदग्निम्। पुरोडाशस्य
 जुषेता९ हविः। होतर्यज॥२०॥

सजातान्ग्निन्दे च॥ [८]

गी॒र्भिर्वि॒प्रः प्र॑म॒तिमि॒च्छ॒मानः॑। ई॒दृ॒ र॒यिं य॒शसं॑
 पू॒र्वभा॑जम्। इन्द्रा॑ग्नी वृ॒त्रह॑णा सुव॒ज्रा। प्र णो॒ नव्यै॑भिस्तिर॒तं
 दे॒ष्णैः। मा॒च्छेद्वा र॒श्मीर॑ति॒ नाध॑मानाः। पि॒तृणां॑
 श॒क्तीर॑नुयच्छ॒मानाः। इन्द्रा॑ग्निभ्यां कं वृष॑णो म॒दन्ति॑। ता॒ह्यद्रीं॑
 धि॒षणा॑या उ॒पस्थे॑। अ॒ग्निः सु॑दी॒तिः सु॑दृ॒शं गृ॑णन्तः।
 न॒म॒स्याम॒स्त्वेड्यं॑ जा॒तवे॑दः। त्वां दू॒तम॑र॒तिः ह॑व्य॒वाह॑म्।
 दे॒वा अ॑कृ॒ण्वन्न॑मृ॒तस्य॑ नाभिम्॥२१॥

जा॒तवे॑दो द्वे च॥ [९]

त्वः॑ ह्य॒ग्ने प्र॑थ॒मो म॒नोता॑। अ॒स्या धि॒यो अ॒भ॒वो
 दस्म॑होता॑। त्वः॑ सीं वृष॑न्नकृ॒णोर्दु॑ष्टरी॒तु। स॒हो वि॒श्वस्मै॑
 स॒ह॑से स॒ह॑ध्यै। अ॒धा हो॒ता न्य॑सीदो॒ यजी॑यान्। इ॒डस्प॑द
 इ॒षय॑न्नीड्यः सन्। तं त्वा नरः॑ प्र॒थमं॑ दे॒वय॑न्तः। म॒हो रा॒ये
 चि॒तय॑न्तो॒ अनु॑ग॒मन्। वृ॒तेव॑ यन्तं ब॒हुभि॑र्वस॒व्यैः। त्वे र॒यिं
 जा॑गृ॒वांसो॑ अनु॑ग॒मन्॥२२॥

रु॒श॒न्तम॑ग्निं द॑र्श॒तं बृ॑हन्तम्। व॒पाव॑न्तं वि॒श्वहा॑
 दी॒दि॒वांस॑म्। प॒दं दे॒वस्य॑ नम॑सा वि॒यन्तः॑। श्र॒व॒स्यवः॑ श्र॒व
 आप॑न्नमृ॒क्तम्। ना॒मा॒नि चि॒दधि॑रे य॒ज्ञिया॑नि। भ॒द्रायां॑ ते

रणयन्तु सन्दृष्टौ। त्वां वर्धन्ति क्षितयः पृथिव्याम्। त्वं
 रायं उभयांसो जनानाम्। त्वं त्राता तरणे चेत्योऽभूः। पिता
 माता सद्मिन्मानुषाणाम्॥ २३॥

सपर्येण्यः स प्रियो विक्ष्वग्निः। होता मन्द्रो निषसादा
 यजीयान्। तं त्वां वयं दम् आ दीदिवांसम्। उपजुबाधो
 नमसा सदेम। तं त्वां वयं सुधियो नव्यमग्ने। सुम्नायव
 ईमहे देवयन्तः। त्वं विशो अनयो दीद्यानः। दिवो अग्ने बृहता
 रोचनेन। विशां कविं विशपतिं शश्वतीनाम्। नितोशनं वृषभं
 चर्षणीनाम्॥ २४॥

प्रेतीषणि मिषयन्तं पावकम्। राजन्तमग्निं यजतं
 रयीणाम्। सो अग्न ईजे शशमे च मर्तः। यस्तु
 आनद्वत्समिधा हव्यदातिम्। य आहुतिं परि वेदा नमोभिः।
 विश्वेत्सवामा दधते त्वोतः। अस्मा उ ते महि महे विधेम।
 नमोभिरग्ने समिधोत हव्यैः। वेदीसूनो सहसो गीर्भिरुक्थैः।
 आ ते भद्रायां सुमतौ यतेम॥ २५॥

आ यस्तुतन्थ रोदसी विभासा। श्रवोभिश्च श्रवस्यस्तरुत्रः।
 बृहद्विर्वाजैः स्थविरेभिरस्मे। रेवद्विरग्ने वितरं वि भाहि।

नृवद्वंसो सदमिद्धेह्यस्मे। भूरितोकाय तनयाय पश्वः। पूर्वीरिषो
 बृहतीरारे अघाः। अस्मे भद्रा सौश्रवसानि सन्तु। पुरूण्यग्रे
 पुरुधा त्वाया। वसूनि राजन्वसुताते अश्याम्। पुरूणि हि
 त्वे पुरुवार सन्ति। अग्रे वसु विधते राजनित्वे॥२६॥

जागृवांसो अनुग्मन्मानुषाणाञ्चरुषणीनां यन्तेमाश्यान्द्वे च॥—————[१०]

आभरतः शिक्षतं वज्रबाहू। अस्माः इन्द्राग्नी अवतः
 शचीभिः। इमे नु ते रश्मयः सूर्यस्य। येभिः सपित्वं पितरो
 न आयन्। होता यक्षदिन्द्राग्नी। छागस्य हविष आत्तामद्य।
 मध्यतो मेद उद्धृतम्। पुरा द्वेषोभ्यः। पुरा पौरुषेय्या गृभः।
 घस्तान्नृनम्॥२७॥

घासे अज्राणां यवसप्रथमानाम्। सुमत्क्षराणां
 शतरुद्रियाणाम्। अग्निष्वात्तानां पीवोपवसनानाम्। पार्श्वतः
 श्रोणितः शितामृत उथ्सादतः। अङ्गादङ्गादवत्तानाम्। करत
 एवेन्द्राग्नी। जुषेताः हविः। होतर्यजं। देवेभ्यो वनस्पते
 हवीःषि। हिरण्यपर्णं प्रदिवस्ते अर्थम्॥२८॥

प्रदक्षिणिद्रशनयां नियूय। ऋतस्य वक्षि पथिभी
 रजिष्ठैः। होता यक्षद्वनस्पतिमभिहि। पिष्टतमया

रभिष्ठया रश्नयाधित। यत्रेन्द्राग्रियोश्छागंस्य हविषः
 प्रिया धामानि। यत्र वनस्पतेः प्रिया पाथांसि।
 यत्र देवानामाज्यपानां प्रिया धामानि। यत्राग्नेर्होतुः
 प्रिया धामानि। तत्रैतं प्रस्तुत्यैवोपस्तुत्यै वोपावस्रक्षत्।
 रभीयांसमिव कृत्वी॥२९॥

करदेवं देवो वनस्पतिः। जुषतां हविः। होतर्यजं।
 पिप्रीहि देवां उशतो यविष्ठ। विद्वां ऋतूँरऋतुपते यजेह।
 ये दैव्यां ऋत्विजस्तेभिरग्ने। त्वं होतृणामस्यायजिष्ठः।
 होता यक्षदग्निं स्विष्टकृतम्। अयाङ्गिरिन्द्राग्रियोश्छागंस्य
 हविषः प्रिया धामानि। अयाङ्ग्वनस्पतेः प्रिया पाथांसि।
 अयाङ्गदेवानामाज्यपानां प्रिया धामानि। यक्षदग्नेर्होतुः
 प्रिया धामानि। यक्षत्स्वं महिमानम्। आयजतामेज्या
 इषः। कृणोतु सो अध्वरा जातवेदाः। जुषतां हविः।
 होतर्यजं॥३०॥

नूनमर्थं कृत्वी पाथांसि सप्त च॥ [११]

उपो ह यद्विदथं वाजिनो गूः। गीर्भिर्विप्राः
 प्रमतिमिच्छमानाः। अर्वन्तो न काष्ठान्नक्षमाणाः।

इन्द्रा॒ग्नी जोहु॑वतो॒ नर॒स्ते। वन॑स्पते र॒श्नया॑ऽभि॒धाय॑।
 पि॒ष्टत॑मया व॒युना॑नि वि॒द्वान्। वह॑ दे॒वत्रा दि॑धिषो
 ह॒वीऽषि॑। प्र च॑दा॒तार॑म॒मृते॑षु वोचः। अ॒ग्निऽस्वि॑ष्ट॒कृत॑म्।
 अया॑ऽङ्गि॒रिन्द्रा॑ग्नि॒योश्छा॑ग॒स्य ह॒विषः॑ प्रि॒या धा॑मानि॥३१॥

अया॒ङ्गन॒स्पतेः॑ प्रि॒या पा॑थाऽ॒सि। अया॑ङ्गै॒वाना॑माज्य॒पाना॑
 प्रि॒या धा॑मानि। यक्ष॑द॒ग्नेर॑होतुः प्रि॒या धा॑मानि। यक्ष॑थ्स्व
 म॒हिमा॑नम्। आय॑जता॒मेज्या॒ इषः॑। कृ॒णोतु॒ सो अ॑ध्व॒रा
 जा॒तवे॑दाः। जु॒षता॑ऽ॒ हविः॑। अ॒ग्ने यद॑द्य वि॒शो अ॑ध्व॒रस्य
 होतः॑। पा॒वक॑ शो॒चे वे॒ष्ट्वऽहि॑ यज्वा॑। ऋ॒ता य॑जासि म॒हिना॑
 वि॒यद्भूः॑। ह॒व्या वह॑ यवि॒ष्ट या ते॑ अ॒द्य॥३२॥

धामा॑नि भूरेकं च॥—————[१२]

दे॒वं ब॒रु॒हिः सु॑दे॒वं दे॒वैः स्या॑थ्सु॒वीरं॑ वी॒रैर्व॑स्तो॒र्वृज्ये॑ता॒क्तोः
 प्र॒भ्रिये॑तात्य॒न्यात्रा॑या ब॒रु॒हिष्म॑तो म॒देम॑ वसु॒वने॑ वसु॒धेय॑स्य
 वेतु॒ यज॑। दे॒वीर्द्वारैः॑ सङ्घा॒ते वि॒द्वीर्या॑म॒ज्छि॒थिरा॑ ध्रु॒वा
 दे॒वहू॑तौ व॒थ्स ई॑मेना॒स्तरु॑ण॒ आ॒मिमी॑यात्कुमा॒रो
 वा न॑वजातो॒ मैना॒ अर्वा॑ रे॒णुक॑काटः पृ॒ण॑ग्वसु॒वने॑
 वसु॒धेय॑स्य वि॒यन्तु॒ यज॑। दे॒वी उ॒षासा॑न॒क्ताऽद्या॑स्मिन्

य॒ज्ञे प्र॑य॒त्य॒ह्वेता॒मपि॑ नूनं॑ दै॒वीर्वि॑शः प्रा॒या॑सि॒ष्टाः सु॑प्री॒ते
 सु॒धिते॑ वसु॒वने॑ वसु॒धेय॑स्य वी॒तां यज॑। दे॒वी जो॑ष्टी
 वसु॑धि॒ती ययो॑र॒न्याऽघा॑द्वेषा॑सि यु॒यव॑दा॒न्याव॑क्ष॒द्वसु॑
 वा॒र्याणि॑ यज॑मा॒नाय॑ वसु॒वने॑ वसु॒धेय॑स्य वी॒तां यज॑।
 दे॒वी ऊ॒र्जाहु॑ती॒ इष॒मूर्ज॑म॒न्याव॑क्ष॒त्सग्धि॑ः सपी॑ति॒म॒न्या
 नवे॑न॒ पूर्व॑न्दय॑मा॒नाः स्याम॑ पुरा॒णेन॑ नव॒न्तामूर्ज॑मूर्जाहु॑ती
 ऊ॒र्जय॑माने अ॒धातां॑ वसु॒वने॑ वसु॒धेय॑स्य वी॒तां यज॑।
 दे॒वा दै॒व्या होता॑रा॒ नेष्टा॑रा॒ पोता॑रा ह॒ताघ॑श॑सा॒वाभ॑र॒द्वसू॑
 वसु॑वने॑ वसु॒धेय॑स्य वी॒तां यज॑। दे॒वीस्ति॑स्र॒स्तिस्त्रो॑ दे॒वीरि॑डा
 सर॑स्वती॒ भार॑ती॒ द्यां भार॑त्यादि॒त्यैर॑स्पृक्ष॒त्सर॑स्वती॒मः
 रु॒द्रैर्य॑ज्ञमा॒वीदि॑हैवे॒ड्या वसु॑म॒त्या सध॑माद॑ मदे॒म वसु॑वने॑
 वसु॑धेय॑स्य वि॒यन्तु॑ यज॑। दे॒वो नरा॑श॑संस्त्रि॒शीर्षा॑
 ष॒डक्षः॑ श॒तमि॑दे॒नः शि॑तिपृ॒ष्ठा आ॑द॒धति॑ स॒हस्र॑मीं प्र॒वह॑न्ति
 मि॒त्रावरु॑णे॒दस्य॑ हो॒त्रम॑र॒हतो॑ बृह॒स्पतिः॑ स्तो॒त्रम॑श्वि॒ना-
 ऽऽध्व॑र्य॒वं वसु॑वने॑ वसु॒धेय॑स्य वे॒तु यज॑। दे॒वो
 वन॑स्पति॒र्वरु॑षप्रा॒वा घृ॒तनि॑र्णि॒ग्याम॑ग्रे॒णास्पृ॑क्ष॒दान्त॑रि॒क्षं
 मध्ये॑ना॒प्राः पृ॒थि॒वीमु॑परे॒णादृ॑ही॒द्वसु॑वने॑ वसु॒धेय॑स्य वे॒तु

यजं॑। दे॒वं ब॒र्हिर्वारि॑तीनां नि॒धेधा॑ऽसि॒ प्रच्यु॑तीना॒मप्र॒-
 च्यु॑तत्रिका॒मध॑रणं॒ पुरु॑स्पार॒हं यश॑स्वदे॒ना ब॒र्हिषा॑ऽन्या
 ब॒र्हीऽष्य॑भि॒ष्याम॑ वसु॒वने॑ वसु॒धेय॑स्य वेतु॒ यजं॑। दे॒वो
 अ॒ग्निः स्वि॑ष्ट॒कृत्सु॒द्रवि॑णा म॒न्द्रः क॒विः स॒त्यम॑न्माऽऽय॒जी
 हो॒ता हो॒तुर्हो॒तुरा॑य॒जीया॒नग्रे॒ या॒न्दे॒वान॑या॒ड्या॑५ अ॒पिप्रे॒र्ये
 ते हो॒त्रे अ॒म॑त्स॒त ता॑५ स॒स॒नुषी॑५ हो॒त्रां दे॒वङ्ग॑मा॒न्दि॒वि
 दे॒वेषु॑ य॒ज्ञमे॑र॒येम॑५ स्वि॑ष्ट॒कृच्चा॑ग्रे हो॒ताऽभू॑र्वसु॒वने॑ वसु॒धेय॑स्य
 नमो॒वा॒के वी॒हि यजं॑॥३३॥

यजैकं च॥ _____ [१३]

दे॒वं ब॒र्हिः। व॒सु॒वने॑ वसु॒धेय॑स्य वेतु॒। दे॒वीर्द्वा॑रः॒। व॒सु॒वने॑
 वसु॒धेय॑स्य वि॒यन्तु॑। दे॒वी उ॒षा॑सा॒नक्ता॑॥ व॒सु॒वने॑ वसु॒धेय॑स्य
 वी॒ताम्। दे॒वी जो॑ष्टी॒॥ व॒सु॒वने॑ वसु॒धेय॑स्य वी॒ताम्। दे॒वी
 ऊ॒र्जाहु॑ती॒। व॒सु॒वने॑ वसु॒धेय॑स्य वी॒ताम्॥३४॥

दे॒वा दै॒व्या॒ हो॒ता॑रा॒। व॒सु॒वने॑ वसु॒धेय॑स्य वी॒ताम्।
 दे॒वीस्ति॒स्रस्ति॒स्रो दे॒वीः। व॒सु॒वने॑ वसु॒धेय॑स्य वि॒यन्तु॑। दे॒वो
 नरा॒श॑५सः॒। व॒सु॒वने॑ वसु॒धेय॑स्य वेतु॒। दे॒वो व॒न॒स्पतिः॑।
 व॒सु॒वने॑ वसु॒धेय॑स्य वेतु॒। दे॒वं ब॒र्हिर्वारि॑तीना॒म्। व॒सु॒वने॑

वसुधेयस्य वेतु॥३५॥

देवो अग्निः स्विष्टकृत्। सुद्रविणा मन्द्रः कविः।
सत्यमन्मायजी होता॥ होता॑र्होतुरायजीयान्। अग्ने
यान्देवानया॑ट्। या॑ अपिप्रेः। ये ते होत्रे अमथ्सत। ता॑
संसनुषी॑ होत्रा॑न्देवङ्गमाम्। दिवि देवेषु यज्ञमेरयेमम्।
स्विष्टकृच्चाग्ने होताऽभूः॥ वसुवने वसुधेयस्य नमोवाके
वीहि॥३६॥

वीतां वेत्वभूरेकं च॥ [१४]

अग्निमद्य होतारमवृणीतायं यजमानः पचन्पक्तीः
पचन्पुरोडाशं बध्नन्निन्द्राग्निभ्यां छागं सूपस्था अद्य
देवो वनस्पतिरभवदिन्द्राग्निभ्यां छागेनाघस्तान्तं मेदस्तः
प्रतिपचताग्रभीष्टामवीवृधेतां पुरोडाशेन त्वामद्यर्ष आर्षेय
ऋषीणान्नपादवृणीतायं यजमानो बहुभ्य आ सङ्गतेभ्य
एष मे देवेषु वसु वार्या यक्ष्यत इति ता या देवा
देवदानान्यदुस्तान्यस्मा आ च शास्वा च गुरस्वेषितश्च
होतरसि भद्रवाच्याय प्रेषितो मानुषः सूक्तवाकाय सूक्ता
ब्रूहि॥३७॥

अग्निमद्यैकम्॥ [१५]

अ॒ञ्जन्ति॒ होता॑ यक्ष॒त्समि॑द्धो अ॒द्याग्नि॑रजै॒द्वेव्या॑ जुष॒स्वा वृ॑त्रहणा गी॒र्भिस्त्व॑
 ह्याभ॑रत॒मुपो॑ह॒ यद्वे॑वं ब॒र्हिः सु॑दे॒वं दे॒वं ब॒र्हिर्ग्न॑म॒द्य प॑ञ्चदश॥१५॥
 अ॒ञ्जन्त्य॒ग्निर्हो॑ता॒ नो गी॒र्भिरु॑पो॒ ह॒ यद्वि॑दथ॒ वाजि॑नः स॒प्तत्रि॑ंशत्॥३७॥
 अ॒ञ्जन्ति॑ सू॒क्ताब्रू॑हि॥

हरिः ओम्॥

॥इति श्रीकृष्णयजुर्वेदीयतैत्तिरीयब्राह्मणे तृतीयाष्टके षष्ठः
 प्रपाठकः समाप्तः॥

॥सप्तमः प्रश्नः॥

॥तैत्तिरीयब्राह्मणे तृतीयाष्टके सप्तमः प्रपाठकः॥

सर्वान् वा ए॒षोऽग्नौ॑ कामान्प्रवेशयति। योऽग्नीन॑न्वा॒धाय॑
व्रतमु॒पैति॑। सयदनि॑ष्ट्वा प्रया॒यात्। अकाम॑प्रीता ए॒नं कामा॑
नानुप्रया॑युः। अ॒तेजा॑ अ॒वीर्यः॑ स्यात्। स जु॑हुयात्। तुभ्यं॑ ता
अ॒ङ्गिर॑स्तम। विश्वाः॑ सु॒क्षित॑यः पृथक्। अग्ने॒ कामा॑य येमि॒र
इति॑। कामा॑ने॒वास्मि॑न्दधाति॥१॥

काम॑प्रीता ए॒नं कामा॑ अनु प्रया॑न्ति। तेज॒स्वी
वीर्या॑वान्भवति। सन्त॑ति॒र्वा ए॒षा य॒ज्ञस्य॑। योऽग्नीन॑न्वा॒धाय॑
व्रतमु॒पैति॑। स यदु॒द्वाय॑ति। विच्छि॑त्तिरे॒वास्य॑ सा। तं
प्राश्न॑मुद्धृत्य। मन॒सोप॑तिष्ठेत्। मनो॒ वै प्र॒जाप॑तिः। प्रा॒जाप॑त्यो
य॒ज्ञः॥२॥

मन॑सै॒व य॒ज्ञः सन्त॑नोति। भूरि॑त्याह। भू॒तो वै
प्र॒जाप॑तिः। भूति॑मे॒वोपै॑ति। वि वा ए॒ष इन्द्रि॑येण॑ वी॒र्येण॑र्ध्यते।
यस्याऽऽहि॑ताग्नेर॒ग्निर॑प॒क्षाय॑ति। याव॑च्छ॒म्यया॑ प्र॒विध्यै॑त्।
यदि॑ ताव॑दप॒क्षायै॑त्। तं सम्भ॑रेत्। इ॒दं त॒ एकं॑ प॒र उ॑ त॒
एक॑म्॥३॥

तृतीयै॒न॒ ज्योति॑षा॒ संवि॑शस्व। सं॒वेश॑नस्त॒नुवै॒ चारु॑रेधि।
 प्रि॒ये दे॒वानां॑ पर॒मे ज॒नित्र॑ इति॑। ब्रह्म॑णै॒वैन॒ꣳ सम्भ॑रति।
 सै॒व ततः॑ प्राय॑श्चित्तिः। यदि॑ पर॒स्तराम॑प॒क्षायै॑त्।
 अ॒नुप्र॒यायाव॑स्येत्। सो ए॒व ततः॑ प्राय॑श्चित्तिः। ओष॑धी॒र्वा
 ए॒तस्य॑ प॒शून्पयः॑ प्रवि॑शति। यस्य॑ ह॒विषे॑ व॒थ्सा अ॒पाकृ॑ता
 ध॒यन्ति॑॥४॥

तान् यदु॒ह्यात्। या॒तया॑न्मा ह॒विषा॑ यजेत। यन्न दु॒ह्यात्।
 य॒ज्ञप॒रुरन्त॑रि॒यात्। वा॒य॒व्यां यवा॑गू॒न्निर्व॑पेत्। वा॒युर्वै पय॑सः
 प्र॒दाप॑यि॒ता। स ए॒वास्मै॑ पयः॑ प्र॒दाप॑यति। पयो॒ वा ओष॑धयः।
 पयः॑ पयः॑। पय॑सै॒वास्मै॑ पयोऽ॒व रुन्धे॑॥५॥

अथोत्त॑रस्मै ह॒विषे॑ व॒थ्सान॑पा॒कुर्यात्। सै॒व ततः॑
 प्राय॑श्चित्तिः। अ॒न्य॒त॒रान् वा ए॒ष दे॒वान्भा॑ग॒धेये॑न॒ व्य॑र्धयति।
 ये यज॑मानस्य सा॒यं गृ॒हमा॒ गच्छ॑न्ति। यस्य॑ सा॒यं दु॒ग्धꣳ
 ह॒विरा॑र्तिमा॒र्च्छति॑। इन्द्रा॑य व्री॒हीन्नि॒रुप्योप॑ वसेत्। पयो॒ वा
 ओष॑धयः। पय॑ ए॒वारभ्य॑ गृ॒हीत्वोप॑ वसति। यत्प्रा॒तः स्यात्।
 तच्छृ॑तं कुर्यात्॥६॥

अथे॒तर॑ ऐ॒न्द्रः पुं॒रोडा॑शः स्यात्। इ॒न्द्रि॒ये ए॒वास्मै॑ स॒मीची॑

दधाति। पयो वा ओषधयः। पयः पयः। पयसैवास्मै पयो-
ऽवं रुन्धे। अथोत्तरस्मै हविषे वृथ्सानपाकुर्यात्। सैव ततः
प्रायश्चित्तिः। उभयान् वा एष देवान्भागधेयेन व्यर्धयति। ये
यजमानस्य सायं च प्रातश्च गृहमा गच्छन्ति। यस्योभयं
हविरार्तिमाच्छति॥७॥

ऐन्द्रं पञ्चशरावमोदनं निर्वपेत्। अग्निं देवतानां प्रथमं
यजेत्। अग्निमुखा एव देवताः प्रीणाति। अग्निं वा अन्वत्या
देवताः। इन्द्रमन्वत्याः। ता एवोभयीः प्रीणाति। पयो वा
ओषधयः। पयः पयः। पयसैवास्मै पयोऽवं रुन्धे। अथोत्तरस्मै
हविषे वृथ्सानपाकुर्यात्॥८॥

सैव ततः प्रायश्चित्तिः। अर्धो वा एतस्य यज्ञस्य मीयते।
यस्य व्रत्येऽहन्यत्यनालम्भुका भवति। तामपुरुषं यजेत।
सर्वेणैव यज्ञेन यजते। तामिद्वोपं ह्वयेत। अमूहमस्मि।
सा त्वम्। द्यौरहम्। पृथिवी त्वम्। सामाहम्। ऋक्त्वम्।
तावेहि सम्भवाव। सह रेतो दधावहै। पुंसे पुत्राय वेत्तवै।
रायस्पोषाय सुप्रजास्त्वाय सुवीर्यायेति। अर्ध एवैनामुप
ह्वयते। सैव ततः प्रायश्चित्तिः॥९॥

दधाति यज्ञ उत एकन्धयन्ति रुन्धे कुर्यादाच्छत्यपाकुर्यात्पृथिवी त्वमष्टौ च (सर्वान् वि वै यदि परस्त्रामोषंधीरन्यत्रानुभयानर्धो वै॥)॥ [१]

यद्विष्णुणेन जुहुयात्। अप्रजा अपशुर्यजमानः स्यात्। यदनायतने निनयेत्। अनायतनः स्यात्। प्राजापत्ययर्चा वल्मीकवपायामव नयेत्। प्राजापत्यो वै वल्मीकः। यज्ञः प्रजापतिः। प्रजापतावेव यज्ञं प्रतिष्ठापयति। भूरित्याह। भूतो वै प्रजापतिः॥१०॥

भूतिमेवोपैति। तत्कृत्वा। अन्यां दुग्ध्वा पुनर्होतव्यम्। सैव ततः प्रायश्चित्तिः। यत्कीटावपन्नेन जुहुयात्। अप्रजा अपशुर्यजमानः स्यात्। यदनायतने निनयेत्। अनायतनः स्यात्। मध्यमेन पूर्णेन द्यावापृथिव्ययर्चाऽन्तः परिधि निनयेत्। द्यावापृथिव्योरेवैनत्प्रतिष्ठापयति॥११॥

तत्कृत्वा। अन्यां दुग्ध्वा पुनर्होतव्यम्। सैव ततः प्रायश्चित्तिः। यदववृष्टेन जुहुयात्। अपरूपमस्याऽऽत्मजायेत। किलासो वास्यादर्शसो वा। यत्प्रत्येयात्। यज्ञं विच्छिन्द्यात्। स जुहुयात्। मित्रो जनांन्कल्पयति प्रजानन्॥१२॥

मित्रो दाधार पृथिवीमुत द्याम्। मित्रः कृष्टीरनिमिषाऽभि

चष्टे। स॒त्याय॑ ह॒व्यं घृ॒तव॑ञ्जुहोतेति। मि॒त्रेणै॒वैन॑त्कल्पयति।
तत्कृ॒त्वा। अ॒न्यां दु॒ग्ध्वा पुन॑र्होत॒व्यम्। सैव॑ ततः प्रायश्चित्तिः।
यत्पूर्व॑स्या॒माहु॑त्या॒ हुता॒यामु॒त्तरा॑ऽऽहु॒तिः स्कन्दे॑त्। द्वि॒पाद्भिः
प॒शुभि॑र्यज॑मानो व्य॒ध्येत। यदु॒त्तर॑या॒ऽभि जु॑हुयात्॥१३॥

चतु॑ष्पाद्भिः प॒शुभि॑र्यज॑मानो व्य॒ध्येत। यत्र॑ वे॒त्थं
वन॑स्पते दे॒वानां॑ गु॒ह्या नामा॑नि। तत्र॑ ह॒व्यानि॑ गा॒मये॑ति
वान॑स्पत्यय॒र्चा स॒मिध॑मा॒धाय। तू॒ष्णीमे॒व पुन॑र्जुहुयात्।
वन॑स्पति॒नैव॑ य॒ज्ञस्या॑र्ता॒ चाना॑र्ता॒ चाऽऽहु॑ती॒ वि दा॑धार।
तत्कृ॒त्वा। अ॒न्यां दु॒ग्ध्वा पुन॑र्होत॒व्यम्। सैव॑ ततः प्रायश्चित्तिः।
यत्पु॒रा प्र॑या॒जेभ्यः॑ प्राङ्ङा॒रः स्कन्दे॑त्। अ॒ध्व॒र्यवे॑
च॒ यज॑मानाय॒ चाक॑ऽ स्यात्॥१४॥

यद्व॑क्षिणा। ब्र॒ह्मणे॑ च॒ यज॑मानाय॒ चाक॑ऽ स्यात्।
यत्प्र॒त्यक्। हो॒त्रे च॒ पत्न्यै॑ च॒ यज॑मानाय॒ चाक॑ऽ
स्यात्। यदु॒दङ्घ्रि॑। अ॒ग्नीधे॑ च॒ प॒शुभ्य॑श्च॒ यज॑मानाय॒ चाक॑ऽ
स्यात्। यद॑भिजुहुयात्। रु॒द्रोऽस्य॑ प॒शून्धा॑तुकः स्यात्।
यन्ना॑भिजुहुयात्। अशा॑न्तः प्र॒हिये॑त॥१५॥

सु॒वस्य॑ बु॒ध्रेना॑भिनिद॑ध्यात्। मा त॑मो॒ मा य॒ज्ञस्त॑म॒न्मा

यजमानस्तमत्। नमस्ते अस्त्वायते। नमो रुद्र परायते।
 नमो यत्र निषीदसि। अमुं मा हिंसीरमुं मा हिंसीरिति
 येन स्कन्देत्। तं प्रहरेत्। सहस्रशृङ्गो वृषभो जातवेदाः।
 स्तोमपृष्ठो घृतवान्त्सुप्रतीकः। मा नो हासीन्मेत्थितो नेत्वा
 जहाम। गोपोषं नो वीरपोषं च यच्छेति। ब्रह्मणैवेनं प्र हरति।
 सैव ततः प्रायश्चित्तिः॥१६॥

वै प्रजापतिः स्थापयति प्रजानन्नभि जुहुयात्स्याद्विद्येत जहाम त्रीणि च (यद्विषण्णेन
 प्राजापत्यया यत्कीटा मध्यमेन यदववृष्टेन यत्पूर्वस्यां यत्पुरा प्रयाजेभ्यः प्राङ्ङारो यदक्षिणा
 यत्प्रत्यग्यदुदङ्ङ्॥)॥

[२]

वि वा एष इन्द्रियेण वीर्येणर्ध्यते। यस्याऽऽहिताग्ने-
 रग्निर्मथ्यमानो न जायते। यत्रान्यं पश्येत्। तत आहृत्य
 होतव्यम्। अग्नावेवास्याग्निहोत्रं हुतं भवति। यद्यन्यन्न
 विन्देत्। अजायां होतव्यम्। आग्नेयी वा एषा। यदजा।
 अग्नावेवास्याग्निहोत्रं हुतं भवति॥१७॥

अजस्य तु नाश्नीयात्। यदजस्याश्नीयात्।
 यामेवाग्नावाहुतिं जुहुयात्। तामद्यात्। तस्मादजस्य नाश्यम्।
 यद्यजान्न विन्देत्। ब्राह्मणस्य दक्षिणे हस्ते होतव्यम्। एष

वा अ॒ग्निर्वै॑श्वान॒रः। यद्वा॑ह्म॒णः। अ॒ग्रावे॒वास्या॑ग्नि॒होत्र॑ ५ हु॒तं
भ॑वति॥१८॥

ब्रा॒ह्मणं॑ तु वंस॒त्यै नाप॑ रुन्ध्यात्। यद्वा॑ह्म॒णं वंस॒त्या
अ॑परुन्ध्यात्। यस्मि॑न्ने॒वाग्रा॑वाहु॒तिं जुहु॑यात्। तं भा॑ग॒धेये॑न
व्य॑र्धयेत्। तस्मा॑द्वा॒ह्मणो॑ वंस॒त्यै नाप॑रु॒ध्यः। यदि॑
ब्रा॒ह्मणं॑ न वि॒न्देत्। द॒र्भस्त॒म्बे हो॑त॒व्यम्। अ॒ग्नि॒वान् वै
द॑र्भस्त॒म्बः। अ॒ग्रावे॒वास्या॑ग्नि॒होत्र॑ ५ हु॒तं भ॑वति। द॒र्भाऽस्तु
ना॒ध्यासी॑त॥१९॥

यद्द॒र्भान॒ध्यासी॑त। या॒मे॒वाग्रा॑वाहु॒तिं जुहु॑यात्।
ताम॒ध्यासी॑त। तस्मा॑द्द॒र्भा ना॒ध्यासि॑त॒व्याः। यदि॑ द॒र्भान्न
वि॒न्देत्। अ॒प्सु हो॑त॒व्यम्। आ॒पो वै सर्वा॑ दे॒वताः॑।
दे॒वता॑स्वे॒वास्या॑ग्नि॒होत्र॑ ५ हु॒तं भ॑वति। आ॒प॒स्तु न परि॑चक्षीत।
यदा॒पः परि॑चक्षीत॥२०॥

या॒मे॒वा॒प्स्वाहु॑तिं जुहुयात्। तां परि॑चक्षीत। तस्मा॑दा॒पो
न परि॑चक्ष्याः। मे॒ध्या च॒ वा ए॒तस्या॑मे॒ध्या च॑ त॒नुवौ॑ स॑
सृ॒ज्येते। यस्याऽऽहि॑ताग्नेर॒न्यैर॒ग्निभि॑र॒ग्नयः॑ स॑सृ॒ज्यन्ते॑।
अ॒ग्नये॒ विवि॑चये पुरो॒डाश॑म॒ष्टाक॑पालं निर्व॑पेत्। मे॒ध्या

चैवास्यामेध्यां च तनुवौ व्यावर्तयति। अग्नये व्रतपतये
पुरोडाशमष्टाकपालं निर्वपेत्। अग्निमेव व्रतपतिः स्वेन
भागधेयेनोप धावति। स एवैनं व्रतमा लम्बयति॥२१॥

गर्भः स्रवन्तमगदमंकः। अग्निरिन्द्रस्त्वष्टा बृहस्पतिः।
पृथिव्यामव चुश्रोतैतत्। नाभिप्राप्नोति निर्ऋतिं पराचैः।
रेतो वा एतद्वाजिनमाहिताग्नेः। यदग्निहोत्रम्। तद्यत्स्रवेत्।
रेतोऽस्य वाजिनः स्रवेत्। गर्भः स्रवन्तमगदमंकरित्याह।
रेत एवास्मिन्वाजिनं दधाति॥२२॥

अग्निरित्याह। अग्निर्वै रेतोधाः। रेत एव तदधाति।
इन्द्र इत्याह। इन्द्रियमेवास्मिन्दधाति। त्वष्टेत्याह। त्वष्टा
वै पशूनां मिथुनानां रूपकृत्। रूपमेव पशुषु दधाति।
बृहस्पतिरित्याह। ब्रह्म वै देवानां बृहस्पतिः। ब्रह्मणैवास्मै
प्रजाः प्र जनयति। पृथिव्यामव चुश्रोतैतदित्याह।
अस्यामेवैनत्प्रतिष्ठापयति। नाभिप्राप्नोति निर्ऋतिं
पराचैरित्याह। रक्षसामपहत्यै॥२३॥

अजाऽग्नावेवास्याग्निहोत्रं हुतं भवति भवत्यासीत् परिचर्क्षीत लम्बयति दधाति देवानां

बृहस्पतिः पञ्च च (वि वै यद्यन्यमजायां ब्राह्मणस्य दर्भस्तुम्बेऽप्सु होतव्यम्॥)॥—[३]

याः पुरस्तात्प्रस्रवन्ति। उपरिष्ठात्सर्वतश्च याः। तार्भी
रश्मिपवित्राभिः। श्रद्धां यज्ञमा रभे। देवां गातुविदः।
गातुं यज्ञाय विन्दत। मनसस्पतिना देवेन। वाताद्यज्ञः प्र
युज्यताम्। तृतीयस्यै दिवः। गायत्रिया सोम आभृतः॥२४॥

सोमपीथाय सन्नयितुम्। वकलमन्तरमा ददे। आपो देवीः
शुद्धाः स्थ। इमा पात्राणि शुन्धत। उपातङ्काय देवानाम्।
पर्णवल्कमुत शुन्धत। पयो गृहेषु पयो अघ्नियासु। पयो
वत्सेषु पय इन्द्राय हविषे धियस्व। गायत्री पर्णवल्केन।
पयः सोमं करोत्विमम्॥२५॥

अग्निं गृह्णामि सुरथं यो मयोभूः। य उद्यन्तमारोहति
सूर्यमहै। आदित्यं ज्योतिषां ज्योतिरुत्तमम्। श्वो यज्ञाय
रमतां देवताभ्यः। वसून्नुद्रानादित्यान्। इन्द्रेण सह देवताः।
ताः पूर्वः परि गृह्णामि। स्व आयतने मनीषया। इमामूर्जं
पञ्चदशीं ये प्रविष्टाः। तान्देवान्परि गृह्णामि पूर्वः॥२६॥

अग्निर्हव्यवाडिह ताना वहतु। पौर्णमासं हविरिदमेषां
मयि। आमावास्यं हविरिदमेषां मयि। अन्तराग्नी पशवः।
देवसंसदमा गमन्। तान्पूर्वः परि गृह्णामि। स्व आयतने

मनीषया॥ इह प्रजा विश्वरूपा रमन्ताम्। अग्निं गृहपतिमभि
संवसानाः। ताः पूर्वः परिं गृह्णामि॥२७॥

स्व आयतने मनीषया॥ इह पशवो विश्वरूपा रमन्ताम्।
अग्निं गृहपतिमभि संवसानाः। तान्पूर्वः परिं गृह्णामि। स्व
आयतने मनीषया॥ अयं पितॄणामग्निः। अवाङ्मुखा पितॄभ्य
आ। तं पूर्वः परिं गृह्णामि। अविषन्नः पितुं कर्तु। अजस्रं
त्वा९ सभापालाः॥२८॥

विजयभाग९ समिन्धताम्। अग्ने दीदाय मे सभ्य।
विजित्यै शरदः शतम्। अन्नमावसथीयम्। अभि हराणि
शरदः शतम्। आवसथे श्रियं मन्त्रम्। अहिर्बुध्नियो नि
यच्छतु। इदमहमग्निज्यैष्ठेभ्यः। वसुभ्यो यज्ञं प्रब्रवीमि।
इदमहमिन्द्रज्यैष्ठेभ्यः॥२९॥

रुद्रेभ्यो यज्ञं प्र ब्रवीमि। इदमहं वरुणज्यैष्ठेभ्यः।
आदित्येभ्यो यज्ञं प्र ब्रवीमि। पयस्वतीरोषधयः।
पयस्वद्वीरुधां पयः। अपां पयसो यत्पयः। तेन मामिन्द्र
स९ सृजा। अग्ने व्रतपते व्रतं चरिष्यामि। तच्छकेयं तन्मै
राध्यताम्। वायो व्रतपतु आदित्य व्रतपते॥३०॥

व्रतानां व्रतपते व्रतं चरिष्यामि। तच्छुकेयं तन्मे
 राध्यताम्। इमां प्राचीमुदीचीम्। इषमूर्जमभि सङ्स्कृताम्।
 बहुपर्णामशुष्काग्राम्। हरामि पशुपामहम्। यत्कृष्णो रूपं
 कृत्वा। प्राविशस्त्वं वनस्पतीन्। ततस्त्वामैकविंशतिधा।
 सम्भरामि सुसम्भृतां॥३१॥

त्रीन्परिधीः स्तिस्रः समिधः। यज्ञायुरनुसञ्चरान्। उपवेषं
 मेक्षणं धृष्टिम्। सं भरामि सुसम्भृतां। या जाता ओषधयः।
 देवेभ्यस्त्रियुगं पुरा। तासां पर्व राध्यासम्। परिस्तरमाहरन्।
 अपां मेध्यं यज्ञियम्। सदेवः शिवमस्तु मे॥३२॥

आच्छेत्ता वो मा रिषम्। जीवानि शरदः शतम्।
 अपरिमितानां परिमिताः। सन्नह्ये सुकृताय कम्। एनो
 मा निगाङ्गतमच्चनाहम्। पुनरुत्थाय बहुला भवन्तु।
 सकृदाच्छिन्नं बर्हिरूर्णामृदु। स्योनं पितृभ्यस्त्वा
 भराम्यहम्। अस्मिन्त्सीदन्तु मे पितरः सोम्याः। पितामहाः
 प्रपितामहाश्चानुगैः सह॥३३॥

त्रिवृत्पलाशे दर्भः। इयान्प्रादेशसंमितः। यज्ञे पवित्रं
 पोतृतमम्। पयो हव्यं करोतु मे। इमौ प्राणापानौ।

य॒ज्ञस्याङ्गानि॑ सर्व॒शः। आ॒प्या॒यय॑न्तौ सञ्च॑रताम्। प॒वित्रे॑
हव्य॒शोध॑ने। प॒वित्रे॑ स्थो वैष्ण॒वी। वा॒युर्वा॑ मन॑सा पुनातु॥ ३४ ॥

अ॒यं प्रा॒णश्चा॑पा॒नश्च॑। यज॑मान॒मपि॑ गच्छ॒ताम्। य॒ज्ञे ह्य॑भूतां
पोता॑रौ। प॒वित्रे॑ हव्य॒शोध॑ने। त्वया॒ वेदिं॑ विविदुः पृथि॒वीम्।
त्वया॑ य॒ज्ञो जा॑यते विश्व॒दानिः॑। अ॒च्छि॒द्रं य॒ज्ञमन्वे॑षि विद्वान्।
त्वया॑ होता सन्त॑नोत्य॒र्धमा॒सान्। त्रय॑स्त्रि॒ंशोऽसि॑ तन्तूनाम्।
प॒वित्रे॑ण स॒हाग॑हि॥ ३५ ॥

शि॒वेय॑ र॒ञ्जुर॑भिधानी॑। अ॒घ्नियामुप॑ सेवताम्।
अ॒प्र॒स्रं सा॒य य॒ज्ञस्य॑। उ॒खे उप॑दधाम्य॒हम्। प॒शुभिः॑
स॒न्नीतं॑ बिभृताम्। इन्द्रा॑य श्रु॒तं दधि॑। उप॒वेषो॑ऽसि य॒ज्ञाय॑।
त्वां प॑रिवे॒षम॑धारयन्। इन्द्रा॑य ह॒विः कृ॑ण्वन्तः। शि॒वः श॒ग्मो
भ॑वासि नः॥ ३६ ॥

अमृ॑न्मयन्देवपा॒त्रम्। य॒ज्ञस्याऽऽयु॑षि प्र यु॒ज्यता॑म्। ति॒रः
प॒वित्र॑मति॒नीताः। आपो॑ धारय॒ माति॑गुः। दे॒वेन॑ सवि॒त्रोत्पू॑ताः।
वसोः॑ सूर्य॑स्य र॒श्मिभिः॑। गां दौ॑हपवि॒त्रे र॒ञ्जुम्। सर्वा॑ पात्रा॑णि
शु॒न्धता॑। ए॒ता आ च॑रन्ति॒ मधु॑म॒द्बुहा॑नाः। प्र॒जाव॑तीर्य॒शसो॑
वि॒श्वरू॑पाः॥ ३७ ॥

ब॒ह्वी॒र्भवंती॒रुप॒जाय॑मानाः। इ॒ह व॒ इन्द्रो॑ रमयतु
गावः। पू॒षा स्थ। अ॒य॒क्ष्मा वः॑ प्र॒जया॒ स॒ सं॒जामि॑।
रा॒यस्पोषे॑ण बहु॒लाभ॑वंतीः। ऊ॒र्जं प॒यः पि॒न्व॑माना घृ॒तं च।
जी॒वो जी॑वंती॒रुप॑वः सदेयम्। द्यौश्चे॒मं य॒ज्ञं पृ॑थि॒वी च॒
स॒न्दु॑हाताम्। धा॒ता सोमे॑न स॒ह वा॒तेन॑ वा॒युः। यज॑मानाय॒
द्रवि॑णं दधातु॥३८॥

उ॒थ्सं दु॑हन्ति क॒लशं॑ चतु॒र्बिल॑म्। इडां॑ दे॒वीं मधु॑मती॒
सुव॑र्विदम्। तदिन्द्रा॒ग्नी जि॑न्वत॒ सं॒नृता॑वत्। तद्यज॑मान-
ममृ॒तत्वे द॑धातु। का॒मधु॑क्षः प्र णो॑ ब्रूहि। इन्द्रा॒य
ह॒वि॒रिन्द्रि॑यम्। अ॒मं यस्यां॑ दे॒वाना॑म्। म॒नुष्या॑णां प॒यो
हि॒तम्। बहु॑ दु॒ग्धीन्द्रा॑य दे॒वेभ्यः॑। ह॒व्यमा॑ प्या॒यतां॑ पुनः॥३९॥

व॒थ्सेभ्यो॑ म॒नुष्ये॑भ्यः। पुन॒र्दोहा॑य कल्पताम्। य॒ज्ञस्य॑
सन्त॑तिरसि। य॒ज्ञस्य॑ त्वा॒ सन्त॑तिमनु सन्त॑नोमि।
अद॑स्तमसि॒ विष्णा॑वे त्वा। य॒ज्ञाया॑पि दधाम्य॒हम्।
अ॒द्भिररि॑क्तेन॒ पात्रे॑ण। याः पू॒ताः प॑रि॒शेर॑ते। अ॒यं प॒यः सोमं॑
कृ॒त्वा। स्वां॑ योनिमपि गच्छतु॥४०॥

प॒र्णव॒ल्कः प॒वित्र॑म्। सौ॒म्यः सोमा॒द्धि निर्मि॑तः। इ॒मौ प॒र्णं

च॑ दर्भं॑ च॑। दे॒वानां॑ ह॒व्य॒शोध॑नौ। प्रा॒त॒र्वे॒षाय॑ गोपाय। विष्णो॑
ह॒व्य॑ र॒क्षसि॑। उ॒भाव॑ग्री उ॒पस्तृ॑णते। दे॒वता॒ उप॑वसन्तु
मे। अ॒हं ग्रा॒म्यानु॑प॒ वसा॑मि। म॒ह्यं गो॑प॒तये॑ प॒शून्॥४१॥

आभृत इमं गृह्णामि पूर्वस्ताः पूर्वः परिगृह्णामि सभापाला इन्द्रज्येष्ठेभ्य आदित्य व्रतपते सुसम्भृता
मे सह पुनातु गहि नो विश्वरूपा दधातु पुनर्गच्छतु पशून् (याः पुरस्तादिमामूर्जमिह प्रजा
इह पशवोऽयं पितृणामग्निः।)॥ [४]

दे॒वा दे॒वेषु॑ परा॑क्रमध्वम्। प्रथ॑मा द्विती॑येषु।
द्विती॑यास्तृती॑येषु। त्रिरे॑कादशा इ॒ह मा॑ऽवत। इ॒दं
श॑केयं॒ यदि॑दं क॒रोमि॑। आ॒त्मा क॑रोत्वा॒त्मन॑। इ॒दं क॑रिष्ये
भे॒षज॑म्। इ॒दं मे॑ वि॒श्वभे॑षजा। अ॒श्विना॒ प्राव॑तं यु॒वम्।
इ॒दम॒हं से॑ना॒या अ॒भीत्व॑र्यै॥४२॥

मुखमपोहामि। सूर्य ज्योतिर्वि भाहि। महत इन्द्रियाय।
आ प्यायतां घृतयोनिः। अग्निर्हव्याऽनु मन्यताम्। खमङ्ग
त्वचमङ्ग। सुरूपं त्वा वसुविदम्। पशूनां तेजसा। अग्नये
जुष्टमभि धारयामि। स्योनं ते सदनं करोमि॥४३॥

घृतस्य धारया सुशेवं कल्पयामि। तस्मिन्त्सीदामृते प्रति
तिष्ठ। ब्रीहीणां मेध सुमनस्यमानः। आर्द्रः प्रथसुर्भुवनस्य

गोपाः। श्रुत उच्छ्राति जनिता मंतीनाम्। यस्तं आत्मा
पशुषु प्रविष्टः। देवानां विष्टामनु यो वितस्थे। आत्मन्वान्त्सोम
घृतवान् हि भूत्वा। देवान्गच्छ सुवर्विन्द यजमानाय मह्यम्।
इरा भूतिः पृथिव्यै रसो मोत्क्रमीत्॥४४॥

देवाः पितरः पितरो देवाः। योऽहमस्मि स सन् यजे।
यस्यास्मि न तमन्तरैमि। स्वं मं इष्टं स्वं दत्तम्। स्वं
पूर्तं स्वं श्रान्तम्। स्वं हुतम्। तस्य मेऽग्निरुपद्रष्टा।
वायुरुपश्रोता। आदित्योऽनुख्याता। द्यौः पिता॥४५॥

पृथिवी माता। प्रजापतिर्बन्धुः। य एवास्मि स सन् यजे।
मा भर्मा संविक्था मा त्वा हिंसिषम्। मा ते तेजोऽप
क्रमीत्। भरतमुद्धरेमनुषिश्च। अवदानानि ते प्रत्यवदास्यामि।
नमस्ते अस्तु मा मां हिंसीः। यदवदानानि तेऽवद्यन्।
विलोमाकार्षमात्मनः॥४६॥

आज्यैन् प्रत्यनज्येनत्। तत् आ प्यायतां पुनः।
अज्यायो यवमात्रात्। आव्याधात्कृत्यतामिदम्। मा
रूरूपाम यज्ञस्य। शुद्धं स्विष्टमिदं हविः। मनुना दृष्टां
घृतपदीम्। मित्रावरुणसमीरिताम्। दक्षिणार्धादसंभिन्दन्।

अवद्याम्येकतोमुखाम्॥४७॥

इडे॑ भा॒गं जु॒षस्व नः॑। जि॒न्व गा जि॒न्वा॒र्वतः॑। तस्या॑स्ते
भक्षि॒वाणः॑ स्याम। सर्वा॑त्मा॒नः सर्व॑ग॒णाः। ब्र॒ध्र पि॒न्वस्व।
दद॑तो मे॒ मा क्षा॑यि। कु॒र्वतो मे॒ मोप॑दसत्। दि॒शां क्लृ॑प्तिरसि।
दि॒शो मे॒ कल्प॑न्ताम्। कल्प॑न्तां मे॒ दिशः॑॥४८॥

दैवी॑श्च॒ मानु॑षीश्च। अ॒हो॒रा॒त्रे मे॑ कल्पेताम्। अ॒र्धमा॒सा
मे॑ कल्पन्ताम्। मा॒सा मे॑ कल्पन्ताम्। ऋ॒तवो॑ मे॒
कल्प॑न्ताम्। सं॒व॒त्स॒रो मे॑ कल्पताम्। क्लृ॑प्तिरसि॒ कल्प॑तां
मे। आ॒शा॒नां त्वाऽऽशा॑पा॒लेभ्यः॑। च॒तु॒र्यो अ॒मृते॑भ्यः। इ॒दं
भू॒तस्या॑ध्यक्षेभ्यः॥४९॥

वि॒धेम॑ ह॒विषा॑ व॒यम्। भज॑तां भा॒गी भा॒गम्। मा
भा॒गोऽभ॑क्त। नि॒रभा॒गं भ॑जामः। अ॒पस्मि॑न्व। ओष॑धीर्जि॒न्व।
द्वि॒पात्पा॑हि। च॒तु॒ष्पा॒दव। दि॒वो वृ॑ष्टिमे॒रय। ब्रा॒ह्म॒णा॒नामि॒दं
ह॒विः॥५०॥

सो॒म्याना॑ं सोमपी॒थिना॑म्। निर्भ॑क्तो ब्रा॒ह्मणः॑।
नेहा॑ ब्रा॒ह्मण॑स्यास्ति। सम॑ङ्कां ब॒र्हिर्ह॒विषा॑ घृ॒तेन॑।
समा॑दि॒त्यैर्वसु॑भिः सं म॒रुद्भिः॑। समि॒न्द्रेण॑ वि॒श्वेभिर्दे॒वेभि॑रङ्गाम्।

दिव्यं नभो गच्छतु यत्स्वाहा॥ इन्द्राणीवाविधुवा भूयासम्।
अदितिरिव सुपुत्रा। अस्थूरि त्वा गार्हपत्य॥५१॥

उपनिषदे सुप्रजास्त्वाय। सं पत्नी पत्या सुकृतेन
गच्छताम्। यज्ञस्य युक्तौ धुर्यावभूताम्। सञ्जानानौ
विजहतामरातीः। दिवि ज्योतिरजरमा रभेताम्। दशते
तनुवो यज्ञ यज्ञियाः। ताः प्रीणातु यजमानो घृतेन। नारिष्ठयोः
प्रशिषमीडमानः। देवानां दैव्येऽपि यजमानोऽमृतोऽभूत्। यं
वा देवा अकल्पयन्॥५२॥

ऊर्जो भागः शतक्रतू। एतद्वा तेन प्रीणानि। तेन
तृप्यतमः सहौ। अहं देवानां सुकृतामस्मि लोके।
ममेदमिष्टं न मिथुर्भवाति। अहं नारिष्ठावनुं यजामि विद्वान्।
यदाभ्यामिन्द्रो अदधाद्भागधेयम्। अदारसृद्धवत देवसोम।
अस्मिन् यज्ञे मरुतो मृडता नः। मा नो विददभिभामो
अशस्तिः॥५३॥

मा नो विदद्वृजना द्वेष्या या। ऋषभं वाजिनं वयम्।
पूर्णमांसं यजामहे। स नो दोहताः सुवीर्यम्। रायस्पोषः
सहस्रिणम्। प्राणाय सुरार्धसे। पूर्णमांसाय स्वाहा॥

अ॒मा॒वा॒स्यां सु॒भगा॑ सु॒शेवा॑। धे॒नुरि॑व॒ भूय॑ आ॒प्याय॑माना।
 सा नो॑ दो॒हता॑ सु॒वीर्य॑म्। रा॒यस्पोष॑ सह॒स्त्रिण॑म्।
 अ॒पा॒नाय॑ सु॒राध॑से। अ॒मा॒वा॒स्यायै॑ स्वाहा॑। अ॒भि स्तृ॑णीहि
 परि॑ धेहि॒ वेदि॑म्। जा॒मिं मा हि॑सीरमु॒या शया॑ना।
 हो॒तृष॑द॒ना ह॑रि॒ताः सु॒वर्णाः॑। नि॒ष्का इ॒मे यज॑मानस्य
 ब्र॒ध्ने॥ ५४॥

अ॒भी॒त्व॒र्ये॑ करोमि क्र॒मीत्पि॑ताऽऽत्म॒न॑ ए॒कतो॑ मु॒खां मे॒ दि॒शोऽध्य॑क्षेभ्यो ह॒विर्गा॑र॒हप॑त्या
 कल्प॑यन्न॒शंस्तिः॑ सा नो॑ दो॒हता॑ सु॒वीर्य॑ सप्त च॑॥ [५]

परि॑स्तृणी॒त परि॑धत्ता॒ग्निम्। परि॑हितोऽ॒ग्निर्यज॑मानं भुनक्तु।
 अ॒पा॑ र॒स ओष॑धीना॑ सु॒वर्णः॑। नि॒ष्का इ॒मे यज॑मानस्य
 सन्तु॑ का॒मदु॒घाः। अ॒मुत्रा॒मुष्मि॑ल्लो॒के। भू॑प॒ते भुव॑नपते। म॒हतो॑
 भू॒तस्य॑ पते। ब्र॒ह्माणं॑ त्वा वृणीमहे। अ॒हं भू॑पतिर॒हं भुव॑नपतिः।
 अ॒हं म॑हतो भू॒तस्य॑ पतिः॥ ५५॥

दे॒वेन॑ सवि॒त्रा प्र॑सू॒त आ॒र्त्विज्यं॑ करिष्यामि। दे॒वं स॑वि॒तरे॒तं
 त्वा॑ वृणते। बृ॒हस्प॑तिं॒ दैव्यं॑ ब्र॒ह्माण॑म्। तद्द॒हं मन॑से प्र ब्रवीमि।
 मनो॑ गाय॒त्रियै॑। गा॒य॒त्री त्रि॑ष्टु॒भै। त्रि॑ष्टु॒जग॑त्यै। जग॑त्यनु॒ष्टु॒भै।
 अ॒नु॒ष्टु॒क्प॒ङ्क्त्यै॑। प॒ङ्क्तिः॑ प्र॒जाप॑तये॥ ५६॥

प्रजापतिर्विश्वेभ्यो देवेभ्यः। विश्वे देवा बृहस्पतये।
 बृहस्पतिर्ब्रह्मणे। ब्रह्म भूर्भुवः सुवः। बृहस्पतिर्देवानां ब्रह्मा।
 अहं मनुष्याणाम्। बृहस्पते यज्ञं गोपाय। इदं तस्मै हर्म्यं
 करोमि। यो वो देवाश्चरति ब्रह्मचर्यम्। मेधावी दिक्षु मनसा
 तपस्वी॥५७॥

अन्तर्दूतश्चरति मानुषीषु। चतुः शिखण्डा युवतिः सुपेशाः।
 घृतप्रतीका भुवनस्य मध्ये। मर्मज्यमाना महते सौभगाय।
 मह्यं धुक्व यजमानाय कामान्। भूमिर्भूत्वा महिमानं पुपोष।
 ततो देवी वर्धयते पयांसि। यज्ञिया यज्ञं वि च यन्ति शं
 च। ओषधीराप इह शक्नोतीति। यो मां हृदा मनसा यश्च
 वाचा॥५८॥

यो ब्रह्मणा कर्मणा द्वेष्टि देवाः। यः श्रुतेन हृदयेनेष्णता च।
 तस्येन्द्र वज्रेण शिरश्छिनद्मि। ऊर्णामृदु प्रथमानं स्योनम्।
 देवेभ्यो जुष्टं सदानाय बर्हिः। सुवर्गे लोके यजमानं हि
 धेहि। मां नाकस्य पृष्ठे परमे व्योमन्। चतुः शिखण्डा युवतिः
 सुपेशाः। घृतप्रतीका वयुनानि वस्ते। साऽऽस्तीर्यमाणा महते
 सौभगाय॥५९॥

सा मे धुक्ष्व यजमानाय कामान्। शिवा च मे शग्मा चैधि।
 स्योना च मे सुषदा चैधि। ऊर्जस्वती च मे पर्यस्वती चैधि।
 इषमूर्ज मे पिन्वस्व। ब्रह्म तेजो मे पिन्वस्व। क्षत्रमोजो मे
 पिन्वस्व। विशं पुष्टिं मे पिन्वस्व। आयुरन्नाद्यं मे पिन्वस्व।
 प्रजां पशून्मे पिन्वस्व॥६०॥

अस्मिन् यज्ञ उप भूय इन्द्र मे। अविंक्षोभाय परिधीं
 दधामि। धर्ता धरुणो धरीयान्। अग्निर्द्वेषांसि निरितो
 नुदातै। विच्छिनद्भि विधृतीभ्यां सपत्नान्। जातान्भ्रातृव्यान्
 ये च जनिष्यमाणाः। विशो यन्त्राभ्यां विधमाम्येनान्। अहं
 स्वानामुत्तमोऽसानि देवाः। विशो यन्त्रे नुदमाने अरातिम्।
 विश्वं पाप्मानममतिं दुर्मरायुम्॥६१॥

सीदन्ती देवी सुकृतस्य लोके। धृतीं स्थो विधृती
 स्वधृती। प्राणान्मयि धारयतम्। प्रजां मयि धारयतम्।
 पशून्मयि धारयतम्। अयं प्रस्तर उभयस्य धर्ता। धर्ता
 प्रयाजानामुतानूयाजानाम्। स दाधार समिधो विश्वरूपाः।
 तस्मिन्श्नुचो अध्या सादयामि। आ रोह पथो जुहु
 देवयानान्॥६२॥

यत्रर्षयः प्रथम॒जा ये पु॒रा॒णाः। हिर॑ण्यपक्षाऽजि॒रा
सम्भृ॑ताङ्गा। वहा॑सि मा सु॒कृतां॑ यत्र॒ लो॒काः। अवा॒हं बा॑ध
उप॒भृता॑ स॒पत्नान्। जा॒तान्भ्रातृ॑व्यान् ये च॒ जनि॑ष्यमा॒णाः।
दोहै॑ य॒ज्ञं सु॒दुधा॑मिव धे॒नुम्। अ॒हमुत्त॑रो भूयासम्।
अधरे॑ मथ्स॒पत्नाः॑। यो मा॑ वा॒चा मन॑सा दुर्म॒रायुः॑।
हृदाऽरा॑तीयादभि॒दास॑दग्ने॥६३॥

इ॒दम॑स्य चि॒त्तम॑धरं ध्रु॒वायाः॑। अ॒हमुत्त॑रो भूयासम्।
अधरे॑ मथ्स॒पत्नाः॑। ऋष॒भोऽसि॑ शा॒क्रः। घृ॒ताची॑नां स॒नुः।
प्रि॒येण॒ नाम्ना॑ प्रि॒ये स॑दसि सीद। स्यो॒नो मे॑ सीद सु॒षदः॑
पृथि॒व्याम्। प्रथ॑यि प्र॒जया॑ प॒शुभिः॑ सुव॒र्गे लो॒के। दि॒वि सी॑द
पृथि॒व्याम॒न्तरि॑क्षे। अ॒हमुत्त॑रो भूयासम्॥६४॥

अधरे॑ मथ्स॒पत्नाः॑। इ॒यं स्था॒ली घृ॒तस्य॑ पूर्णा।
अच्छि॑न्नपयाः श॒तधा॑र उ॒त्सः॑। मा॒रुते॑न शर्म॒णा दै॒व्येन॑।
य॒ज्ञोऽसि॑ स॒र्वतः॑ श्रि॒तः। स॒र्वतो॒ मां भू॑तं भविष्यच्छ्र॒यता॑म्।
श॒तं मे॑ सन्त्वा॒शिषः॑। स॒हस्रं॑ मे सन्तु स॒नृताः॑। इरा॑वतीः
पशु॑मतीः। प्र॒जाप॑तिरसि स॒र्वतः॑ श्रि॒तः॥६५॥

स॒र्वतो॒ मां भू॑तं भविष्यच्छ्र॒यता॑म्। श॒तं मे॑ सन्त्वा॒शिषः॑।

स॒हस्रं॑ मे सन्तु स॒नृताः॑। इरा॑वतीः पशु॒मतीः॑।
 इ॒दमिन्द्रि॒यम॒मृतं॑ वी॒र्यम्॑। अ॒नेनेन्द्रा॑य प॒शवो॑ऽचिकि॒त्सन्।
 तेन॑ दे॒वा अव॑तोप॒ माम्। इ॒हेष॒मूर्जं॑ यशः॒ सह॑ ओजः॒ सने॑यम्।
 श्रु॒तं मयि॑ श्रयताम्। यत्पृ॒थि॒वीमच॑रत्तत्प्रविष्टम्॥६६॥

येनासि॑श्च॒द्वल॒मिन्द्रै॑ प्र॒जाप॑तिः। इ॒दं तच्छु॑क्रं मधु॒
 वा॒जिनी॑वत्। येनो॒परि॑ष्टा॒दधि॑नोन्महेन्द्रम्। दधि॒ मां धि॑नोतु।
 अ॒यं वे॒दः पृ॒थि॒वीमन्व॑विन्दत्। गुहा॑ स॒तीं ग॒हने॑ ग॒ह्वरे॑षु।
 स वि॑न्दतु॒ यज॑मानाय लो॒कम्। अ॒च्छि॑द्रं य॒ज्ञं भू॑रि॒कर्मा॑
 करोतु। अ॒यं य॒ज्ञः सम॑सदद्धविष्मान्। ऋ॒चा सा॒म्रा यजु॑षा
 दे॒वता॑भिः॥६७॥

तेन॑ लो॒कान्त्सूर्य॑वतो जयेम। इन्द्र॑स्य स॒ख्यम॑मृत॒त्वम॑श्याम्।
 यो नः॑ कनी॒य इ॒ह का॒मया॑तै। अ॒स्मिन् य॒ज्ञे यज॑मानाय
 म॒ह्यम्। अप॒ तमिन्द्रा॑ग्नी भुव॑नान्नुदेताम्। अ॒हं प्र॒जां वी॒रव॑तीं
 विदे॒य। अ॒ग्ने वा॒जजि॑त्। वाजं॑ त्वा स॒रि॒ष्यन्तम्॑। वाजं॑
 जे॒ष्यन्तम्॑। वा॒जिनं॑ वाज॒जितम्॑॥६८॥

वा॒ज॒जि॒त्यायै॑ सं मा॑र्जिम्। अ॒ग्निम॑न्ना॒दम॒न्नाद्या॑य। उप॑हूतो
 द्यौः पि॒ता। उप॒ मां द्यौः पि॒ता ह्व॑यताम्। अ॒ग्निरा॑ग्नी॒ध्रात्।

आयुषे वर्चसे। जीवात्वै पुण्याय। उपहृता पृथिवी माता।
उप मां माता पृथिवी ह्वयताम्। अग्निराग्नीध्रात्॥६९॥

आयुषे वर्चसे। जीवात्वै पुण्याय। मनो ज्योतिर्जुषतामा-
ज्यम्। विच्छिन्नं यज्ञं समिमं दधातु। बृहस्पतिस्तनुतामिमं
नः। विश्वे देवा इह मादयन्ताम्। यन्ते अग्न आवृश्चामि।
अहं वा क्षिपितश्चरन्। प्रजां च तस्य मूलं च। नीचैर्देवा नि
वृश्चत॥७०॥

अग्ने यो नोऽभिदासति। समानो यश्च निष्ठयः। इध्मस्यैव
प्रक्षारयतः। मा तस्योच्छेषि किञ्चन। यो मां द्वेष्टि जातवेदः।
यं चाऽऽहं द्वेष्मि यश्च माम्। सर्वाऽस्तानग्ने सन्दह।
याऽश्वाहं द्वेष्मि ये च माम्। अग्ने वाजजित्। वाजं त्वा
ससृवाऽसम्॥७१॥

वाजं जिगिवाऽसम्। वाजिनं वाजजितम्। वाजजित्यायै
सम्मूर्जिम्। अग्निमन्नादमन्नाद्याय। वेदिर्बर्हिः शृतं हविः।
इध्मः परिधयः सुचः। आज्यं यज्ञ ऋचो यजुः। याज्याश्च
वषट्काराः। सं मे सन्नतयो नमन्ताम्। इध्मसन्नहने हुते॥७२॥

दिवः खीलोऽवततः। पृथिव्या अध्युत्थितः। तेनां
सहस्रकाण्डेन। द्विषन्तः शोचयामसि। द्विषन्मे बहु शोचतु।
ओषधे मो अहः शुचम्। यज्ञं नमस्ते यज्ञ। नमो नमश्च ते
यज्ञ। शिवेन मे सन्तिष्ठस्व। स्योनेन मे सन्तिष्ठस्व॥७३॥

सुभूतेन मे सन्तिष्ठस्व। ब्रह्मवर्चसेन मे सन्तिष्ठस्व।
यज्ञस्यर्द्धिमनु सन्तिष्ठस्व। उपं ते यज्ञं नमः। उपं ते नमः।
उपं ते नमः। त्रिष्फलीक्रियमाणानाम्। यो न्यङ्गो अवशिष्यते।
रक्षसां भागधेयम्। आपस्तत्र वहतादितः॥७४॥

उलूखले मुसले यच्च शूर्पे। आशिक्षेपं दृषदि यत्कपाले।
अवप्रुषो विप्रुषः संयजामि। विश्वे देवा हविरिदं जुषन्ताम्।
यज्ञे या विप्रुषः सन्ति बह्वीः। अग्नौ ताः सर्वाः स्विष्टाः सुहुता
जुहोमि। उद्यन्नद्यमित्र महः। सपत्नान्मे अनीनशः। दिवैनान्
विद्युतां जहि। निम्नोचन्नधरान्कृधि॥७५॥

उद्यन्नद्य वि नो भज। पिता पुत्रेभ्यो यथा। दीर्घायुत्वस्य
हेशिषे। तस्य नो देहि सूर्य। उद्यन्नद्य मित्रमहः। आरोहन्नुत्तरां
दिवम्। हृद्रोगं मम सूर्य। हरिमाणं च नाशय। शुकेषु मे
हरिमाणम्। रोपणाकांसु दध्मसि॥७६॥

अथो हारिद्रवेषु मे। हरिमाणं नि दध्मसि।
 उदंगादयमादित्यः। विश्वेन सहसा सह। द्विषन्तं मम
 रन्धयन्। मो अहं द्विषतो रधम्। यो नः शपादशपतः।
 यश्च नः शपतः शपात्। उषाश्च तस्मै निमृक्क। सर्व पापं
 समूहताम्॥ ७७॥

यो नः सपत्नो यो रणः। मर्तोऽभिदासन्ति देवाः।
 इध्मस्यैव प्रक्षायतः। मा तस्योच्छेषि किञ्चन। अवसृष्टः
 परापत। शरो ब्रह्मसंशितः। गच्छाऽमित्रान्प्रविश। मैषां
 कञ्चनोच्छिषः॥ ७८॥

पतिः प्रजापतये तपस्वी वाचा सौभगाय पशून्मै पिन्वस्व दुर्मरायुं देवयानानग्नेऽन्तरिक्षेऽहमुत्तरो
 भूयासं प्रजापतिरसि सर्वतः श्रितः प्रविष्टं देवताभिर्वाज्जितं पृथिवी ह्वयतामग्निराग्नीध्रादृश्चत
 ससृवांसं हुते स्योनेन मे सन्तिष्ठस्वेतः कृधि दध्मस्यूहतामष्टौ च॥—————[६]

सक्षेदं पश्य। विधर्तरिदं पश्य। नाकेदं पश्य। रमतिः
 पनिष्ठा। ऋतं वर्षिष्ठम्। अमृतायान्याहुः। सूर्यो वरिष्ठो
 अक्षभिर्विभाति। अनु द्यावापृथिवी देवपुत्रे। दीक्षाऽसि तपसो
 योनिः। तपोऽसि ब्रह्मणो योनिः॥ ७९॥

ब्रह्मासि क्षत्रस्य योनिः। क्षत्रमस्यूतस्य योनिः।

ऋतमसि भूरा रभे। श्रद्धां मनसा। दीक्षां तपसा। विश्वस्य
भुवनस्याधिपत्नीम्। सर्वे कामा यजमानस्य सन्तु। वातं
प्राणं मनसाऽन्वा रभामहे। प्रजापतिं यो भुवनस्य गोपाः।
स नो मृत्योस्त्रायतां पात्वहंसः॥८०॥

ज्योग्जीवा जरामशीमहि। इन्द्रं शाक्वर गायत्रीं प्र
पद्ये। तान्ते युनज्मि। इन्द्रं शाक्वर त्रिष्टुभं प्र पद्ये। तान्ते
युनज्मि। इन्द्रं शाक्वर जगतीं प्र पद्ये। तान्ते युनज्मि। इन्द्रं
शाक्वरानुष्टुभं प्र पद्ये। तान्ते युनज्मि। इन्द्रं शाक्वर पङ्क्तिं
प्रपद्ये॥८१॥

तान्ते युनज्मि। आऽहं दीक्षामरुहमृतस्य पत्नीम्। गायत्रेण
छन्दसा ब्रह्मणा च। ऋतं सत्येऽधायि। सत्यमृतेऽधायि।
ऋतं च मे सत्यं चाभूताम्। ज्योतिरभूवः सुवर्गमम्।
सुवर्गं लोकं नाकस्य पृष्ठम्। ब्रध्नस्य विष्टपमगमम्। पृथिवी
दीक्षा॥८२॥

तयाऽग्निर्दीक्षया दीक्षितः। ययाऽग्निर्दीक्षया दीक्षितः।
तया त्वा दीक्षया दीक्षयामि। अन्तरिक्षं दीक्षा। तया
वायुर्दीक्षया दीक्षितः। यया वायुर्दीक्षया दीक्षितः। तया
त्वा दीक्षया दीक्षयामि। द्यौर्दीक्षा। तयाऽऽदित्यो दीक्षया

दीक्षितः। ययाऽऽदित्यो दीक्षया दीक्षितः॥८३॥

तया॑ त्वा दीक्षया॑ दीक्षयामि। दिशो॑ दीक्षा। तया॑ चन्द्रमा॑
दीक्षया॑ दीक्षितः। यया॑ चन्द्रमा॑ दीक्षया॑ दीक्षितः। तया॑ त्वा
दीक्षया॑ दीक्षयामि। आपो॑ दीक्षा। तया॑ वरुणो॑ राजा॑ दीक्षया॑
दीक्षितः। यया॑ वरुणो॑ राजा॑ दीक्षया॑ दीक्षितः। तया॑ त्वा
दीक्षया॑ दीक्षयामि। ओषधयो॑ दीक्षा॥८४॥

तया॑ सोमो॑ राजा॑ दीक्षया॑ दीक्षितः। यया॑ सोमो॑ राजा॑
दीक्षया॑ दीक्षितः। तया॑ त्वा दीक्षया॑ दीक्षयामि। वाग्दीक्षा।
तया॑ प्राणो॑ दीक्षया॑ दीक्षितः। यया॑ प्राणो॑ दीक्षया॑ दीक्षितः।
तया॑ त्वा दीक्षया॑ दीक्षयामि। पृथिवी॑ त्वा दीक्षमाणमनु॑
दीक्षताम्। अन्तरिक्षं॑ त्वा दीक्षमाणमनु॑ दीक्षताम्। द्यौस्त्वा॑
दीक्षमाणमनु॑ दीक्षताम्॥८५॥

दिशस्त्वा॑ दीक्षमाणमनु॑ दीक्षन्ताम्। आपस्त्वा॑
दीक्षमाणमनु॑ दीक्षन्ताम्। ओषधयस्त्वा॑ दीक्षमाणमनु॑
दीक्षन्ताम्। वाक्त्वा॑ दीक्षमाणमनु॑ दीक्षताम्। ऋचस्त्वा॑
दीक्षमाणमनु॑ दीक्षन्ताम्। सामानि॑ त्वा दीक्षमाणमनु॑
दीक्षन्ताम्। यजूंषि॑ त्वा दीक्षमाणमनु॑ दीक्षन्ताम्। अहश्च॑
रात्रिश्च। कृषिश्च॑ वृष्टिश्च। त्विषिश्चापचितिश्च॥८६॥

आप॒श्चौष॑धयश्च। ऊ॒र्क् सूनृ॑तां च। तास्त्वा दी॒क्षमा॑ण॒मनु॑
दी॒क्षन्ता॑म्। स्वे दक्षे॒ दक्ष॑पिते॒ह सी॑द। दे॒वानां॑ सु॒मो मे॑ह॒ते
रणा॑य। स्वा॒स॒स्थस्त॑नुवा॒ संवि॑शस्व। पि॒तेवै॑धि सून॒व आ
सु॒शेवः॑। शि॒वो मा॑ शि॒वमा वि॑श। स॒त्यं म॑ आ॒त्मा। श्र॒द्धा
मेऽक्षि॑तिः॥८७॥

तपो॑ मे प्र॒तिष्ठा॑। स॒वि॒तृप्र॑सू॒ता मा॒ दिशो॑ दी॒क्षय॑न्तु।
स॒त्यम॑स्मि। अ॒हं त्वद॑स्मि॒ मद॑सि॒ त्वमे॑तत्। ममा॑सि॒
योनि॑स्त॒व योनि॑रस्मि। ममै॒व स॒न्वह॑ ह॒व्यान्य॑ग्रे। पु॒त्रः पि॒त्रे
लो॒क॒कृ॒ज्जात॑वेदः। आ॒जु॒ह्वानः॑ सु॒प्रती॑कः पु॒रस्ता॑त्। अ॒ग्रे स्वां
योनि॑मा सी॒द सा॒ध्या। अ॒स्मिन्स॒धस्थे॑ अ॒ध्युत्तर॑स्मिन्॥८८॥

विश्वे॑ दे॒वा य॑ज॒मानश्च॑ सी॒दत। ए॒कमि॑षे वि॒ष्णुस्त्वाऽन्वे॑तु।
द्वे ऊ॒र्जे वि॒ष्णुस्त्वाऽन्वे॑तु। त्री॒णि व्र॑ताय॒ विष्णु॑स्त्वाऽन्वे॑तु।
च॒त्वारि॒ मायो॑भवाय॒ विष्णु॑स्त्वाऽन्वे॑तु। प॒ञ्च प॒शुभ्यो॑
वि॒ष्णुस्त्वाऽन्वे॑तु। ष॒ड्राय॑स्पोषाय॒ विष्णु॑स्त्वाऽन्वे॑तु। स॒प्त
स॒प्तभ्यो॑ हो॒त्राभ्यो॑ वि॒ष्णुस्त्वाऽन्वे॑तु। स॒खायः॑ स॒प्तप॑दा
अ॒भूम्। स॒ख्यं ते॑ ग॒मेयम्॥८९॥

स॒ख्यात्ते॒ मा यो॑षम्। स॒ख्यान्मे॒ मा यो॑षाः। साऽसि॑

सुब्रह्मण्ये। तस्यांस्ते पृथिवी पादः। साऽसि सुब्रह्मण्ये।
तस्यांस्तेऽन्तरिक्षं पादः। साऽसि सुब्रह्मण्ये। तस्यांस्ते द्यौः
पादः। साऽसि सुब्रह्मण्ये। तस्यांस्ते दिशः पादः॥९०॥

पुरोरजास्ते पञ्चमः पादः। सा न इषमूर्जं धुक्वा तेजं
इन्द्रियम्। ब्रह्मवर्चसमन्नाद्यम्। वि मिमे त्वा पयस्वतीम्।
देवानां धेनुः सुदुधामनपस्फुरन्तीम्। इन्द्रः सोमं पिबतु।
क्षेमो अस्तु नः। इमान्नराः कृणुत वेदिमेत्या। वसुमतीः
रुद्रवतीमादित्यवतीम्॥९१॥

वर्ष्मन्द्दिवः। नाभा पृथिव्याः। यथाऽयं यजमानो न
रिष्येत्। देवस्य सवितुः सुवे। चतुः शिखण्डा युवतिः
सुपेशाः। घृतप्रतीका भुवनस्य मध्ये। तस्याः सुपर्णावधि
यौ निविष्टौ। तयोर्देवानामधि भागधेयम्। अप जन्मं भयं
नुद। अप चक्राणि वर्तय। गृहः सोमस्य गच्छतम्। न वा
उ वेतन्म्रियसे न रिष्यसि। देवाः इदैषि पृथिभिः सुगेभिः।
यत्र यन्ति सुकृतो नापि दुष्कृतः। तत्र त्वा देवः सविता
दधातु॥९२॥

ब्रह्मणो योनिरःहंसः पङ्क्तिं प्रपद्ये दीक्षा ययाऽऽदित्यो दीक्षया दीक्षितस्तया त्वा दीक्षया

दीक्षयाम्योषधयो दीक्षा द्यौस्त्वा दीक्षमाणमनु दीक्षतामपचितिश्रद्धाक्षितिरुत्तरस्मिन्गमेयं दिशः पादं
आदित्यवर्तीं वर्तय पञ्च च॥ [७]

यदस्य पारे रजसः। शुक्रं ज्योतिरजायत। तन्नः पर्षदति
द्विषः। अग्ने वैश्वानर स्वाहा। यस्माद्दीषाऽवाशिष्टाः। ततो नो
अभयं कृधि। प्रजाभ्यः सर्वाभ्यो मृड। नमो रुद्राय मीढुषे।
यस्माद्दीषा न्यषदः। ततो नो अभयं कृधि॥९३॥

प्रजाभ्यः सर्वाभ्यो मृड। नमो रुद्राय मीढुषे। उदुस्र तिष्ठ
प्रति तिष्ठ मारिषः। मेमं यज्ञं यजमानं च रीरिषः। सुवर्गे
लोके यजमानं हि धेहि। शन्न एधि द्विपदे शं चतुष्पदे।
यस्माद्दीषाऽवैपिष्टाः पलायिष्टाः समज्ञास्थाः। ततो नो अभयं
कृधि। प्रजाभ्यः सर्वाभ्यो मृड। नमो रुद्राय मीढुषे॥९४॥

य इदमकः। तस्मै नमः। तस्मै स्वाहा। न वा
उवेतन्म्रियसे। आशानां त्वा विश्वा आशाः। यज्ञस्य हि
स्थ ऋत्वियौ। इन्द्राग्नी चेतनस्य च। हुताहुतस्य तृप्यतम्।
अहुतस्य हुतस्य च। हुतस्य चाहुतस्य च। अहुतस्य हुतस्य
च। इन्द्राग्नी अस्य सोमस्य। वीतं पिबतं जुषेथाम्। मा
यजमानं तमो विदत्। मर्त्विजो मो इमाः प्रजाः। मा यः

सोममिमं पिब॑त्। स॒सृष्ट॑मु॒भयं॑ कृतम्॥१५॥

कृधि॑ मी॒ढुषेऽहु॑तस्य च सप्त॒ च॥ [८]

अ॒ना॒गस॑स्त्वा व॒यम्। इ॒न्द्रेण॑ प्रे॒षिता॒ उप॑। वा॒युष्टे॑
अस्त्व॑श॒भूः। मि॒त्रस्ते॑ अस्त्व॑श॒भूः। वरु॑णस्ते
अस्त्व॑श॒भूः। अपा॑ङ्ग॒या ऋ॑तस्य गर्भाः। भुव॑नस्य
गोपाः॒ श्येना॑ अतिथयः। पर्व॑तानां ककु॒भः प्र॒युतो॑ नपातारः।
व॒युनेन्द्र॑ ह्वयत। घो॒षेणा॒मीवा॑श्चातयत॥१६॥

यु॒क्ताः स्थ॒ वह॑त। दे॒वा ग्रा॒वाण॑ इ॒न्दुरिन्द्र॑ इत्य॑वादिषुः।
ए॒न्द्रम॑चुच्यवुः पर॒मस्याः॑ परा॒वतः॑। आ॒ऽस्मात्स॒धस्था॑त्।
ओ॒रोर॒न्तरि॑क्षात्। आ सु॑भू॒तम॑सुषवुः। ब्र॒ह्मव॑र्चसं म॒
आसु॑षवुः। स॒मरे॒ रक्षा॑स्यवधिषुः। अप॑हतं ब्रह्म॒ज्यस्या॑।
वाक्क्र॑ त्वा म॒नश्च॑ श्रीणीताम्॥१७॥

प्रा॒णश्च॑ त्वाऽपा॒नश्च॑ श्रीणीताम्। चक्षु॑श्च त्वा श्रोत्रं च
श्रीणी॑ताम्। दक्ष॑श्चत्वा बलं च श्रीणीताम्। ओज॑श्च त्वा
सह॑श्च श्रीणीताम्। आयु॑श्च त्वाऽज॒रा च॑ श्रीणीताम्। आ॒त्मा
च॑ त्वा त॒नूश्च॑ श्रीणीताम्। शृ॒तोऽसि॑ शृ॒तं कृ॑तः। शृ॒ताय॑
त्वा शृ॒तेभ्य॑स्त्वा। यमिन्द्र॑मा॒हुर्वरु॑णं यमा॒हुः। यं मि॒त्रमा॒हुर्यमु॑

सत्यमाहुः॥९८॥

यो देवानां देवतमस्तपोजाः। तस्मै त्वा तेभ्यस्त्वा।
मयि त्यदिन्द्रियं महत्। मयि दक्षो मयि क्रतुः। मयि
धायि सुवीर्यम्। त्रिशुग्धर्मो वि भातु मे। आकूत्या मनसा
सह। विराजा ज्योतिषा सह। यज्ञेन पयसा सह। तस्य
दोहमशीमहि॥९९॥

तस्य सुम्नमशीमहि। तस्य भुक्षमशीमहि। वाग्जुषाणा
सोमस्य तृप्यतु। मित्रो जनान्प्र स मित्र। यस्मान्न जातः
परो अन्यो अस्ति। य आविवेश भुवनानि विश्वा। प्रजापतिः
प्रजया संविदानः। त्रीणि ज्योतींषि सचते स षोडशी। एष
ब्रह्मा य ऋत्वियः। इन्द्रो नाम श्रुतो गुणे॥१००॥

प्र ते महे विदथे शंसिषं हरीं। य ऋत्वियः प्र ते वन्वे।
वनुषो हर्यतं मदम्। इन्द्रो नाम घृतं नयः। हरिभिश्चारु
सेचते। श्रुतो गुण आ त्वा विशन्तु। हरिवर्षसङ्गिरः।
इन्द्राधिपतेऽधिपतिस्त्वं देवानामसि। अधिपतिं माम्।
आयुष्मन्तं वर्चस्वन्तं मनुष्येषु कुरु॥१०१॥

इन्द्रश्च सम्राड्वरुणश्च राजा। तौ ते भुक्षं चक्रतुरग्र एतम्।

तयो॒रनु॑ भ॒क्षं भ॑क्षयामि। वाग्जु॑षा॒णा सोम॑स्य तृ॒प्यतु॑।
 प्र॒जाप॑तिर्वि॒श्वक॑र्मा। तस्य॒ मनो॑ दे॒वं य॒ज्ञेन॑ रा॒ध्यास॑म्।
 अ॒र्थेगा॑ अ॒स्य ज॑हितः। अ॒वसान॑पतेऽव॒सानं॑ मे वि॒न्द। नमो॑
 रु॒द्राय॑ वास्तो॒ष्पत॑ये। आ॒यने॑ वि॒द्रव॑णे॥१०२॥

उ॒द्याने॑ यत्प॒राय॑णे। आ॒वर्त॑ने वि॒वर्त॑ने। यो गो॑पा॒यति॑
 त॒५ हु॑वे। या॒न्य॑पा॒मित्या॒न्यप्र॑ती॒त्तान्य॑स्मिं। य॒मस्य॑ ब॒लिना॑
 च॒रामि॑। इ॒हैव॑ सन्तः॒ प्रति॑ तद्या॑तयामः। जी॒वा जी॑वेभ्यो॒ नि
 ह॑राम ए॒नत्। अ॒नृणा॑ अ॒स्मिन्न॑नृणाः प॒रस्मिन्। तृ॒तीये॑ लो॒के
 अ॒नृणाः॑ स्या॑म। ये दे॒व्याना॑ उ॒त पि॑तृ॒याणाः॑॥१०३॥

स॒र्वान्प॑थो अ॒नृणा॑ आ॒क्षी॑येम। इ॒दम॑नु॒ श्रेयो॑-
 ऽव॒सान॑मा ग॒न्म। शि॒वे नो॒ द्यावा॑पृ॒थि॒वी उ॒भे इ॒मे।
 गो॒म॒द्धन॑व॒दश्व॑व॒दूर्ज॑स्वत्। सु॒वीरा॑ वी॒रैर॑नु॒ सश्व॑रेम। अ॒र्कः
 प॒वित्र॒॑५ रज॑सो वि॒मानः॑। पु॒नार्ति॑ दे॒वानां॑ भुव॑नानि वि॒श्वः॑।
 द्यावा॑पृ॒थि॒वी प॒यसा॑ संवि॒दाने॑। घृ॒तं दु॑हाते अ॒मृतं॑ प्र॒पी॑ने।
 प॒वित्र॑म॒र्को रज॑सो वि॒मानः॑। पु॒नार्ति॑ दे॒वानां॑ भुव॑नानि वि॒श्वः॑।
 सु॒व॒ज्योति॑र्यशो॒ मह॑त्। अ॒शीम॑हि गा॒धमु॑त् प्र॒ति॒ष्ठाम्॥१०४॥

चा॒त॒य॒त श्री॑णी॒ता॒५ स॒त्यमा॑हु॒रशी॑महि ग॒णे क॑रु वि॒द्रव॑णे पि॒तृया॑णां अ॒र्को रज॑सो वि॒मान॑स्त्रीणि

च॥ _____ [९]

उदस्ताम्पसीत्सविता मित्रो अर्यमा। सर्वानुमित्रान-
वधीद्युगेन। बृहन्तं मामंकरद्वीरवन्तम्। रथन्तरे श्रयस्व
स्वाहा पृथिव्याम्। वामदेव्ये श्रयस्व स्वाहाऽन्तरिक्षे। बृहति
श्रयस्व स्वाहा दिवि। बृहता त्वोपस्तभोमि। आ त्वा ददे
यशसे वीर्याय च। अस्मास्वप्निया यूयं दधाथेन्द्रियं पयः।
यस्ते द्रप्सो यस्त उदरुषः॥१०५॥

दैव्यः केतुर्विश्वं भुवनमाविवेश। स नः पाह्यरिष्ट्यै
स्वाहा। अनु मा सर्वो यज्ञोऽयमेतु। विश्वे देवा मरुतः
सामार्कः। आप्रियश्छन्दांसि निविदो यजूंषि। अस्यै
पृथिव्यै यद्यज्ञियम्। प्रजापतेर्वर्तनिमनु वर्तस्व। अनुवीरैरनु
राध्याम् गोभिः। अन्वश्चैरनु सर्वैरु पुष्टैः। अनु प्रजया-
ऽन्विन्द्रियेण॥१०६॥

देवा नो यज्ञमृजुधा नयन्तु। प्रतिक्षेत्रे प्रति तिष्ठामि राष्ट्रे।
प्रत्यश्वेषु प्रति तिष्ठामि गोषु। प्रति प्रजायां प्रति तिष्ठामि
भव्यै। विश्वमन्याऽभि वावृधे। तदन्यस्यामर्धिश्रितम्। दिवे च
विश्वकर्मणे। पृथिव्यै चाकरं नमः। अस्कान्द्यौः पृथिवीम्।

अस्का॑नृ॒षभो॑ युवा॒गाः॥१०७॥

स्क॒न्ने॒मा वि॒श्वा भु॑व॒ना। स्क॒न्नो य॒ज्ञः प्र॑ ज॒नय॑तु।
अस्का॑न॒जनि॑ प्राज॒नि। आ स्क॒न्नाज्जा॑यते॒ वृषा॑। स्क॒न्नात्प्र॑
ज॒निषी॑महि। ये दे॒वा येषा॑मि॒दं भा॑ग॒धेयं॑ ब॒भूव॑। येषा॑ प्रया॒जा
उ॒तानू॑या॒जाः। इन्द्र॑ज्ये॒ष्ठेभ्यो॑ वरु॒णरा॑ज॒भ्यः। अ॒ग्निहो॑तृ॒भ्यो
दे॒वेभ्यः॑ स्वाहा॑। उ॒त त्या नो॑ दि॒वा म॒तिः॥१०८॥

अदि॑तिरू॒त्या ग॑मत्। सा शन्ता॑ची॒ मय॑स्करत्। अप॒
स्त्रि॒धः। उ॒त त्या दै॒व्या भि॑षजा॑। शन्न॑स्करतो अ॒श्विना॑।
यू॒याता॑म॒स्मद्र॑पः। अप॒ स्त्रि॒धः। शम॒ग्निर॒ग्निभि॑स्करत्।
शन्न॑स्तपतु सूर्यः॑। शं वातो॑ वा॒त्वर॒पाः॥१०९॥

अप॒ स्त्रि॒धः। तदि॒त्पदं॑ न विचि॑केत वि॒द्वान्। यन्मृ॑तः
पुन॑र॒प्येति॑ जी॒वान्। त्रि॒वृ॒द्यद्भु॑वनस्य रथ॒वृत्। जी॒वो गर्भो॑ न
मृ॒तः स जी॒वात्। प्रत्य॑स्मै पिपी॑षते। वि॒श्वानि॑ वि॒दुषे॑ भर।
अ॒र॒ङ्ग॒माय॑ जग॑मवे। अप॑श्चाद्व॒ध्वने॒ नरै॑। इन्द्रु॑रिन्द्रु॒मवा॑गात्।
इन्द्रो॑रिन्द्रो॒ऽपात्। तस्य॑ त इन्द्र॒विन्द्र॑पीतस्य॒ मधु॑मतः।
उप॑हूतस्योप॑हूतो भक्षयामि॥११०॥

उ॒द॒र॒ष इन्द्रि॑येण॒ गा म॒तिर॑र॒पा अ॑गा॒त्रीणि॑ च॥ [१०]

ब्रह्मं प्रतिष्ठा मनसो ब्रह्म वाचः। ब्रह्म यज्ञानां
 हविषामाज्यस्य। अतिरिक्तं कर्मणो यच्च हीनम्। यज्ञः
 पर्वाणि प्रतिरन्नेति कल्पयन्। स्वाहाकृताऽऽहुतिरेतु
 देवान्। आश्रावितमत्याश्रावितम्। वर्षद्वृतमत्यनूक्तं च यज्ञे।
 अतिरिक्तं कर्मणो यच्च हीनम्। यज्ञः पर्वाणि प्रतिरन्नेति
 कल्पयन्। स्वाहाकृताऽऽहुतिरेतु देवान्॥१११॥

यद्वो देवा अतिपादयानि। वाचा चित्प्रयतं देवहेडनम्।
 अरायो अस्मां अभिदुच्छुनायते। अन्यत्रास्मन्मरुतस्तन्निधे-
 तन। ततं म आपस्तदुं तायते पुनः। स्वादिष्ठा धीतिरुचथाय
 शस्यते। अयं समुद्र उत विश्वभेषजः। स्वाहाकृतस्य
 समुतृष्णुतर्भुवः। उद्वयं तमसस्परि। उदुत्यं चित्रम्॥११२॥

इमं मे वरुण तत्त्वां यामि। त्वन्नो अग्ने स त्वन्नो अग्ने।
 त्वमग्ने अयासि प्रजापते। इमं जीवेभ्यः परिधिं दधामि।
 मैषान्नुगादपरो अर्धमेतम्। शतं जीवन्तु शरदः पुरूचीः।
 तिरो मृत्युं दधतां पर्वतेन। इष्टेभ्यः स्वाहा वषडनिष्टेभ्यः
 स्वाहा। भेषजं दुरिष्ट्यै स्वाहा निष्कृत्यै स्वाहा। दौराध्यै
 स्वाहा दैवीभ्यस्तनूभ्यः स्वाहा॥११३॥

ऋद्धौ स्वाहा समृद्धौ स्वाहा। यतं इन्द्र भयामहे। ततो
 नो अभयं कृधि। मघवञ्छृग्धि तव तन्न ऊतये। वि द्विषो वि
 मृधो जहि। स्वस्तिदा विशस्पतिः। वृत्रहा वि मृधो वशी।
 वृषेन्द्रः पुर एतु नः। स्वस्तिदा अभयङ्करः। आभिर्गीर्भिर्यदतो
 न ऊनम्॥११४॥

आप्यायय हरिवो वर्धमानः। यदा स्तोतृभ्यो महि गोत्रा
 रुजासि। भूयिष्ठभाजो अध ते स्याम। अनज्ञातं यदाज्ञातम्।
 यज्ञस्य क्रियते मिथु। अग्ने तदस्य कल्पय। त्वं हि
 वेत्थ यथातथम्। पुरुषसम्मितो यज्ञः। यज्ञः पुरुषसम्मितः।
 अग्ने तदस्य कल्पय। त्वं हि वेत्थ यथातथम्। यत्पाकत्रा
 मनसा दीनदक्षा न। यज्ञस्य मन्वते मर्तासः। अग्निष्टद्धोता
 ऋतुविद्विजानन्। यजिष्ठो देवां ऋतुशो यजाति॥११५॥

देवांश्चित्रं तनूभ्यः स्वाहोनं पुरुषसम्मितोऽग्ने तदस्य कल्पय पञ्च च॥—————[११]

यद्देवा देवहेडनम्। देवासश्चकृमा वयम्। आदित्या-
 स्तस्मान्मा मुञ्चत। ऋतस्यर्तेन मामुत। देवा जीवनकाम्या
 यत्। वाचाऽनृतमूदिमा। अग्निर्मा तस्मादेनसः। गार्हपत्यः
 प्रमुञ्चतु। दुरिता यानि चकृमा। करोतु मामनेनसम्॥११६॥

ऋतेन॑ द्यावापृथिवी॑ । ऋतेन॑ त्व॑ संरस्वति॑ । ऋतान्मा॑
मुञ्चता॑ हंसः॑ । यदन्य॑कृतमारि॑म । सजा॑तश॑ सादु॑त वा
जामिश॑ सात् । ज्याय॑सः श॑ सादु॑त वा कनी॑यसः ।
अना॑ज्ञातं दे॒वकृतं॑ यदेनः॑ । तस्मा॑त्त्वम॒स्माञ्जा॑तवेदो मुमु॒ग्धि ।
यद्वा॒चा यन्मन॑सा । बा॒हुभ्या॑मू॒रुभ्या॑मष्टी॒वद्भ्या॑म् ॥११७॥

शि॒श्नैर्यद॑नृतं चकृ॒मा व॒यम् । अ॒ग्निर्मा॑ तस्मा॒देन॑सः ।
यद्ध॑स्ता॒भ्यां च॒कर॑ किल्बिषाणि । अ॒क्षाणां॑ व॒श्रुमु॑प॒जिघ्र॑मानः ।
दूरे॑प॒श्या च॑ रा॒ष्ट्रभृ॑च्च । तान्य॑प्स॒रसा॑वनु॒दत्ता॑मृ॒णानि॑ ।
अदी॑व्य॒वृणं॑ यद॒हं च॒कार॑ । यद्वादा॑स्यन्त्सञ्ज॒गारा॑ जने॒भ्यः ।
अ॒ग्निर्मा॑ तस्मा॒देन॑सः । यन्मयि॑ मा॒ता गर्भे॑ स॒ति ॥११८॥

एन॑श्च॒कार॒ यत्पि॒ता । अ॒ग्निर्मा॑ तस्मा॒देन॑सः । यदा॑ पि॒पेष्ट
मा॒तरं॑ पि॒तरम् । पु॒त्रः प्र॑मु॒दितो॑ ध॒यन् । अहि॑सि॒तौ
पि॒तरौ॒ मया॒ तत् । तद॑ग्रे अ॒नृणो॑ भ॒वामि॑ । यद॒न्तरि॑क्षं
पृथि॒वीमु॑त द्याम् । यन्मा॑तरं पि॒तरं॑ वा जिहि॑सि॒म । अ॒ग्निर्मा॑
तस्मा॒देन॑सः । यदा॑शसा॒ नि॒शसा॒ यत्प॑रा॒शसा॑ ॥११९॥

यदेन॑श्चकृ॒मा नूत॑नं यत्पु॑रा॒णम् । अ॒ग्निर्मा॑ तस्मा॒देन॑सः ।
अति॑ क्रामामि दुरि॒तं यदेनः॑ । जहा॑मि रि॒प्रं प॑र॒मे स॒धस्थे॑ । यत्र॒

यन्ति सुकृतो नापि दुष्कृतः। तमा रोहामि सुकृतां नु लोकम्।
त्रिते देवा अमृजतैतदेनः। त्रित एतन्मनुष्येषु मामृजे। ततो
मा यदि किञ्चिदानशे। अग्निर्मा तस्मादेनसः॥१२०॥

गार्हपत्यः प्रमुञ्चतु। दुरिता यानि चकृम। करोतु
मामनेनसम्। दिवि जाता अप्सु जाताः। या जाता
ओषधीभ्यः। अथो या अग्निजा आपः। ता नः शुन्धन्तु
शुन्धनीः। यदापो नक्तं दुरितं चराम। यद्वा दिवा नूतनं
यत्पुराणम्। हिरण्यवर्णास्तत् उत्पुनीत नः। इमं मे
वरुण तत्त्वा यामि। त्वन्नो अग्ने स त्वन्नो अग्ने। त्वमग्ने
अयासि॥१२१॥

अनेनसमष्टीवद्धा१ सति पराशसाऽऽनुशेऽग्निर्मा तस्मादेनसः पुनीत नस्त्रीणि च (यद्देवा
देवा ऋतेन सजातशः१साद्यद्वाचा यद्धस्ताभ्यामदीव्यं यन्मयि माता यदा पिपेष यदन्तरिक्षं
यदाशसाऽति क्रामामि त्रिते देवा दिवि जाता अप्सु जाता यदापं इमं मे वरुण तत्त्वा
यामि त्वन्नो अग्ने स त्वन्नो अग्ने त्वमग्ने अयासि।)॥—————[१२]

यत्ते ग्राव्णा चिच्छिदुः सोम राजन्। प्रियाण्यङ्गानि
स्वधिता परू१षि। तथ्सन्धस्वाज्येनोत वर्धयस्व। अनागसो
अधुमिथ्सङ्गयेम। यत्ते ग्रावा बाहुच्युतो अचुच्यवुः। नरो यत्ते
दुदुहर्दक्षिणेन। तत् आप्यायतां तत्ते। निष्प्रायतां देव सोम।

यत्ते त्वचं बिभिदुर्यच्च योनिम्। यदास्थानात्प्रच्युतो वेनसि
त्मना॥१२२॥

त्वया तथ्सोम गुप्तमस्तु नः। सा नः सन्धासत्परमे
व्योमन्। अहाच्छरीरं पयसा समेत्य। अन्योन्यो भवति
वर्णो अस्य। तस्मिन्वयमुपहृतास्तवं स्मः। आ नो भज
सदसि विश्वरूपे। नृचक्षाः सोम उत शुश्रुगस्तु। मा नो वि
हासीद्विर आवृणानः। अनागास्तनुवो वावृधानः। आ नो
रूपं वहतु जायमानः॥१२३॥

उप क्षरन्ति जुहो घृतेन। प्रियाण्यङ्गानि तवं वर्धयन्तीः।
तस्मै ते सोम नम इद्वषद्व। उप मा राजन्सुकृते ह्वयस्व।
सं प्राणापानाभ्यां समु चक्षुषा त्वम्। सः श्रोत्रेण गच्छस्व
सोम राजन्। यत्त आस्थितं शमु तत्त अस्तु। जानीतान्नः
सङ्गमने पथीनाम्। एतं जानीतात्परमे व्योमन्। वृकाः
सधस्था विद रूपमस्य॥१२४॥

यदागच्छात्पथिभिर्देवयानैः। इष्टापूर्ते कृणुतादाविरस्मै।
अरिष्ठो राजन्नगदः परेहि। नमस्ते अस्तु चक्षसे रघूयते।
नाकमारोह सह यजमानेन। सूर्यं गच्छतात्परमे व्योमन्।

अभूद्देवः संविता वन्द्यो नु नः। इदानीमहं उपवाच्यो नृभिः।
 वि यो रत्ना भजति मानवेभ्यः। श्रेष्ठं नो अत्र द्रविणं यथा
 दधत्। उप नो मित्रावरुणाविहावतम्। अन्वादीध्याथामिह
 नः सखाया। आदित्यानां प्रसितिर्हेतिः। उग्रा शतापांश्छा
 घविषा परि णो वृणक्तु। आप्यायस्व सन्तै॥१२५॥

त्मना जायमानोऽस्य दधत्यश्च च॥ [१३]

यद्दिदीक्षे मनसा यच्च वाचा। यद्वा प्राणैश्चक्षुषा यच्च
 श्रोत्रेण। यद्रेतसा मिथुनेनाप्यात्मना। अद्ध्यो लोका दधिरे
 तेज इन्द्रियम्। शुक्रा दीक्षायै तपसो विमोचनीः। आपो
 विमोक्कीर्मयि तेज इन्द्रियम्। यदृचा साम्ना यजुषा। पशूनां
 चर्मन् हविषा दिदीक्षे। यच्छन्दोभिरोषधीभिर्वनस्पतौ। अद्ध्यो
 लोका दधिरे तेज इन्द्रियम्॥१२६॥

शुक्रा दीक्षायै तपसो विमोचनीः। आपो विमोक्कीर्मयि
 तेज इन्द्रियम्। येन ब्रह्म येन क्षत्रम्। येनेन्द्राग्नी प्रजापतिः
 सोमो वरुणो येन राजा। विश्वे देवा ऋषयो येन प्राणाः।
 अद्ध्यो लोका दधिरे तेज इन्द्रियम्। शुक्रा दीक्षायै तपसो
 विमोचनीः। आपो विमोक्कीर्मयि तेज इन्द्रियम्। अपां

पुष्पमस्योषधीनां रसः। सोमस्य प्रियं धाम॥१२७॥

अग्नेः प्रियतमं हविः स्वाहा। अपां पुष्पमस्योषधीनां रसः। सोमस्य प्रियं धाम। इन्द्रस्य प्रियतमं हविः स्वाहा। अपां पुष्पमस्योषधीनां रसः। सोमस्य प्रियं धाम। विश्वेषां देवानां प्रियतमं हविः स्वाहा। वयं सोम व्रते तव। मनस्तनूषु पिप्रतः। प्रजावन्तो अशीमहि॥१२८॥

देवेभ्यः पितृभ्यः स्वाहा। सोम्येभ्यः पितृभ्यः स्वाहा। कव्येभ्यः पितृभ्यः स्वाहा। देवांस इह मादयध्वम्। सोम्यांस इह मादयध्वम्। कव्यांस इह मादयध्वम्। अनन्तरिताः पितरः सोम्याः सोमपीथात्। अपैतु मृत्युरमृतं न आगन्। वैवस्वतो नो अभयं कृणोतु। पूर्णं वनस्पतेरिव॥१२९॥

अभि नः शीयतां रयिः। सचतां नः शचीपतिः। परं मृत्यो अनु परेहि पन्थाम्। यस्ते स्व इतरो देवयानात्। चक्षुष्मते शृण्वते ते ब्रवीमि। मा नः प्रजां रीरिषो मोत वीरान्। इदमूनु श्रेयोवसानमागन्म। यद्गोजिद्धं न जिदंश्च जिघत्। पूर्णं वनस्पतेरिव। अभि नः शीयतां रयिः। सचतां नः शचीपतिः॥१३०॥

वनस्पतांवृद्धो लोका दधिरे तेजं इन्द्रियं धामाशीमहीवाभिनः शीयतां रयिरेकं च॥[१४]

सर्वान् यद्विष्यण्णेन वि वै याः पुरस्ताद्देवां देवेषु परिस्तृणीत सक्षेदं यदस्य
पारेऽनागस उदस्ताम्पसीद्वहं प्रतिष्ठा यद्देवा यत्ते ग्राव्णा यद्दिदीक्षे चतुर्दश॥१४॥

सर्वान्भूतिमेव यामेवाप्स्वाहुतिं व्रतानां पर्णवल्कः सोम्यानामस्मिन् यज्ञेऽग्रे यो नो
ज्योग्जीवाः पुरोरजाः प्रतेमहे ब्रह्म प्रतिष्ठा गार्हपत्यस्त्रिंशदुत्तरशतम्॥१३०॥

सर्वाञ्छचीपतिः॥

हरिः ओम्॥

॥इति श्रीकृष्णयजुर्वेदीयतैत्तिरीयब्राह्मणे तृतीयाष्टके सप्तमः
प्रपाठकः समाप्तः॥

॥ अष्टमः प्रश्नः ॥

॥ तैत्तिरीयब्राह्मणे तृतीयाष्टके अष्टमः प्रपाठकः ॥

साङ्गहृण्येष्ट्या यजते। इमाञ्जनता९ सङ्गहानीति।
द्वादशारली रशना भवति। द्वादश मासाः संवत्सरः।
संवत्सरमेवाव रुन्धे। मौञ्जी भवति। ऊर्ग्वै मुञ्जाः। ऊर्ज-
मेवाव रुन्धे। चित्रा नक्षत्रं भवति। चित्रं वा एतत्कर्म॥१॥

यदश्वमेधः समृद्धौ। पुण्यनाम देवयजनमध्यवस्यति।
पुण्यामेव तेन कीर्तिमभि जयति। अपदातीनृत्विजः
सुमावहन्त्या सुब्रह्मण्यायाः। सुवर्गस्य लोकस्य समष्ट्यै।
केशश्मश्रु वपते। नखानि नि कृन्तते। दतो धावते। स्नाति।
अहतं वासः परिधत्ते। पाप्मनोऽपहृत्यै। वाचं यत्त्वोप
वसति। सुवर्गस्य लोकस्य गुप्त्यै। रात्रिं जागरयन्त आसते।
सुवर्गस्य लोकस्य समष्ट्यै॥२॥

कर्म धत्ते पञ्च च॥ _____ [१]

चतुष्टय्य आपो भवन्ति। चतुः शफो वा अश्वः प्राजापत्यः
समृद्धौ। ता दिग्भ्यः सुमाभृता भवन्ति। दिक्षु वा आपः। अन्नं
वा आपः। अद्ध्यो वा अन्नं जायते। यदेवाद्ध्योऽन्नं जायते।

तदव रुन्धे। तासु ब्रह्मोदनं पंचति। रेत एव तदधाति॥३॥

चतुः शरावो भवति। दिक्ष्वैव प्रति तिष्ठति। उभयतोरुक्मौ भवतः। उभयत एवास्मिन्नुचं दधाति। उद्धरति श्रुतत्वाय। सर्पिष्वान्भवति मेध्यत्वाय। चत्वारि आर्षेयाः प्राश्नन्ति। दिशामेव ज्योतिषि जुहोति। चत्वारि हिरण्यानि ददाति। दिशामेव ज्योतींश्चैव रुन्धे॥४॥

यदाज्यमुच्छिष्यते। तस्मिन् रशनान्युनत्ति। प्रजापतिर्वा ओदनः। रेत आज्यम्। यदाज्ये रशनान्युनत्ति। प्रजापतिमेव रेतसा समर्धयति। दर्भमयीं रशना भवति। बहु वा एष कुचरो मेध्यमुपगच्छति। यदश्वः। पवित्रं वै दर्भाः॥५॥

यद्वर्भमयीं रशना भवति। पुनात्येवैनम्। पूतमेनं मेध्यमा लभते। अश्वस्य वा आलब्धस्य महिमोदक्रामत्। स महर्त्विजः प्राविशत्। तन्महर्त्विजां महर्त्विक्कम्। यन्महर्त्विजः प्राश्नन्ति। महिमानमेवास्मिन्तदधाति। अश्वस्य वा आलब्धस्य रेत उदक्रामत्। तथ्सुवर्णं हिरण्यमभवत्। यथ्सुवर्णं हिरण्यं ददाति। रेत एव तदधाति। ओदने ददाति। रेतो वा ओदनः। रेतो हिरण्यम्।

रेतसैवास्मिन्नेतो दधाति॥६॥

दधाति रुन्धे दुर्भा अंभवत्थद च॥ [२]

यो वै ब्रह्मणे देवेभ्यः प्रजापतयेऽप्रतिप्रोच्याश्वं मेध्यं
बध्नाति। आ देवताभ्यो वृश्च्यते। पापीयान्भवति। यः
प्रतिप्रोच्य। न देवताभ्य आवृश्च्यते। वसीयान्भवति।
यदाह। ब्रह्मन्नश्वं मेध्यं भन्त्स्यामि देवेभ्यः प्रजापतये तेन
राध्यासमिति। ब्रह्म वै ब्रह्मा। ब्रह्मण एव देवेभ्यः प्रजापतये
प्रतिप्रोच्याश्वं मेध्यं बध्नाति॥७॥

न देवताभ्य आ वृश्च्यते। वसीयान्भवति। देवस्य
त्वा सवितुः प्रसव इति रशनामादत्ते प्रसूत्यै।
अश्विनोर्बाहुभ्यामित्याह। अश्विनौ हि देवानामध्वर्यू
आस्ताम्। पूष्णो हस्ताभ्यामित्याह यत्यै। व्यृद्धं वा
एतद्यज्ञस्य। यदयजुष्केण क्रियते। इमामंगृभ्णन्नशनामृतस्ये-
त्यधि वदति यजुष्कृत्यै। यज्ञस्य समृद्धौ॥८॥

तदाहुः। द्वादशारत्नी रशना कर्तव्या(३) त्रयोदशारत्नी(३)-
रिति। ऋषभो वा एष ऋतूनाम्। यत्संवत्सरः। तस्य त्रयोदशो
मासो विष्टपम्। ऋषभ एष यज्ञानाम्। यदश्वमेधः। यथा वा

ऋषभस्य विष्टपम्। एवमेतस्य विष्टपम्। त्रयोदशमं रत्नं
रशनायामुपा दधाति॥९॥

यथर्षभस्य विष्टपं सङ्स्करोति। तादृगेव तत्।
पूर्व आयुषि विदथेषु कव्येत्याह। आयुरेवास्मिन्दधाति।
तया देवाः सुतमा बभूवुरित्याह। भूतिमेवोपावर्तते।
ऋतस्य सामन्त्सरमारपन्तीत्याह। सत्यं वा ऋतम्।
सत्येनैवैनमृतेनारभते। अभिधा असीत्याह॥१०॥

तस्मादश्वमेधयाजी सर्वाणि भूतान्यभि भवति।
भुवनमसीत्याह। भूमानमेवोपैति। यन्ताऽसीत्याह।
यन्तारमेवैनं करोति। धर्ताऽसीत्याह। धर्तारमेवैनं करोति।
सौऽग्निं वैश्वानरमित्याह। अग्रावेवैनं वैश्वानरे जुहोति।
सप्रथसमित्याह॥११॥

प्रजयैवैनं पशुभिः प्रथयति। स्वाहाकृत इत्याह। होमं
एवास्यैषः। पृथिव्यामित्याह। अस्यामेवैनं प्रतिष्ठापयति।
यन्ता राड्यन्ताऽसि यमनो धर्ताऽसि धरुण इत्याह।
रूपमेवास्यैतन्महिमानं व्याचष्टे। कृष्यै त्वा क्षेमाय त्वा
रय्यै त्वा पोषाय त्वेत्याह। आशिषमेवैतामा शास्ते। स्वगा

त्वा॑ दे॒वेभ्य॑ इत्या॑ह। दे॒वेभ्य॑ ए॒वैन॑ः स्व॒गा क॑रोति। स्वाहा॑
त्वा प्र॒जाप॑तय॒ इत्या॑ह। प्रा॒जाप॒त्यो वा अ॑श्वः। यस्या॑ ए॒व
दे॒वता॑या आल॒भ्यते॑। तयै॒वैन॑ः स॒मर्ध॑यति॥१२॥

ब॒ध्नाति॑ स॒मृद्ध्या॑ उ॒पाद॑धात्य॒सीत्या॑ह स॒प्रथ॑स॒मित्या॑ह दे॒वेभ्य॑ इत्या॑ह पञ्च॑ च॥———[३]

यः पि॒तुर॑नुजायाः पु॒त्रः। स पु॒रस्ता॑न्नयति। यो
मा॒तुर॑नुजायाः पु॒त्रः। स प॒श्चान्न॑यति। वि॒ष्वश्व॑मे॒वास्मा॑त्पा॒प्मानं॑
वि॒वृ॒ह॒तः। यो अ॑र्वन्तं जिघा॑सति॒ तम॒भ्यमी॑ति॒ वरु॑ण॒ इति॑
श्वानं॑ चतुर॒क्षं प्र॑सौति। प॒रो म॑र्तः प॒रः श्वे॑ति॒ शुनं॑श्चतुर॒क्षस्य॑
प्र॑ह॒न्ति। श्वे॒व वै पा॑प्मा भ्रातृ॒व्यः। पा॑प्मान॒मेवा॑स्य॒ भ्रातृ॑व्यः
ह॒न्ति। सै॒ध्रकं॑ मु॒सलं॑ भवति॥१३॥

क॒र्मक॑र्मे॒वास्मै॑ सा॒धय॑ति। पौ॒ःश्च॒ले॒यो ह॑न्ति।
पु॒ःश्च॒ल्वां वै दे॒वाः शुचं॑ न्य॒दधुः॑। शु॒चैवा॑स्य॒ शुचं॑
ह॒न्ति। पा॑प्मा वा ए॒तमी॑प्स॒तीत्या॑हुः। योऽश्व॑मे॒धेन॑
यज॑त॒ इति॑। अ॒श्वस्या॑ध॒स्पद॑मुपा॒स्यति॑। व॒ज्री वा अ॑श्वः
प्रा॒जाप॑त्यः। व॒ज्रेणै॒व पा॑प्मानं॒ भ्रातृ॑व्य॒मव॑क्रामति। द॒क्षिणा॑ऽपं
प्ला॒वय॑ति॥१४॥

पा॑प्मान॒मेवा॑स्मा॒च्छम॑ल॒मपं॑ प्ला॒वय॑ति। ऐ॒षी॒क उ॑दू॒हो

भवति। आयुर्वा इषीकाः। आयुरेवास्मिन्दधति। अमृतं वा
 इषीकाः। अमृतमेवास्मिन्दधति। वेतसशाखोपसम्बद्धा
 भवति। अप्सुर्योनिर्वा अश्वः। अप्सुजो वैतसः।
 स्वादेवैनं योनेर्निर्मिमीते। पुरस्तात्प्रत्यश्चमभ्युदूहति।
 पुरस्तादेवास्मिन्प्रतीच्यमृतं दधाति। अहं च त्वं च
 वृत्रहन्निति ब्रह्मा यजमानस्य हस्तं गृह्णाति। ब्रह्मक्षत्रे
 एव सन्दधाति। अभिक्रत्वेन्द्र भूरधज्मन्नित्यध्वर्युर्यजमानं
 वाचयत्यभिजित्यै॥१५॥

भवति प्लावयति मिमीते पञ्च च॥ [४]

चत्वारं ऋत्विजः समुक्षन्ति। आभ्य एवैनं चतसृभ्यो
 दिग्भ्योऽभि समीरयन्ति। शतेनं राजपुत्रैः सहाध्वर्युः।
 पुरस्तात्प्रत्यङ्गिष्ठन्प्रोक्षति। अनेनाश्वेन मेध्येनेष्ट्वा। अयं
 राजा वृत्रं वध्यादिति। राज्यं वा अध्वर्युः। क्षत्रं राजपुत्रः।
 राज्येनैवास्मिन्क्षत्रं दधाति। शतेना राजभिरुग्रैः सह
 ब्रह्मा॥१६॥

दक्षिणत उदङ्गिष्ठन्प्रोक्षति। अनेनाश्वेन मेध्येनेष्ट्वा। अयं
 राजा प्रतिधृष्योऽस्त्विति। बलं वै ब्रह्मा। बलमराजोग्रः।

बलेनैवास्मिन्बलं दधाति। शतेनं सूतग्रामणिभिः सह
होता। पश्चात्प्राङ्निष्ठन्प्रोक्षति। अनेनाश्वेन मेध्येनेष्ट्वा। अयं
राजाऽस्यै विशः॥१७॥

बहुग्वै बहुश्वार्यै बह्वजाविकार्यै। बहुव्रीहियवार्यै
बहुमाषतिलार्यै। बहुहिरण्यार्यै बहुहस्तिकार्यै। बहुदास-
पुरुषार्यै रयिमत्यै पुष्टिमत्यै। बहुरायस्पोषार्यै राजास्त्विति।
भूमा वै होता। भूमा सूतग्रामण्यः। भूमैवास्मिन्भूमानं
दधाति। शतेनं क्षत्तसङ्ग्रहीतृभिः सहोद्गाता। उत्तरतो दक्षिणा
तिष्ठन्प्रोक्षति॥१८॥

अनेनाश्वेन मेध्येनेष्ट्वा। अयं राजा सर्वमायुरेत्विति।
आयुर्वा उद्गाता। आयुः क्षत्तसङ्ग्रहीतारः। आयुषैवास्मिन्नायुर्द-
धाति। शतं शतं भवन्ति। शतायुः पुरुषः शतेन्द्रियः।
आयुष्येवेन्द्रिये प्रति तिष्ठति। चतुः शता भवन्ति। चतस्रो
दिशः। दिक्ष्वेव प्रति तिष्ठति॥१९॥

ब्रह्मा विश उक्षति दिश एकं च॥ [५]

यथा वै हविषो गृहीतस्य स्कन्दति। एवं वा एतदश्वस्य
स्कन्दति। यन्निक्तमनालब्धमुत्सृजन्ति। यथ्स्तोक्या अन्वाहं।

सर्वहुतमेवैनं करोत्यस्कन्दाय। अस्कन्नं हि तत्। यद्धुतस्य
स्कन्दति। सहस्रमन्वाह। सहस्रसम्मितः सुवर्गो लोकः।
सुवर्गस्य लोकस्याभिजित्यै॥२०॥

यत्परिमिता अनुब्रूयात्। परिमितमव रुन्धीत। अपरिमिता
अन्वाह। अपरिमितः सुवर्गो लोकः। सुवर्गस्य लोकस्य
समंष्ट्यै। स्तोक्या जुहोति। या एव वर्ष्या आपः। ता अव
रुन्धे। अस्यां जुहोति। इयं वा अग्निर्वैश्वानरः॥२१॥

अस्यामेवैनाः प्रतिष्ठापयति। उवाच ह प्रजापतिः।
स्तोक्यासु वा अहमंश्वमेधं सःस्थापयामि। तेन ततः
सःस्थितेन चरामीति। अग्नये स्वाहेत्याह। अग्नय एवैनं
जुहोति। सोमाय स्वाहेत्याह। सोमायैवैनं जुहोति। सवित्रे
स्वाहेत्याह। सवित्र एवैनं जुहोति॥२२॥

सरस्वत्यै स्वाहेत्याह। सरस्वत्या एवैनं जुहोति। पूष्णे
स्वाहेत्याह। पूष्ण एवैनं जुहोति। बृहस्पतये स्वाहेत्याह।
बृहस्पतय एवैनं जुहोति। अपां मोदाय स्वाहेत्याह। अद्ध्य
एवैनं जुहोति। वायवे स्वाहेत्याह। वायव एवैनं जुहोति॥२३॥

मि॒त्राय॒ स्वाहे॑त्या॒ह। मि॒त्रायै॑वैनं जुहोति। वरु॑णाय॒ स्वाहे॑त्या॒ह। वरु॑णायै॑वैनं जुहोति। ए॒ताभ्य॑ ए॒वैनं॑ दे॒वता॑भ्यो जुहोति। दश॑दश स॒म्पादं॑ जुहोति। दशा॑क्षरा वि॒राट्। अन्नं॑ वि॒राट्। वि॒राजै॑वान्नाद्य॒मव॑ रुन्धे। प्र वा ए॒षोऽस्मा॑ल्लो॒काच्च॑वते। यः परा॑ची॒राहु॑तीर्जुहोति। पुनः॑ पुनर॒भ्याव॑र्तं जुहोति। अ॒स्मिन्ने॒व लो॒के प्र॑ति तिष्ठति। ए॒ता५ ह॒ वाव॒ सोऽश्व॑मे॒धस्य॒ सऽस्थि॑तिमुवा॒चास्क॑न्दाय। अस्क॑न्न॒५ हि तत्। यद्य॒ज्ञस्य॒ सऽस्थि॑तस्य॒ स्कन्द॑ति॥२४॥

अ॒भिजि॑त्यै वैश्वान॒रः संवि॑त्र ए॒वैनं॑ जुहोति वा॒यवं॑ ए॒वैनं॑ जुहोति च्यवते षट् च॥—[६]

प्र॒जाप॑तये त्वा जुष्टं प्रोक्षा॒मीति॑ पुरस्ता॑त्प्र॒त्यङ्घ्रि॑ष्ठ॒न्प्रोक्ष॑ति। प्र॒जाप॑तिर्वै दे॒वाना॑मन्ना॒दो वी॒र्या॑वान्। अ॒न्नाद्य॑मे॒वास्मि॑न्वी॒र्यं दधा॑ति। तस्मा॒दश्वः॑ पशूनाम॑न्ना॒दो वी॒र्या॑वत्तमः। इन्द्रा॒ग्निभ्या॑ त्वेति॑ दक्षिण॒तः। इन्द्रा॒ग्नी वै दे॒वाना॑मोजि॑ष्ठौ बलि॑ष्ठौ। ओजं॑ ए॒वास्मि॑न्बलं दधाति। तस्मा॒दश्वः॑ पशूनामोजि॑ष्ठौ बलि॑ष्ठः। वा॒यवे॑ त्वेति॑ प॒श्चात्। वा॒युर्वै दे॒वाना॑मा॒शुः सा॑रसारि॒तमः॥२५॥

ज॒वमे॒वास्मि॑न्दधाति।

तस्मा॒दश्वः॑

पशूनामा॒शुः

सारसारितमः। विश्वेभ्यस्त्वा देवेभ्य इत्युत्तरतः। विश्वे
 वै देवा देवानां यशस्वितमाः। यश एवास्मिन्दधाति।
 तस्मादश्वः पशूनां यशस्वितमः। देवेभ्यस्त्वेत्यधस्तात्।
 देवा वै देवानामपचिततमाः। अपचितिमेवास्मिन्दधाति।
 तस्मादश्वः पशूनामपचिततमः॥ २६॥

सर्वेभ्यस्त्वा देवेभ्य इत्युपरिष्ठात्। सर्वे वै देवास्त्विषिमन्तो
 हरस्विनः। त्विषिमेवास्मिन् हरो दधाति। तस्मादश्वः
 पशूनां त्विषिमान् हरस्वितमः। दिवे त्वाऽन्तरिक्षाय
 त्वा पृथिव्यै त्वेत्याह। एभ्य एवैनं लोकेभ्यः प्रोक्षति।
 सते त्वाऽसते त्वाऽद्ध्यस्त्वौषधीभ्यस्त्वा विश्वेभ्यस्त्वा
 भूतेभ्य इत्याह। तस्मादश्वमेधयाजिनः सर्वाणि
 भूतान्युपजीवन्ति। ब्रह्मवादिनो वदन्ति। यत्प्राजापत्योऽश्वः।
 अथ कस्मादेनमन्याभ्यो देवताभ्योऽपि प्रोक्षतीति। अश्वे वै
 सर्वा देवता अन्वायन्ताः। तं यद्विश्वेभ्यस्त्वा भूतेभ्य इति
 प्रोक्षति। देवता एवास्मिन्नन्वा यातयति। तस्मादश्वे सर्वा
 देवता अन्वायन्ताः॥ २७॥

सारसारितमोऽपचिततमः प्राजापत्योऽश्वः पञ्च च॥ [७]

यथा वै हविषो गृहीतस्य स्कन्दति। एवं वा एतदश्वस्य
स्कन्दति। यत्प्रोक्षितमनालब्धमुत्सृजन्ति। यदश्वचरितानि
जुहोति। सर्वहुतमेवेन करोत्यस्कन्दाय। अस्कन्नं हि तत्।
यद्धुतस्य स्कन्दति। ईङ्गाराय स्वाहेङ्गृताय स्वाहेत्याह।
एतानि वा अश्वचरितानि। चरितैरेवेन समर्धयति॥२८॥

तदाहुः। अनाहुतयो वा अश्वचरितानि। नैता होतव्या
इति। अथो खल्वाहुः। होतव्या एव। अत्र वावैवं
विद्वानश्वमेधं सस्थापयति। यदश्वचरितानि जुहोति।
तस्माद्धोतव्या इति। बहिर्धा वा एनमेतदायतनादधाति।
भ्रातृव्यमस्मै जनयति॥२९॥

यस्यानायतनैऽन्यत्राग्रेराहुतीर्जुहोति। सावित्रिया इष्ट्याः
पुरस्तात्स्विष्टकृतः। आहवनीयेऽश्वचरितानि जुहोति।
आयतन एवास्याहुतीर्जुहोति। नास्मै भ्रातृव्यं जनयति।
तदाहुः। यज्ञमुखेयज्ञमुखे होतव्याः। यज्ञस्य कृत्यैः। सुवर्गस्य
लोकस्यानुख्यात्या इति। अथो खल्वाहुः॥३०॥

यद्यज्ञमुखेयज्ञमुखे जुहुयात्। पशुभिर्यजमानं व्यर्धयेत्।
अव सुवर्गाल्लोकात्पद्येत। पापीयान्स्यादिति। सकृदेव

होत॒व्याः। न यज॑मानं प॒शुभिर्व्य॑र्धयति। अ॒भि सु॒वर्गं लो॒कं
ज॑यति। न पापी॑यान्भवति। अ॒ष्टाच॑त्वारि॒ंशत॑मश्वरूपाणि
जुहोति। अ॒ष्टाच॑त्वारि॒ंशद॑क्षरा जग॑ती। जाग॒तोऽश्वः
प्राजा॑पत्यः समृ॑द्ध्यै। एक॒मति॑रिक्तं जुहोति। तस्मा॒देकः
प्र॒जास्व॑र्धुकः॥ ३१॥

अ॒र्धय॑ति ज॒नय॑ति ख॒त्वाहु॑र्जग॑ती त्रीणि॑ च॥ [८]

वि॒भूर्मा॒त्रा प्र॒भूः पि॒त्रेत्या॑ह। इ॒यं वै मा॒ता। अ॒सौ
पि॒ता। आ॒भ्यामे॒वैनं॑ परि॑ददाति। अश्वो॑ऽसि ह॒योऽसी॒त्याह॑।
शा॒स्त्ये॒वैन॑मे॒तत्। तस्मा॑च्छि॒ष्टाः प्र॒जा जा॑यन्ते। अत्यो॒-
ऽसी॒त्याह॑। तस्मा॒दश्वः॑ सर्वा॑न्प॒शून॑त्येति। तस्मा॒दश्वः॑ सर्व॑ेषां
प॒शूना॑श्च श्रेष्ठं॑ गच्छति॥ ३२॥

प्र यशः॑ श्रेष्ठं॑माप्नोति। य ए॒वं वेद॑। नरो॒ऽस्य॒र्वाऽसि॑
स॒प्तिर॑सि वा॒ज्यंसी॒त्याह॑। रू॒पमे॒वास्यै॑तन्महि॒मानं॑ व्याच॑ष्टे।
ययु॑र्नामा॒ऽसी॒त्याह॑। ए॒तद्वा अश्व॑स्य प्रि॒यं ना॑म॒धेय॑म्।
प्रि॒येणै॒वैनं॑ ना॒म॒धेये॑ना॒भि व॑दति। तस्मा॒दप्या॑मि॒त्रौ स॒ङ्गत्य॑।
नाम्ना॑ चेद॒ध्वये॑ते। मि॒त्रमे॒व भ॑वतः॥ ३३॥

आ॒दि॒त्यानां॑ प॒त्वाऽन्वि॑हीत्या॑ह। आ॒दि॒त्याने॒वैनं॑ गमयति।

अ॒ग्नये॒ स्वाहा॒ स्वाहेन्द्रा॑ग्निभ्या॒मिति॑ पूर्॒वहो॑मां जु॒होति॑। पूर्॒व
 ए॒व द्विष॑न्तं भ्रातृ॒व्यम॑ति॒ क्राम॑ति। भूर॑सि भु॒वे त्वा॒ भव्या॑य
 त्वा भविष्य॑ते त्वेत्यु॒त्सृज॑ति सर्व॒त्वाय॑। दे॒वा आ॑शा॒पाला॑ ए॒तं
 दे॒वेभ्योऽश्वं॑ मे॒धाय॑ प्रोक्षि॑तं गो॒पाय॑तेत्या॒ह। श॒तं वै त॒ल्प्या
 राज॑पु॒त्रा दे॒वा आ॑शा॒पालाः। तेभ्य॑ ए॒वैनं॑ परि॑ द॒दाति॑। ई॒श्वरो
 वा अ॒श्वः प्र॑मु॒क्तः परा॑ परा॒वतं॑ गन्तोः॑। इ॒ह धृ॑तिः स्वाहे॒ह
 वि॒धृतिः॑ स्वाहे॒ह र॑न्तिः स्वाहे॒ह रम॑तिः स्वाहेति॑ चतृषु प॒थ्सु
 जु॒होति॑॥३४॥

ए॒ता वा अ॒श्वस्य॑ बन्ध॑नम्। ताभि॑रे॒वैनं॑ ब॒ध्नाति॑। तस्मा॑द॒श्वः
 प्र॑मु॒क्तो बन्ध॑न॒मा ग॑च्छति। तस्मा॑द॒श्वः प्र॑मु॒क्तो बन्ध॑नं न
 ज॑हाति। रा॒ष्ट्रं वा अ॑श्वमे॒धः। रा॒ष्ट्रे ख॒लु वा ए॒ते व्या॑यच्छन्ते।
 येऽश्वं॑ मे॒ध्यं र॑क्षन्ति। तेषां॑ य उ॒दृचं॑ गच्छ॑न्ति। रा॒ष्ट्रादे॒व ते
 रा॒ष्ट्रं ग॑च्छन्ति। अथ॑ य उ॒दृचं॑ न गच्छ॑न्ति॥३५॥

रा॒ष्ट्रादे॒व ते व्य॑वच्छिद्यन्ते। परा॒ वा ए॒ष सि॑च्यते।
 योऽब॒लौऽश्व॑मे॒धेन॑ यज॑ते। यद॒मित्रा॑ अ॒श्वं वि॒न्देर॑न्।
 ह॒न्येता॑स्य य॒ज्ञः। च॒तुः श॒ता र॑क्षन्ति। य॒ज्ञस्या॑घा॒ताय॑।
 अथा॒न्यमा॒नीय॑ प्रोक्षे॑युः। सै॒व ततः॑ प्रायश्चित्तिः॥३६॥

गच्छति भवतः पृथु जुहोति न गच्छन्ति नव च॥ [९]

प्रजापतिरकामयताश्वमेधेन यजेयेति। स तपोऽतप्यत।
तस्य तेपानस्य। सप्तात्मनो देवता उदक्रामन्। सा
दीक्षाऽभवत्। स एतानि वैश्वदेवान्यपश्यत्। तान्यजुहोत्।
तैर्वै स दीक्षामवारुन्ध। यद्वैश्वदेवानि जुहोति। दीक्षामेव
तैर्यजमानोऽव रुन्धे॥ ३७॥

सप्त जुहोति। सप्त हि ता देवता उदक्रामन्। अन्वहं
जुहोति। अन्वहमेव दीक्षामव रुन्धे। त्रीणि वैश्वदेवानि
जुहोति। चत्वार्यौद्ग्रहणानि। सप्त सम्पद्यन्ते। सप्त वै
शीर्षण्याः प्राणाः। प्राणा दीक्षा। प्राणैरेव प्राणान्दीक्षामव
रुन्धे॥ ३८॥

एकविंशतिं वैश्वदेवानि जुहोति। एकविंशतिर्वै
देवलोकः। द्वादश मासाः पञ्चतर्वः। त्रय इमे लोकाः।
असावादित्य एकविंशः। एष सुवर्गो लोकः। तद्वैव्यं क्षत्रम्।
सा श्रीः। तद्ब्रध्नस्य विष्टपम्। तत्स्वाराज्यमुच्यते॥ ३९॥

त्रिंशतमौद्ग्रहणानि जुहोति। त्रिंशदक्षरा विराट्। अन्नं
विराट्। विराजैवान्नाद्यमव रुन्धे। त्रेधा विभज्य देवतां

जुहोति। त्र्यावृत्तो वै देवाः। त्र्यावृत इमे लोकाः। एषां लोकानामाप्त्यै। एषां लोकानां क्लृप्त्यै। अप वा एतस्मात्प्राणाः क्रामन्ति॥४०॥

यो दीक्षामन्तिरेचयति। सप्ताहं प्रचरन्ति। सप्त वै शीर्षण्याः प्राणाः। प्राणा दीक्षा। प्राणैरेव प्राणान्दीक्षामव रुन्धे। पूर्णाहुतिमुत्तमां जुहोति। सर्वं वै पूर्णाहुतिः। सर्वमेवाप्नोति। अथो इयं वै पूर्णाहुतिः। अस्यामेव प्रति तिष्ठति॥४१॥

रुन्धे प्राणान्दीक्षामव रुन्ध उच्यते क्रामन्ति तिष्ठति॥[१०]

प्रजापतिरश्वमेधमसृजत। तं सृष्टं न किञ्चनोदयच्छत्। तं वैश्वदेवान्येवोदयच्छन्। यद्वैश्वदेवानि जुहोति। यज्ञस्योद्यत्यै। स्वाहाऽऽधिमाधीताय स्वाहा। स्वाहाऽधीतं मनसे स्वाहा। स्वाहा मनः प्रजापतये स्वाहा। काय स्वाहा कस्मै स्वाहा कतमस्मै स्वाहेति प्राजापत्ये मुख्ये भवतः। प्रजापतिमुखाभिरेवैनं देवताभिरुद्यच्छते॥४२॥

अदित्यै स्वाहाऽदित्यै मह्यै स्वाहाऽदित्यै सुमृडीकायै स्वाहेत्याह। इयं वा अदितिः। अस्या एवैनं प्रतिष्ठायोद्यच्छते।

सर॑स्वत्यै स्वाहा॒ सर॑स्वत्यै बृ॒हत्यै॑ स्वाहा॒ सर॑स्वत्यै पाव॒कायै॑
 स्वाहेत्या॑ह। वा॒ग्वै सर॑स्वती। वा॒चैवैन॒मुद्य॑च्छते। पू॒ष्णे स्वाहा॑
 पू॒ष्णे प्र॑प॒थ्याय॑ स्वाहा॑ पू॒ष्णे न॒रन्धि॑षाय॑ स्वाहेत्या॑ह। प॒शवो॑
 वै पू॒षा। प॒शुभि॑रे॒वैन॒मुद्य॑च्छते। त्वष्ट्रे॑ स्वाहा॒ त्वष्ट्रे॑ तु॒रीपा॑य॑
 स्वाहा॒ त्वष्ट्रे॑ पु॒रुरू॑पाय॑ स्वाहेत्या॑ह। त्वष्ट्रा॒ वै पं॑शूनां
 मि॒थुना॑ना॒ रूप॑कृत्। रू॒पमे॒व प॒शुषु॑ दधाति। अथो॑
 रू॒पैरे॒वैन॒मुद्य॑च्छते। विष्णा॑वे स्वाहा॒ विष्णा॑वे नि॒खुर्य॑पाय॑
 स्वाहा॒ विष्णा॑वे नि॒भूय॑पाय॑ स्वाहेत्या॑ह। य॒ज्ञो वै विष्णुः॑।
 य॒ज्ञायै॑वैन॒मुद्य॑च्छते। पू॒र्णाहु॑तिमु॒त्तमां॑ जु॒होति॑। प्रत्यु॒त्तब्ध्यै॑
 सय॒त्वाय॑॥ ४३ ॥

यच्छते पुरुरूपाय स्वाहेत्याहाष्टौ च॥ [११]

सा॒वि॒त्रम॒ष्टाक॑पालं प्रा॒तर्निर्व॑पति। अ॒ष्टाक्ष॑रा गाय॒त्री।
 गा॒य॒त्रं प्रा॑तः स॒वनम्। प्रा॒तः स॒वना॑दे॒वैनं॑ गा॒य॒त्रियाश्छ॑न्द॒सोऽधि॑
 निर्मि॑मीते। अथो॑ प्रा॒तः स॒वनमे॒व तेना॑ऽऽप्रोति।
 गा॒य॒त्रीं छ॑न्दः। स॒वि॒त्रे प्र॑स॒वि॒त्र एका॑दशकपालं म॒ध्यन्दि॑ने।
 एका॑दशाक्षरा त्रि॒ष्टुप्। त्रै॒ष्टुभं॑ मा॒ध्यं दि॒नं स॒वनम्। मा॒ध्यं
 दि॒नादे॒वैनं॑ स॒वना॑त्रि॒ष्टुभश्छ॑न्द॒सोऽधि॑ निर्मि॑मीते॥ ४४ ॥

अथो माध्यं दिनमेव सवनं तेनाऽऽप्नोति। त्रिष्टुभं
छन्दः। सवित्र आसवित्रे द्वादशकपालमपराह्णे। द्वादशाक्षरा
जगती। जागतं तृतीयसवनम्। तृतीयसवनादेवैनं
जगत्याश्छन्दसोऽधि निर्मिमीते। अथो तृतीयसवनमेव
तेनाऽऽप्नोति। जगतीं छन्दः। ईश्वरो वा अश्वः प्रमुक्तः परां
परावतं गन्तौः। इह धृतिः स्वाहेह विधृतिः स्वाहेह रन्तिः
स्वाहेह रमन्तिः स्वाहेति चतस्र आहुतीर्जुहोति॥४५॥

चतस्रो दिशः। दिग्भिरेवैनं परिगृह्णाति। आश्वत्थो
व्रजो भवति। प्रजापतिर्देवेभ्यो निलायत। अश्वो रूपं
कृत्वा। सोऽश्वत्थे संवत्सरमतिष्ठत्। तदश्वत्थस्याश्वत्थत्वम्।
यदाश्वत्थो व्रजो भवति। स्व एवैनं योनौ प्रतिष्ठापयति॥४६॥

त्रिष्टुभश्छन्दसोऽधि निर्मिमीते जुहोति नवं च॥—————[१२]

आ ब्रह्मन्ब्राह्मणो ब्रह्मवर्चसी जायतामित्याह। ब्राह्मण एव
ब्रह्मवर्चसं दधाति। तस्मात्पुरा ब्राह्मणो ब्रह्मवर्चस्यं जायत।
आऽस्मिन्नाष्ट्रे राजन्यं इषव्यः शूरो महारथो जायतामित्याह।
राजन्यं एव शौर्यं महिमानं दधाति। तस्मात्पुरा राजन्यं
इषव्यः शूरो महारथोऽजायत। दोग्ध्रीं धेनुरित्याह।

धेन्वामेव पयो दधाति। तस्मात्पुरा दोग्ध्रीं धेनुरजायत।
बोढाऽनङ्घानित्याह॥४७॥

अनुद्धुह्येव वीर्यं दधाति। तस्मात्पुरा बोढाऽनङ्घानं जायत।
आशुः सप्तिरित्याह। अश्वं एव जवं दधाति। तस्मात्पुरा-
ऽऽशुरश्वोऽजायत। पुरन्धिर्योषेत्याह। योषित्येव रूपं दधाति।
तस्मात्स्त्री युवतिः प्रिया भावुका। जिष्णू रथेष्ठा इत्याह। आ
ह वै तत्र जिष्णू रथेष्ठा जायते॥४८॥

यत्रैतेन यज्ञेन यजन्ते। सभेयो युवेत्याह। यो वै पूर्ववयसी।
स सभेयो युवा। तस्माद्युवा पुमान्प्रियो भावुकः। आऽस्य
यजमानस्य वीरो जायतामित्याह। आ ह वै तत्र यजमानस्य
वीरो जायते। यत्रैतेन यज्ञेन यजन्ते। निकामेनिकामे नः
पर्जन्यो वर्षत्वित्याह। निकामेनिकामे ह वै तत्र पर्जन्यो
वर्षति। यत्रैतेन यज्ञेन यजन्ते। फलिन्यो न ओषधयः
पच्यन्तामित्याह। फलिन्यो ह वै तत्रौषधयः पच्यन्ते। यत्रैतेन
यज्ञेन यजन्ते। योगक्षेमो नः कल्पतामित्याह। कल्पते ह वै
तत्र प्रजाभ्यो योगक्षेमः। यत्रैतेन यज्ञेन यजन्ते॥४९॥

अनुङ्घानित्याह जायते वर्षति सप्त च॥ [१३]

प्रजापतिर्देवेभ्यो यज्ञान्व्यादिशत्। स आत्मन्नश्वमेधमधत्त।
तं देवा अब्रुवन्। एष वाव यज्ञः। यदश्वमेधः। अप्येव
नोऽत्रास्त्विति। तेभ्य एतानन्नहोमान्प्रायच्छत्। तानंजुहोत्।
तैर्वै स देवानंप्रीणात्। यदन्नहोमां जुहोति॥५०॥

देवानेव तैर्यजमानः प्रीणाति। आज्येन जुहोति।
अग्नेर्वा एतद्रूपम्। यदाज्यम्। यदाज्येन जुहोति। अग्निमेव
तत्प्रीणाति। मधुना जुहोति। महृत्यै वा एतद्देवतायै रूपम्।
यन्मधु। यन्मधुना जुहोति॥५१॥

महृतीमेव तद्देवतां प्रीणाति। तण्डुलैर्जुहोति। वसूनां
वा एतद्रूपम्। यत्तण्डुलाः। यत्तण्डुलैर्जुहोति। वसूनेव
तत्प्रीणाति। पृथुकैर्जुहोति। रुद्राणां वा एतद्रूपम्।
यत्पृथुकाः। यत्पृथुकैर्जुहोति॥५२॥

रुद्रानेव तत्प्रीणाति। लाजैर्जुहोति। आदित्यानां
वा एतद्रूपम्। यल्लाजाः। यल्लाजैर्जुहोति। आदित्यानेव
तत्प्रीणाति। करम्बैर्जुहोति। विश्वेषां वा एतद्देवानां रूपम्।
यत्करम्बाः। यत्करम्बैर्जुहोति॥५३॥

विश्वानेव तद्देवान्प्रीणाति। धानाभिर्जुहोति। नक्षत्राणां

वा ए॒तद्रूपम्। यद्धा॒नाः। यद्धा॒नाभिर्जु॑होति। नक्ष॑त्राण्ये॒व
तत्प्री॑णाति। सक्तु॑भिर्जुहोति। प्र॒जाप॑ते॒र्वा ए॒तद्रूपम्।
यत्सक्त॑वः। यत्सक्तु॑भिर्जुहोति॥ ५४॥

प्र॒जाप॑तिमे॒व तत्प्री॑णाति। म॒सू॒स्यैर्जु॑होति। सर्वा॑सां वा
ए॒तद्दे॒वता॑नां रूपम्। यन्म॒सू॒स्यानि॑। यन्म॒सू॒स्यैर्जु॑होति।
सर्वा॑ ए॒व तद्दे॒वताः॑ प्रीणाति। प्रि॒यङ्मु॒त॒ण्डुलैर्जु॑होति।
प्रि॒याङ्गा॑ ह॒ वै ना॒मैते॑। ए॒तैर्वै दे॒वा अश्व॑स्याङ्गा॑नि
सम॑दधुः। यत्प्रि॒यङ्मु॒त॒ण्डुलैर्जु॑होति। अश्व॑स्यै॒वाङ्गा॑नि
सन्द॑धाति। दशान्ना॑नि जुहोति। दशाक्ष॑रा वि॒राट्।
वि॒राट्कृ॒त्स्नस्या॒न्नाद्य॒स्याव॑रुद्धौ॥ ५५॥

जुहोति॒ मधु॑ना जुहोति॒ पृथु॑केर्जुहोति॒ क॒र॒म्बैर्जु॑होति॒ सक्तु॑भिर्जुहोति॒ प्रि॒यङ्मु॒त॒ण्डुलैर्जु॑होति॒
च॒त्वारि॑ च (अ॒न्नहो॑मानाऽऽज्ये॒नाग्ने॑र्मधु॒ना त॒ण्डुलैः॑ पृथु॑केर्ला॒जेः क॒र॒म्बैर्धा॑नाभिः सक्तु॑भिर्म॒सू॒स्यैः
प्रि॒यङ्मु॒त॒ण्डुलैर्द॑शान्ना॑नि द्वा॒दश॑।)॥ [१४]

प्र॒जाप॑तिरश्वमे॒धम॑सृजत। तं सृष्टं रक्षां॑स्यजिघांसन्।
स ए॒तान्प्र॒जाप॑तिर्न॒क्तं हो॑मान॑पश्यत्। तान॑जुहोत्। तैर्वै
स य॒ज्ञाद्रक्षा॑स्यपा॒हन्। यन्न॑क्तं होमां जुहोति। य॒ज्ञादे॒व
तैर्य॑ज॑मानो रक्षास्य॒पं ह॑न्ति। आ॒ज्ये॒न जु॑होति। वज्रो॑ वा

आज्यम्। वज्रेणैव यज्ञाद्रक्षाऽस्यपं हन्ति॥५६॥

आज्यस्य प्रतिपदं करोति। प्राणो वा आज्यम्। मुखत एवास्य प्राणं दधाति। अन्नहोमाञ्जुहोति। शरीरवदेवाव रुन्धे। व्यत्यासं जुहोति। उभयस्यावरुद्धौ। नक्तं जुहोति। रक्षसामपहत्यै। आज्येनान्ततो जुहोति॥५७॥

प्राणो वा आज्यम्। उभयत एवास्य प्राणं दधाति। पुरस्ताच्चोपरिष्ठाच्च। एकस्मै स्वाहेत्याह। अस्मिन्नेव लोके प्रति तिष्ठति। द्वाभ्याऽस्वाहेत्याह। अमुष्मिन्नेव लोके प्रति तिष्ठति। उभयोरेव लोकयोः प्रति तिष्ठति। अस्मिंश्चामुष्मिंश्च। शताय स्वाहेत्याह। शतायुर्वे पुरुषः शतवीर्यः। आयुरेव वीर्यमव रुन्धे। सहस्राय स्वाहेत्याह। आयुर्वे सहस्रम्। आयुरेवाव रुन्धे। सर्वस्मै स्वाहेत्याह। अपरिमितमेवाव रुन्धे॥५८॥

एव यज्ञाद्रक्षाऽस्यपंहन्त्यन्ततो जुहोति शताय स्वाहेत्याह सप्त च॥—————[१५]

प्रजापतिं वा एष ईप्सतीत्याहुः। योऽश्वमेधेन यजत इति। अथो आहुः। सर्वाणि भूतानीति। एकस्मै स्वाहेत्याह। प्रजापतिर्वा एकः। तमेवाऽऽप्नोति। एकस्मै स्वाहा द्वाभ्याऽ

स्वाहेत्यभिपूर्वमाहुतीर्जुहोति। अभिपूर्वमेव सुवर्गं लोकमेति।
एकोत्तरं जुहोति॥५९॥

एकवदेव सुवर्गं लोकमेति। सन्ततं जुहोति। सुवर्गस्य
लोकस्य सन्तत्यै। शताय स्वाहेत्याह। शतायुर्वै पुरुषः
शतवीर्यः। आयुरेव वीर्यमवरुन्धे। सहस्राय स्वाहेत्याह।
आयुर्वै सहस्रम्। आयुरेवाव रुन्धे। अयुताय स्वाहा
नियुताय स्वाहा प्रयुताय स्वाहेत्याह॥६०॥

त्रयं इमे लोकाः। इमानेव लोकानव रुन्धे। अर्बुदाय
स्वाहेत्याह। वाग्वा अर्बुदम्। वाचमेवाव रुन्धे। न्यर्बुदाय
स्वाहेत्याह। यो वै वाचो भूमा। तन्यर्बुदम्। वाच एव
भूमानमव रुन्धे। समुद्राय स्वाहेत्याह॥६१॥

समुद्रमेवाऽऽप्रोति। मध्याय स्वाहेत्याह। मध्यमेवाऽऽप्रोति।
अन्ताय स्वाहेत्याह। अन्तमेवाऽऽप्रोति। परार्धाय
स्वाहेत्याह। परार्धमेवाऽऽप्रोति। उषसे स्वाहा व्युष्ट्यै
स्वाहेत्याह। रात्रिर्वा उषाः। अहर्व्युष्टिः। अहोरात्रे एवावरुन्धे।
अथो अहोरात्रयोरेव प्रति तिष्ठति। ता यदुभयीर्दिवा वा
नक्तं वा जुहुयात्। अहोरात्रे मोहयेत्। उषसे स्वाहा व्युष्ट्यै

स्वाहो॑दे॒ष्यते स्वाहो॑द्यते स्वाहेत्यनु॑दिते जुहोति। उदि॑ताय
स्वाहा॑ सुव॒र्गाय स्वाहा॑ लो॒काय स्वाहेत्युदि॑ते जुहोति।
अ॒होरा॒त्रयो॒रव्य॑तिमोहाय॥६२॥

एको॒त्तरं जु॑होति प्र॒युता॑य स्वाहेत्या॑ह समु॒द्राय स्वाहेत्या॑हाहव्यु॒ष्टिः सप्त च॥—[१६]

वि॒भूर्मा॒त्रा प्र॒भूः पि॒त्रेत्य॑श्वना॒मानि॑ जुहोति। उ॒भयो॑रे॒वैनं॑
लो॒कयो॑र्नाम॒धेयं॑ गमयति। आ॒य॒नाय॑ स्वाहा प्रा॒य॒णाय॑
स्वाहेत्यु॑द्वावाञ्जुहोति। सर्व॑मे॒वैन॒मस्क॑न्नः सुव॒र्गं लो॒कं
ग॑मयति। अ॒ग्नये॑ स्वाहा सोमा॑य स्वाहेति॑ पूर्व॑होमाञ्जुहोति।
पूर्व॑ ए॒व द्वि॒षन्तं॑ भ्रातृ॒व्यम॑ति॒ क्राम॑ति। पृथि॒व्यै स्वाहा॒
ऽन्तरि॑क्षाय स्वाहेत्या॑ह। य॒थाय॑जुरे॒वैतत्। अ॒ग्नये॑ स्वाहा
सोमा॑य स्वाहेति॑ पूर्व॑दीक्षा जुहोति। पूर्व॑ ए॒व द्वि॒षन्तं॑
भ्रातृ॒व्यम॑ति॒ क्राम॑ति॥६३॥

पृथि॒व्यै स्वाहा॒ऽन्तरि॑क्षाय स्वाहेत्ये॑कवि॒ंशिनीं॑ दी॒क्षां
जु॑होति। एक॑वि॒ंशति॑र्वै दे॒वलो॒काः। द्वा॑द॒श मा॒साः
पञ्च॑र्त॒वः। त्रयं॑ इ॒मे लो॒काः। अ॒सावा॑दित्य एक॑वि॒ंशः। ए॒ष
सु॒व॒र्गो लो॒कः। सु॒व॒र्गस्य॑ लो॒कस्य॑ सम॑ष्ट्यै। भुवो॑ दे॒वानां॑
कर्म॑णेत्यु॒दीक्षा जु॑होति। ऋतू॑ने॒वास्मै॑ कल्पयति। अ॒ग्नये॑

स्वाहा वायवे स्वाहेति जुहोत्यनन्तरित्यै॥६४॥

अर्वाङ्ग्रजः सङ्गामत्वित्यासीर्जुहोति। सुवर्गस्य
लोकस्याप्त्यै। भूतं भव्यं भविष्यदिति पर्यासीर्जुहोति।
सुवर्गस्य लोकस्य पर्याप्त्यै। आ मे गृहा भवन्त्वित्याभूर्जुहोति।
सुवर्गस्य लोकस्याभूत्यै। अग्निना तपोऽन्वभवदित्यनुभूर्जुहोति।
सुवर्गस्य लोकस्यानुभूत्यै। स्वाहाऽऽधिमाधींताय स्वाहेति
समस्तानि वैश्वदेवानि जुहोति। समस्तमेव द्विषन्तं
भ्रातृव्यमतिं क्रामति॥६५॥

द्व्यः स्वाहा हनूभ्याः स्वाहेत्यङ्ग्रहोमाञ्जुहोति।
अङ्गेअङ्गे वै पुरुषस्य पाप्मोपश्लिष्टः। अङ्गादङ्गादेवेनं
पाप्मनस्तेन मुञ्चति। अञ्जेताय स्वाहा कृष्णाय स्वाहा
श्वेताय स्वाहेत्यश्वरूपाणि जुहोति। रूपैरेवेनं समर्धयति।
ओषधीभ्यः स्वाहा मूलैभ्यः स्वाहेत्योषधिहोमाञ्जुहोति। द्वय्यो
वा ओषधयः। पुष्पैभ्योऽन्याः फलं गृह्णन्ति। मूलैभ्योऽन्याः।
ता एवोभयीरव रुन्धे॥६६॥

वनस्पतिभ्यः स्वाहेति वनस्पतिहोमाञ्जुहोति।
आरण्यस्यान्नाद्यस्यावरुद्धौ। मेषस्त्वा पचतैरवत्वित्यपाव्यानि

जुहोति। प्रा॒णा वै दे॒वा अपा॑व्याः। प्रा॒णाने॒वाव॑ रुन्धे।
 कू॒प्याभ्यः॑ स्वाहा॒द्भ्यः स्वाहेत्य॒पां॑ होमा॑ञ्जुहोति। अ॒प्सु
 वा आपः॑। अन्नं॑ वा आपः॑। अ॒द्भ्यो वा अन्नं॑ जायते।
 यदे॒वाद्भ्योऽन्नं॑ जायते। तदव॑ रुन्धे॥६७॥

पूर्वदीक्षा जुहोति पूर्वं एव द्विषन्तं भ्रातृव्यमतिं कामत्यनन्तरित्यै कामति रुन्धे जायत एकं
 च॥

[१७]

अ॒म्भांसि॑ जुहोति। अ॒यं वै लो॒कोऽम्भा॑ंसि। तस्य॒
 वस॒वोऽधि॑पतयः। अ॒ग्निज्यो॑तिः। यद॒म्भांसि॑ जुहोति।
 इ॒ममे॒व लो॒कमव॑ रुन्धे। वसू॑नां॒ सायु॑ज्यं गच्छति।
 अ॒ग्निं ज्योति॑रव॑ रुन्धे। न॒भांसि॑ जुहोति। अ॒न्तरि॑क्षं॒ वै
 न॒भांसि॑॥६८॥

तस्य॑ रु॒द्रा अधि॑पतयः। वा॒युज्यो॑तिः। यन्न॒भांसि॑
 जुहोति। अ॒न्तरि॑क्षमे॒वाव॑ रुन्धे। रु॒द्राणां॒ सायु॑ज्यं गच्छति।
 वा॒युं ज्योति॑रव॑ रुन्धे। म॒हांसि॑ जुहोति। अ॒सौ वै लो॒को
 म॒हांसि॑। तस्या॑दि॒त्या अधि॑पतयः। सू॒र्यो ज्योतिः॑॥६९॥

यन्म॒हांसि॑ जुहोति। अ॒मुमे॒व लो॒कमव॑ रुन्धे।
 आ॒दि॒त्यानां॒ सायु॑ज्यं गच्छति। सू॒र्यं ज्योति॑रव॑
 रुन्धे। न॒मो रा॒ज्ञे न॒मो वरु॑णा॒येति॑ य॒व्यानि॑ जुहोति।

अ॒न्नाद्य॒स्याव॑रु॒द्धौ। म॒यो॒भूर्वा॑तो॒ अ॒भि वा॑तू॒स्ता इति॑ गु॒व्यानि॑
जुहोति। प॒शूना॑मवरु॒द्धौ। प्रा॒णाय॑ स्वाहा॑ व्या॒नाय॑ स्वाहेति॑
सन्तति॑होमाञ्जुहोति। सु॒व॒र्गस्य॑ लो॒कस्य॑ सन्तत्यै॥ ७० ॥

सि॒ताय॑ स्वाहा॑ऽसि॒ताय॑ स्वाहेति॑ प्रमु॑क्तीर्जुहोति।
सु॒व॒र्गस्य॑ लो॒कस्य॑ प्रमु॑क्त्यै। पृ॒थि॒व्यै स्वाहा॑ऽन्तरि॑क्षाय॑
स्वाहेत्या॑ह। य॒था॒य॒जुरे॑वैतत्। द॒त्वते॑ स्वाहा॑ऽदन्त॑काय॑
स्वाहेति॑ शरी॑रहोमाञ्जुहोति। पि॒तृलो॑कमे॒व तैर्य॑ज॒मानो॑ऽव॒
रुन्धे। क॒स्त्वा यु॑नक्ति॒ स त्वा॑ यु॒नक्ति॑ति॒ परि॑धीन् यु॒नक्ति॑।
इ॒मे वै लो॒काः परि॑धयः। इ॒माने॒वास्मै॑ लो॒कान् यु॑नक्ति।
सु॒व॒र्गस्य॑ लो॒कस्य॑ सम॑ष्ट्यै॥ ७१ ॥

यः प्रा॑णतो॒ य आ॑त्म॒दा इति॑ म॒हि॒मानौ॑ जुहोति। सु॒व॒र्गो
वै लो॒को म॒हः। सु॒व॒र्गमे॒व ताभ्यां॑ लो॒कं यज॑मानोऽव॒
रुन्धे। आ ब्र॑ह्मन्ब्राह्म॒णो ब्र॑ह्मवर्च॒सी जा॑यता॒मिति॑ सम॑स्तानि
ब्र॒ह्मवर्च॑सानि जुहोति। ब्र॒ह्मवर्च॑समे॒व तैर्य॑ज॒मानो॑ऽव॒ रुन्धे।
ज॒ज्ञि बी॒जमि॑ति जुहोत्यन॑न्तरित्यै। अ॒ग्नये॑ सम॑नमत्पृथि॒व्यै
सम॑नम॒दिति॑ सन्नति॑होमाञ्जुहोति। सु॒व॒र्गस्य॑ लो॒कस्य॑
सन्न॑त्यै। भू॒ताय॑ स्वाहा॑ भवि॒ष्यते॑ स्वाहेति॑ भू॒ताभ॒व्यौ होमौ॑
जुहोति। अ॒यं वै लो॒को भू॒तम्॥ ७२ ॥

असौ भविष्यत्। अनयोरेव लोकयोः प्रति तिष्ठति।
 सर्वस्यात्यै। सर्वस्यावरुद्धौ। यदक्रन्दः प्रथमं जायमानु
 इत्यश्वस्तोमीयं जुहोति। सर्वस्यात्यै। सर्वस्य जित्यै।
 सर्वमेव तेनाप्रोति। सर्वं जयति। योऽश्वमेधेन यजते॥७३॥

य उ चैनमेवं वेद। यज्ञं रक्षांस्यजिघांसन्। स
 एतान्प्रजापतिर्नक्तं होमानं पश्यत्। तानं जुहोत्। तैर्वै स
 यज्ञाद्रक्षांस्यपाहन्। यन्नक्तं होमां जुहोति। यज्ञादेव
 तैर्यजमानो रक्षांस्यपहन्ति। उषसे स्वाहा व्युष्ट्यै
 स्वाहेत्यन्ततो जुहोति। सुवर्गस्य लोकस्य समष्ट्यै॥७४॥

वै नभसि सूर्यो ज्योतिः सन्तत्यै समष्ट्यै भूतं यजते नवं च॥—————[१८]

एकयूपो वैकादशिनी वा। अन्येषां यज्ञानां यूपा भवन्ति।
 एकविंशिन्यश्वमेधस्य। सुवर्गस्य लोकस्याभिजित्यै।
 बैल्वो वा खादिरो वा पालाशो वा। अन्येषां यज्ञक्रतूनां
 यूपा भवन्ति। राज्जुदाल एकविंशत्यरत्निरश्वमेधस्य।
 सुवर्गस्य लोकस्य समष्ट्यै। नान्येषां पशूनां तैर्जन्या
 अवद्यन्ति। अवद्यन्त्यश्वस्य॥७५॥

पाप्मा वै तैजनी। पाप्मनोऽपहत्यै। प्लक्षशाखायामन्येषां

पशूनामवृद्धन्ति। वेतसशाखायामश्वस्य। अप्सुयोनिरा
 अश्वः। अप्सुजो वेतसः। स्व एवास्य योनावव द्यति।
 यूपेषु ग्राम्यान्पशून्नियुञ्जन्ति। आरोकेष्वारण्यान्धारयन्ति।
 पशूनां व्यावृत्त्यै। आ ग्राम्यान्पशूल्लभन्ते। प्रारण्यान्त्सृजन्ति।
 पाप्मनोऽपहृत्यै॥ ७६॥

अश्वस्य व्यावृत्त्यै त्रीणि च॥ [१९]

राज्जुदालमग्निष्ठं मिनोति। भ्रूणहत्याया अपहृत्यै।
 पौतुद्रवावभितो भवतः। पुण्यस्य गन्धस्यावरुद्धौ।
 भ्रूणहत्यामेवास्मादपहत्य। पुण्येन गन्धेनोभयतः परि
 गृह्णाति। षड्वैल्वा भवन्ति। ब्रह्मवर्चसस्यावरुद्धौ। षड्वादिराः।
 तेजसोऽवरुद्धौ॥ ७७॥

षट्वालाशाः। सोमपीथस्यावरुद्धौ। एकविंशतिः
 सम्पद्यन्ते। एकविंशतिर्वै देवलोकाः। द्वादश मासाः
 पञ्चर्तवः। त्रय इमे लोकाः। असावादित्य एकविंशः। एष
 सुवर्गो लोकः। सुवर्गस्य लोकस्य समष्ट्यै। शतं पशवो
 भवन्ति॥ ७८॥

शतायुः पुरुषः शतेन्द्रियः। आयुष्येवेन्द्रिये प्रति

तिष्ठति। सर्वं वा अश्वमेध्याप्रोति। अपरिमिता भवन्ति।
 अपरिमितस्यावरुद्धौ। ब्रह्मवादिनो वदन्ति। कस्मात्सत्यात्।
 दक्षिणतोऽन्येषां पशूनामवदन्ति। उत्तरतोऽश्वस्येति। वारुणो
 वा अश्वः॥७९॥

एषा वै वरुणस्य दिक्। स्वायामेवास्य दिश्यवदति।
 यदितरेषां पशूनामवदति। शतदेवत्यं तेनाव रुन्धे।
 चितेऽग्नावधिं वैतसे कटेऽश्वं चिनोति। अप्सुयोनिर्वा
 अश्वः। अप्सुजो वैतसः। स्व एवैनं योनौ प्रतिष्ठापयति।
 पुरस्तात्प्रत्यश्च तूपरं चिनोति। पश्चात्प्राचीनं गोमृगम्॥८०॥

प्राणापानावेवास्मिन्सम्यश्चौ दधाति। अश्वं तूपरं
 गोमृगमिति सर्वहुतं एताञ्जुहोति। एषां लोकानामभिजित्यै।
 आत्मनाऽभि जुहोति। सात्मानमेवैनं सतनुं करोति।
 सात्माऽमुष्मिल्लोके भवति। य एवं वेद। अथो वसोरेव
 धारां तेनाव रुन्धे। इलुवर्दाय स्वाहा बलिवर्दाय
 स्वाहेत्याह। संवत्सरो वा इलुवर्दः। परिवत्सरो बलिवर्दः।
 संवत्सरादेव परिवत्सरादायुरव रुन्धे। आयुरेवास्मिन्दधाति।
 तस्मादश्वमेधयाजी जरसा विस्रसामुं लोकमेति॥८१॥

तेजसोऽवरुद्धौ भवन्त्यश्वौ गोमृगमिलुवर्दश्चत्वारि च॥ ————— [२०]

एकविंशोऽग्निर्भवति। एकविंशः स्तोमः। एकविंशतिर्यूपाः। यथा वा अश्वो वर्षभा वा वृषाणः सः स्फुरेरन्। एवमेव तथ्स्तोमाः सः स्फुरन्ते। यदैकविंशाः। ते यत्समृच्छेरन्। हन्येतास्य यज्ञः। द्वादश एवाग्निः स्यादित्याहुः। द्वादशः स्तोमः॥८२॥

एकादश यूपाः। यद्द्वादशोऽग्निर्भवति। द्वादश मासाः संवत्सरः। संवत्सरेणैवास्मा अन्नमव रुन्धे। यद्वश यूपा भवन्ति। दशाक्षरा विराट्। अन्नं विराट्। विराजैवान्नाद्यमव रुन्धे। य एकादशः। स्तन एवास्यै सः॥८३॥

दुह एवैनां तेन। तदाहुः। यद्द्वादशोऽग्निः स्याद्द्वादशः स्तोम एकादश यूपाः। यथा स्थूरिणा यायात्। तादृक्तत्। एकविंश एवाग्निः स्यादित्याहुः। एकविंशः स्तोमः। एकविंशतिर्यूपाः। यथा प्रष्टिभिर्याति। तादृगेव तत्॥८४॥

यो वा अश्वमेधे तिस्रः ककुभो वेद। ककुद्ध राज्ञा भवति। एकविंशोऽग्निर्भवति। एकविंशः स्तोमः। एकविंशतिर्यूपाः। एता वा अश्वमेधे तिस्रः ककुभः। य एवं

वेद। ककुद्ध राज्ञां भवति। यो वा अश्वमेधे त्रीणि शीरूषाणि
 वेद। शिरो ह राज्ञां भवति। एकविंशोऽग्निर्भवति।
 एकविंशः स्तोमः। एकविंशतिर्यूपाः। एतानि वा अश्वमेधे
 त्रीणि शीरूषाणि। य एवं वेद। शिरो ह राज्ञां भवति॥८५॥

द्वादशः स्तोमः स एव तच्छिरो ह राज्ञां भवति पद च॥—————[२१]

देवा वा अश्वमेधे पवमाने। सुवर्गं लोकं न
 प्राजानन्। तमश्वः प्राजानात्। यदश्वमेधेऽश्वेन मध्येनोदश्चो
 बहिष्पवमानः सर्पन्ति। सुवर्गस्य लोकस्य प्रजात्यै। न
 वै मनुष्यः सुवर्गं लोकमञ्जसा वेद। अश्वो वै सुवर्गं
 लोकमञ्जसा वेद। यदुद्गातोद्गायेत्। यथा क्षेत्रज्ञोऽन्येन पथा
 प्रतिपादयेत्। तादृक्तत्॥८६॥

उद्गातारं पुरुष्य। अश्वमुद्गीथाय वृणीते। यथा क्षेत्रज्ञो-
 ऽञ्जसा नयति। एवमेवैनमश्वः सुवर्गं लोकमञ्जसा नयति।
 पुच्छं मन्वा रभन्ते। सुवर्गस्य लोकस्य समष्ट्यै। हिं करोति।
 सामैवाकः। हिं करोति। उद्गीथ एवास्य सः॥८७॥

वडं बा उप रुन्धन्ति। मिथुनत्वाय प्रजात्यै। अथो
 यथोपगातारं उपगायन्ति। तादृगेव तत्। उदंगासीदश्चो

मेध्य॒ इत्या॑ह। प्रा॒जाप॒त्यो वा अश्वः॑। प्र॒जाप॑तिरुद्गी॒थः।
 उद्गी॒थमे॒वाव॑ रुन्धे। अथो॑ ऋ॒क्साम॑यो॒रेव॑ प्रति॑ तिष्ठति।
 हि॒र॒ण्येनो॒पाक॑रोति। ज्योति॒र्वै हि॒र॒ण्यम्। ज्योति॑रे॒व मु॒खतो॑
 द॒धाति॑। यज॑माने च प्र॒जासु॑ च। अथो॒ हि॒र॒ण्यज्योति॑रे॒व
 यज॑मानः सुव॒र्गं लो॒कमे॑ति॥८८॥

तथ्स उ॒पाक॑रोति च॒त्वारि॑ च॥—————[२२]

पुरु॑षो वै य॒ज्ञः। य॒ज्ञः प्र॒जाप॑तिः। यदश्वे॑ प॒शून्त्रि॑युञ्जन्ति॑।
 य॒ज्ञादे॒व तद्य॑ज्ञं प्रयु॒ङ्क्ते। अश्वं॑ तू॒परं॑ गो॒मृग॑म्। तान॑ग्नि॒ष्ठ
 आल॑भते। से॒नामु॒खमे॒व तथ्स॑श्यति। तस्मा॑द्राजमु॒खं भी॒ष्मं
 भावु॑कम्। आ॒ग्नेयं॑ कृ॒ष्णग्री॑वं पु॒रस्ता॑ल॒लाटे॑। पूर्वा॑ग्निमे॒व तं
 कुरु॑ते॥८९॥

तस्मा॑त्पूर्वा॒ग्निं पु॒रस्ता॑त्स्थापयन्ति। पौ॒ष्णम॒न्वश्च॑म्। अन्नं॑ वै
 पू॒षा। तस्मा॑त्पूर्वा॒ग्नावा॑हार्य॒मा ह॑रन्ति। ऐ॒न्द्रा॒पौ॒ष्णमु॒परि॑ष्ठात्।
 ऐ॒न्द्रो वै रा॑ज॒न्योऽन्नं॑ पू॒षा। अ॒न्नाद्ये॑नै॒वैन॑मु॒भय॑तः परि॑ गृह्णाति।
 तस्मा॑द्राज॒न्योऽन्ना॑दो भावु॑कः। आ॒ग्नेयो॑ कृ॒ष्णग्री॑वौ बाहु॒वोः।
 बा॒हुवो॑रे॒व वी॒र्यं॑ धत्ते॥९०॥

तस्मा॑द्राज॒न्यो बा॒हुब॒लीभा॑वु॒कः। त्वा॒ष्ट्रौ लो॑मशस॒क्थौ

सु॒क्थ्योः। सु॒क्थ्योरे॒व वी॒र्यं ध॑त्ते। तस्मा॑द्राज॒न्यं
ऊ॒रुब॒लीभा॑वुकः। शि॒ति॒पृ॒ष्ठौ बा॑र्हस्प॒त्यौ पृ॒ष्ठे।
ब्र॒ह्मव॒र्च॒समे॒वोप॑रि॒ष्टाद्ध॑त्ते। अथो॑ क॒वचे॑ ए॒वैते अ॒भितः
पर्यू॑हते। तस्मा॑द्राज॒न्यः सन्न॑द्धो वी॒र्यं क॑रोति। धा॒त्रे
पृ॒षो॒दर॑म॒धस्ता॑त्। प्र॒ति॒ष्ठामे॒वैतां कुरु॑ते। अथो॑ इ॒यं वै धा॒ता।
अ॒स्यामे॒व प्र॒ति ति॑ष्ठति। सौ॒र्यं ब॒लक्षं पु॑च्छे॑। उ॒थ्से॒धमे॒व तं
कुरु॑ते। तस्मा॑दु॒थ्से॒धं भ॒ये प्र॒जा अ॒भिसं॑श्रयन्ति॥९१॥

कुरु॑ते ध॒त्ते कुरु॑ते पञ्च॑ च॥ [२३]

साङ्ग॑ह॒ण्या चतु॑ष्टय्यो॒ यो वै यः पि॒तुश्च॒त्वारो॒ यथा॑ नि॒क्तं प्र॒जाप॑तये त्वा॒ यथा॑ प्रोक्षि॑तं
वि॒भूरा॑ह प्र॒जाप॑तिरकामयताश्चमे॒धेन॑ प्र॒जाप॑तिर्न किञ्चन सा॒वित्र॑मा ब्रह्म॑न्प्रजाप॑तिर्दे॒वैभ्यः॑
प्र॒जाप॑ती रक्षा॑सि प्र॒जाप॑तिमीप्सति वि॒भूर॑श्चनान्य॒म्मांस्ये॑कयूपो रा॒जु॒दाल॑मेकवि॑शो
दे॒वाः पु॒रुष॑स्त्रयो॒विंश॑तिः॥२३॥

साङ्ग॑ह॒ण्या तस्मा॑दश्वमे॒धया॒जी यत्प॑रि॒मिता॒ यद्य॑ज्ञमु॒खे यो दी॒क्षां दे॒वाने॒व त्रय॑ इ॒मे सि॒ताय॑
प्रा॒णापा॒नावे॒वास्मि॑न्तस्मा॑द्राज॒न्यं ए॒कं न॑वतिः॥९१॥

साङ्ग॑ह॒ण्या स॑ंश्रयन्ति॥

हरिः ओम्॥

॥इति श्रीकृष्णयजुर्वेदीयतैत्तिरीयब्राह्मणे तृतीयाष्टके अष्टमः

प्रपाठकः समाप्तः॥

॥नवमः प्रश्नः॥

॥तैत्तिरीयब्राह्मणे तृतीयाष्टके नवमः प्रपाठकः॥

प्रजापतिरश्वमेधमसृजत। सौऽस्मात्सृष्टोऽपाक्रामत्।
 तमष्टादशिभिरनु प्रायुङ्क्त। तमाप्नोत्। तमाप्त्वाऽष्टादशिभिरवा-
 रुन्ध। यदष्टादशिनं आलभ्यन्ते। यज्ञमेव तैराप्त्वा यजमानो-
 ऽवरुन्धे। संवत्सरस्य वा एषा प्रतिमा। यदष्टादशिनः।
 द्वादश मासाः पञ्चर्तवः॥१॥

संवत्सरोऽष्टादशः। यदष्टादशिनं आलभ्यन्ते। संवत्सरमेव
 तैराप्त्वा यजमानोऽवरुन्धे। अग्निष्टेऽन्यान्पशूनुपाकरोति।
 इतरेषु यूपेष्वष्टादशिनोऽजामित्वाय। नवनवालभ्यन्ते
 सवीर्यत्वाय। यदारण्यैः सङ्स्थापयेत्। व्यवस्येतां
 पितापुत्रौ। व्यध्वानः क्रामेयुः। विदूरं ग्रामयोग्रामान्तौ
 स्याताम्॥२॥

ऋक्षीकाः पुरुषव्याघ्राः परिमोषिणं आव्याधिनीस्तस्करा
 अरण्येष्वजायेरन्। तदाहुः। अपशवो वा एते। यदारण्याः।
 यदारण्यैः सङ्स्थापयेत्। क्षिप्रे यजमानमरण्यं मृतं हरेयुः।
 अरण्यायतना ह्यारण्याः पशव इति। यत्पशून्नालभेत।

अनवरुद्धा अस्य पशवः स्युः। यत्पर्यग्निकृतानुत्सृजेत्॥३॥

यज्ञवेशसं कुर्यात्। यत्पशूनालभते। तेनैव पशूनवरुन्धे।
यत्पर्यग्निकृतानुत्सृजत्ययज्ञवेशसाय। अवरुद्धा अस्य पशवो
भवन्ति। न यज्ञवेशसम्भवति। न यजमानमरण्यं मृतं
हरन्ति। ग्राम्यैः सः स्थापयति। एते वै पशवः क्षेमो नाम।
सं पितापुत्राववस्यतः। समध्वानः क्रामन्ति। समन्तिकं
ग्रामयोग्रामान्तौ भवतः। नक्षीकाः पुरुषव्याघ्राः परिमोषिणं
आव्याधिनीस्तस्करा अरण्येष्वजायन्ते॥४॥

ऋतवः स्यातामुत्सृजेत्थ्यतस्त्रीणि च॥ [१]

प्रजापतिरकामयतोभौ लोकावव रुन्धीयेति। स
एतानुभयान्पशूनपश्यत्। ग्राम्याश्चरण्याश्च। तानालभत।
तैर्वै स उभौ लोकाववारुन्ध। ग्राम्यैरेव पशुभिरिमं
लोकमवारुन्ध। आरण्यैरमुम्। यद्ग्राम्यान्पशूनालभते।
इममेव तैर्लोकमव रुन्धे। यदारण्यान्॥५॥

अमुं तैः। अनवरुद्धो वा एतस्य संवत्सर इत्याहुः।
य इतइतश्चातुर्मास्यानि संवत्सरं प्रयुङ्क्त इति। एतावान्
वै संवत्सरः। यच्चातुर्मास्यानि। यदेते चातुर्मास्याः पशव

आलभ्यन्ते। प्रत्यक्षमेव तैः संवत्सरं यजमानोऽवरुन्धे।
वि वा एष प्रजयां पशुभिर्ऋध्यते। यः संवत्सरं प्रयुङ्के।
संवत्सरः सुवर्गो लोकः॥६॥

सुवर्गन्तु लोकन्नापराधोति। प्रजा वै पशवं एकादशिनीं।
यदेत ऐकादशिनाः पशवं आलभ्यन्ते। साक्षादेव प्रजां
पशून् यजमानोऽवरुन्धे। प्रजापतिर्विराजमसृजत। सा
सृष्टाऽश्वमेधं प्राविशत्। तान्दशिभिरनु प्रायुङ्क्त। तामाप्रोत्।
तामाप्त्वा दशिभिरवारुन्ध। यद्दशिनं आलभ्यन्ते॥७॥

विराजमेव तैराप्त्वा यजमानोऽवरुन्धे। एकादश दशत
आलभ्यन्ते। एकादशाक्षरा त्रिष्टुप्। त्रैष्टुभाः पशवः।
पशूनेवावरुन्धे। वैश्वदेवो वा अश्वः। नानादेवत्याः
पशवो भवन्ति। अश्वस्य सर्वत्वाय। नानारूपा भवन्ति।
तस्मान्नानारूपाः पशवः। बहुरूपा भवन्ति। तस्माद्बहुरूपाः
पशवः समृद्धौ॥८॥

आरण्याल्लोको दशिनं आलभ्यन्ते नानारूपाः पशवो द्वे च॥—————[२]

अस्मै वै लोकाय ग्राम्याः पशव आलभ्यन्ते।
अमुष्मा आरण्याः। यद्ग्राम्यान्पशूनालभन्ते। इममेव

तैर्लो॒कमव॑रुन्धे। यदा॑र॒ण्यान्। अ॒मुं तैः। उ॒भया॑न्प॒शूनाल॑भते।
गा॒म्याऽश्वा॑र॒ण्याऽश्व॑। उ॒भयो॑र्लो॒कयो॒रवरु॑द्धौ। उ॒भया॑न्प॒शूना॒ल॑भते॥९॥

गा॒म्याऽश्वा॑र॒ण्याऽश्व॑। उ॒भय॑स्या॒न्नाद्य॒स्यावरु॑द्धौ।
उ॒भया॑न्प॒शूनाल॑भते। गा॒म्याऽश्वा॑र॒ण्याऽश्व॑। उ॒भये॑षां
प॒शूनाम॑वरुद्धौ। त्रय॑स्त्रयो भवन्ति। त्रय॑ इ॒मे लो॒काः। ए॒षां
लो॒काना॒माप्त्यै॑। ब्र॒ह्मवा॒दिनो॑ वदन्ति। कस्मा॑त्स॒त्यात्॥१०॥

अ॒स्मिँल्लो॒के ब॒हवः॑ का॒मा इति॑। यत्स॑मा॒नीभ्यो॑
दे॒वता॑भ्यो॒ऽन्ये॑ऽन्ये प॒शव॑ आल॒भ्यन्ते॑। अ॒स्मिन्ने॒व तल्लो॒के
का॒मा॑न्दधाति। तस्मा॑द॒स्मिँल्लो॒के ब॒हवः॑ का॒माः। त्र्या॑णां
त्र्या॑णाः स॒ह व॒पा जु॑होति। त्र्या॑वृ॒तो वै दे॒वाः। त्र्या॑वृ॒त
इ॒मे लो॒काः। ए॒षां लो॒काना॒माप्त्यै॑। ए॒षां लो॒कानां॑ क्लृ॒प्त्यै॑।
पर्य॑ग्निकृताना॒र॒ण्यानु॒त्सृ॑जन्त्यहि॑सायै॥११॥

अवरुद्धा उ॒भया॑न्प॒शूनाल॑भते स॒त्याद॑हि॑सायै॥ [३]

यु॒ञ्जन्ति॑ ब्र॒ध्नमि॒त्याह॑। अ॒सौ वा आ॑दि॒त्यो ब्र॒ध्नः।
आ॒दि॒त्यमे॒वास्मै॑ युनक्ति। अ॒रुष॑मि॒त्याह॑। अ॒ग्निर्वा अ॑रु॒षः।
अ॒ग्निमे॒वास्मै॑ युनक्ति। चर॑न्त॒मि॒त्याह॑। वा॒युर्वै चर॑न्।

वा॒युमे॒वास्मै॑ यु॒नक्ति॑। परि॑त॒स्थुष॑ इत्या॒ह॥१२॥

इ॒मे वै लो॒काः परि॑त॒स्थुषः॑। इ॒माने॒वास्मै॑ लो॒कान्
यु॒नक्ति॑। रोच॑न्ते रोच॒ना दि॒वीत्या॒ह। नक्ष॑त्राणि॒ वै रोच॑ना
दि॒वि। नक्ष॑त्राण्ये॒वास्मै॑ रोचयति। यु॒ञ्जन्त्य॑स्य॒ काम्ये॑त्या॒ह।
का॒मा॒ने॒वास्मै॑ यु॒नक्ति॑। हरी॑ विप॑क्ष॒सेत्या॒ह। इ॒मे वै हरी॑
विप॑क्ष॒सा। इ॒मे ए॒वास्मै॑ यु॒नक्ति॑॥१३॥

शोणा॑ धृ॒ष्णू नृ॒वाह॑सेत्या॒ह। अ॒होरा॒त्रे वै नृ॒वाह॑सा।
अ॒होरा॒त्रे ए॒वास्मै॑ यु॒नक्ति॑। ए॒ता ए॒वास्मै॑ दे॒वता॑ यु॒नक्ति॑।
सु॒वर्ग॑स्य॒ लो॒कस्य॒ सम॑ष्ट्यै। के॒तुं कृ॑ण्वन्न॑के॒तव॑ इति॑ ध्व॒जं
प्रति॑मुञ्चति। यश॑ ए॒वैन॑ꣳ रा॒ज्ञां ग॑मयति। जी॒मूत॑स्येव भवति॒
प्रती॑क॒मित्या॒ह। यथा॑य॒जुरे॒वैतत्। ये ते॒ पन्था॑नः स॒वितः॑
पू॒र्व्यास॑ इत्य॑ध्व॒र्युर्य॑ज॒मानं॑ वाचयत्य॒भिजि॑त्यै॥१४॥

परा॑ वा ए॒तस्य॑ य॒ज्ञ ए॑ति। यस्य॑ प॒शुरु॒पाकृ॑तोऽन्यत्र॒
वेद्या॑ एति॑। ए॒तꣳस्तो॑त॒रेतेन॑ प॒था पुन॑रश्व॒माव॑र्तयासि न
इत्या॑ह। वा॒युर्वै स्तो॑ता॒। वा॒युमे॒वास्य॑ प॒रस्ता॑द्वधा॒त्यावृ॑त्त्यै।
यथा॑ वै ह॒विषो॑ गृही॒तस्य॒ स्कन्द॑ति। ए॒वं वा ए॒तदश्व॑स्य
स्कन्द॑ति। यद॑स्यो॒पाकृ॑तस्य॒ लोमा॑नि॒ शीय॑न्ते। यद्वा॒लेषु॑

का॒चाना॒वय॑न्ति। लोमा॑न्ये॒वास्य॒ तत्स॑म्भ॒रन्ति॥१५॥

भूर्भुवः॒ सुव॑रिति॒ प्राजा॒पत्या॒भिरा॑व॒यन्ति। प्रा॒जाप॑त्यो
वा अश्वः॑। स्वयै॒वैनं॑ दे॒वत॑या॒ सम॑र्धयन्ति। भूरिति॒
महि॑षी। भुव॒ इति॑ वा॒वाता॑। सुव॑रिति॒ परिवृ॑त्ती। ए॒षां
लो॒काना॑म॒भिजि॑त्यै। हि॒र॒ण्ययाः॑ का॒चा भ॑वन्ति। ज्योति॒र्वै
हि॒र॒ण्यम्। रा॒ष्ट्रम॑श्वमे॒धः॥१६॥

ज्योति॑श्चै॒वास्मै॑ रा॒ष्ट्रं च॑ सु॒मीची॑ दधाति। सु॒हस्रं॑ भवन्ति।
सु॒हस्रं॑स॒मितः॑ सुव॒र्गो लो॒कः। सु॒व॒र्गस्य॑ लो॒कस्या॒भिजि॑त्यै।
अप॒ वा ए॒तस्मा॑त्तेज॑ इन्द्रि॒यं प॒शवः॑ श्रीः॒ क्रा॑मन्ति।
योऽश्व॑मे॒धेन॒ यज॑ते। वस॑वस्त्वाऽञ्जन्तु॒ गाय॑त्रेण॒ छन्द॑सेति॒
महि॑ष्य॒भ्य॑नक्ति। तेजो॒ वा आ॒ज्यम्। तेजो॑ गाय॒त्री।
तेज॑सै॒वास्मै॑ तेजोऽव॑रुन्धे॥१७॥

रु॒द्रास्त्वा॑ञ्जन्तु॒ त्रैष्टु॑भेन॒ छन्द॑सेति॒ वा॒वाता॑। तेजो॒ वा
आ॒ज्यम्। इन्द्रि॒यं त्रि॑ष्टुप्। तेज॑सै॒वास्मा॑ इन्द्रि॒यमव॑रुन्धे।
आ॒दि॒त्यास्त्वा॑ऽञ्जन्तु॒ जाग॑तेन॒ छन्द॑सेति॒ परिवृ॑त्ती। तेजो॒
वा आ॒ज्यम्। प॒शवो॑ जग॑ती। तेज॑सै॒वास्मै॑ प॒शूनव॑रुन्धे।
प॒त्नयो॑ऽभ्य॑ञ्जन्ति। श्रि॒या वा ए॒तद्रूप॑म्॥१८॥

यत्पत्नयः। श्रियमेवास्मिन्तद्धति। नास्मात्तेज इन्द्रियं
 पशवः श्रीरपं कामन्ति। लाजी(३)ञ्छाची(३)न् यशौममाँ(४)
 इत्यतिरिक्तमन्नमश्वायोपाहरन्ति। प्रजामेवान्नादीं कुर्वते।
 एतद्देवा अन्नमत्तैतदन्नमद्धि प्रजापत इत्याह। प्रजायामेवान्नाद्यं
 दधते। यदि नावजिघ्रेत्। अग्निः पशुरासीदित्यवघ्रापयेत्। अव
 हैव जिघ्रति। आक्रान् वाजी क्रमैरत्यक्रमीद्वाजी द्यौस्ते पृष्ठं
 पृथिवी सधस्थमित्यश्वमनुमन्नयते। एषां लोकानामभिजित्यै।
 समिद्धो अञ्जन्कृदरं मतीनामित्यश्वस्याप्रियो भवन्ति
 सरूपत्वाय॥१९॥

परितस्थुष इत्याहेमे एवासमै युनक्त्यभिजित्यै भरन्त्यश्वमेधो रुन्धे रूपञ्जिघ्रति त्रीणि च॥[४]

तेजसा वा एष ब्रह्मवर्चसेन व्यृध्यते। योऽश्वमेधेन यजते।
 होता च ब्रह्मा च ब्रह्मोद्यं वदतः। तेजसा चैवेन ब्रह्मवर्चसेन
 च समर्धयतः। दक्षिणतो ब्रह्मा भवति। दक्षिणतआयतनो वै
 ब्रह्मा। बारुहस्पत्यो वै ब्रह्मा। ब्रह्मवर्चसमेवास्य दक्षिणतो
 दधाति। तस्माद्वक्षिणोऽर्धो ब्रह्मवर्चसितरः। उत्तरतो होता
 भवति॥२०॥

उत्तरतआयतनो वै होता। आग्नेयो वै होता। तेजो

वा अ॒ग्निः। तेजं ए॒वास्योत्तर॒तो द॑धाति। तस्मा॒दुत्त॒रो-
ऽर्ध॑स्तेज॒स्वित॑रः। यू॒पम॒भितो॑ वदतः। य॒ज॒मान॒देव॒त्यो
वै यू॒पः। यज॑मानमेव तेज॑सा च ब्र॒ह्मव॑र्च॒सेन॑ च
सम॑र्धयतः। किं॑ स्वि॒दासी॒त्पूर्व॑चि॒त्तिरि॒त्याह॑। द्यौर्वै वृष्टिः
पूर्व॑चि॒त्तिः॥ २१॥

दि॒वंमे॒व वृष्टि॑म॒वरु॑न्धे। किं॑ स्वि॒दासी॒द्बृह॑द्वय
इत्या॑ह। अ॒श्वो वै बृ॒हद्वयः॑। अ॒श्वमे॒वावरु॑न्धे। किं॑
स्वि॒दासी॒त्पिशङ्गि॑लेत्या॑ह। रा॒त्रिर्वै पि॑शङ्गि॒ला। रा॒त्रिमे॒वावरु॑न्धे।
किं॑ स्वि॒दासी॒त्पिलि॑प्पि॒लेत्या॑ह। श्रीर्वै पि॒लिप्पि॑ला।
अ॒न्नाद्य॑मे॒वावरु॑न्धे॥ २२॥

कः स्वि॒देका॒की च॑र॒तीत्या॑ह। अ॒सौ वा आ॑दि॒त्य
ए॒काकी॑ च॑रति। तेजं ए॒वावरु॑न्धे। क उ॒स्वि॒ज्जाय॑ते
पुन॑रि॒त्याह॑। च॒न्द्रमा॒ वै जा॑यते पुनः॑। आ॒युरे॒वावरु॑न्धे।
किं॑ स्वि॒द्धिम॑स्य॒ भेष॑जमित्या॑ह। अ॒ग्निर्वै हि॑मस्य॒ भेष॑जम्।
ब्र॒ह्मव॑र्च॒समे॒वावरु॑न्धे। किं॑ स्वि॒दाव॑प॒नं म॒हदि॑त्या॑ह॥ २३॥

अ॒यं वै लो॒क आ॒वप॑नं म॒हत्। अ॒स्मिन्ने॒व लो॒के प्र॑ति
तिष्ठ॑ति। पृ॒च्छामि॑ त्वा॒ पर॒मन्तं॑ पृथि॒व्या इत्या॑ह। वेदि॒र्वै

परोऽन्तः पृथिव्याः। वेदिमेवावरुन्धे। पृच्छामि त्वा भुवनस्य
 नाभिमित्याह। यज्ञो वै भुवनस्य नाभिः। यज्ञमेवावरुन्धे।
 पृच्छामि त्वा वृष्णो अश्वस्य रेत इत्याह। सोमो वै
 वृष्णो अश्वस्य रेतः। सोमपीथमेवावरुन्धे। पृच्छामि
 वाचः परमं व्योमेत्याह। ब्रह्म वै वाचः परमं व्योम।
 ब्रह्मवर्चसमेवावरुन्धे॥ २४॥

होता भवति वै वृष्टिः पूर्वर्चित्तिर्न्नाद्यमेवावरुन्धे महदित्याह सोमो वै वृष्णो अश्वस्य रेतश्चत्वारि
 च॥

[५]

अप वा एतस्मात्प्राणाः क्रांमन्ति। योऽश्वमेधेन
 यजते। प्राणाय स्वाहा व्यानाय स्वाहेति संज्ञप्यमानं
 आहुतीर्जुहोति। प्राणानेवास्मिन्दधाति। नास्मात्प्राणा
 अपक्रामन्ति। अवन्तीः स्थावन्तीस्त्वाऽवन्तु। प्रियं त्वा
 प्रियाणाम्। वर्षिष्ठमाप्यानाम्। निधीनां त्वा निधिपतिः
 हवामहे वसो ममेत्याह। अपैवास्मै तद्धवते॥ २५॥

अथो धुवन्त्येवैनम्। अथो न्येवास्मै हवते। त्रिः परियन्ति।
 त्रयं इमे लोकाः। एभ्य एवैनं लोकेभ्यो धुवते। त्रिः पुनः
 परियन्ति। षट्त्सम्पद्यन्ते। षड्वा ऋतवः। ऋतुभिरेवैनन्धुवते।
 अप वा एतेभ्यः प्राणाः क्रांमन्ति॥ २६॥

ये यज्ञे धुवनन्तन्वते। नवकृत्वः परियन्ति। नव वै पुरुषे प्राणाः। प्राणानेवाऽऽत्मन्दधते। नैभ्यः प्राणा अपेक्रामन्ति। अम्बे अम्बाल्यम्बिक इति पत्नीमुदानयति। अहृतैवैनान्। सुभगे काम्पीलवासिनीत्याह। तप एवैनान्मुपनयति। सुवर्गे लोके सम्प्रोर्ण्वाथामित्याह॥२७॥

सुवर्गमेवैनान् लोकं गमयति। आऽहमंजानि गर्भधमा त्वमंजाऽसि गर्भधमित्याह। प्रजा वै पशवो गर्भः। प्रजामेव पशूनात्मन्धत्ते। देवा वा अश्वमेधे पवमाने। सुवर्गं लोकं न प्राजानन्। तमश्वः प्राजानात्। यथ्सूचीभिरसिपथान्कल्पयन्ति। सुवर्गस्य लोकस्य प्रज्ञात्यै। गायत्री त्रिष्टुब्जगतीत्याह॥२८॥

यथायजुरेवैतत्। त्रय्यः सूच्यो भवन्ति। अयस्मर्यो रजता हरिण्यः। अस्य वै लोकस्य रूपमयस्मर्यः। अन्तरिक्षस्य रजताः। दिवो हरिण्यः। दिशो वा अयस्मर्यः। अवान्तरदिशा रजताः। ऊर्ध्वा हरिण्यः। दिश एवास्मै कल्पयति। कस्त्वा छति कस्त्वा विशास्तीत्याहाहिंसायै॥२९॥

हवते क्रामन्त्यूर्ण्वाथामित्याह जगतीत्याह कल्पयत्येकं च॥ [६]

अप॒ वा ए॒तस्मा॒च्छ्री॒ राष्ट्रं॑ क्रा॒मति॑ । योऽश्व॑मे॒धेन॒
यज॑ते । ऊ॒र्ध्वामे॑ना॒मुच्छ्र॑यता॒दित्या॑ह । श्री॒र्वै रा॒ष्ट्रम॑श्वमे॒धः ।
श्रिय॑मे॒वास्मै॑ रा॒ष्ट्रमूर्ध्व॑मुच्छ्र॑यति । वे॒णुभा॑रङ्गि॒रावि॑वेत्या॑ह । रा॒ष्ट्रं
वै भा॑रः । रा॒ष्ट्रमे॒वास्मै॑ पर्यू॒हति॑ । अथा॑स्या॒ मध्य॑मे॒धता॒मित्या॑ह ।
श्री॒र्वै रा॒ष्ट्रस्य॒ मध्य॑म् ॥ ३० ॥

श्रिय॑मे॒वावरु॑न्धे । शी॒ते वा॒ते पु॒नन्नि॑वेत्या॑ह । क्षे॒मो वै रा॒ष्ट्रस्य॑
शी॒तो वा॒तः । क्षे॒ममे॒वावरु॑न्धे । यद्ध॑रि॒णी यव॑म॒त्तीत्या॑ह । वि॒ड्वै
ह॑रि॒णी । रा॒ष्ट्रं यवः॑ । वि॒शं चै॒वास्मै॑ रा॒ष्ट्रं च॑ स॒मीची॑ दधाति ।
न पु॒ष्टं प॒शु म॑न्यत॒ इत्या॑ह । तस्मा॒द्राजा॑ प॒शून् पु॒ष्यति॑ ॥ ३१ ॥

शू॒द्रा यद॑र्य॒जारा॒ न पो॑षाय॒ धना॑य॒तीत्या॑ह ।
तस्मा॑द्वैशीपु॒त्रन्नाभि॑षि॒ञ्चन्ते॑ । इ॒यं य॒का श॑कु॒न्तिके॒त्या॑ह । वि॒ड्वै
श॑कु॒न्तिका॑ । रा॒ष्ट्रम॑श्वमे॒धः । वि॒शं चै॒वास्मै॑ रा॒ष्ट्रं च॑ स॒मीची॑
दधाति । आ॒हल॒मिति॑ सर्प॒तीत्या॑ह । तस्मा॑द्रा॒ष्ट्राय॒ वि॒शः
सर्प॑न्ति । आ॒ह॒तङ्ग॑भे प॒स॒ इत्या॑ह । वि॒ड्वै ग॒र्भः ॥ ३२ ॥

रा॒ष्ट्रं प॒सः । रा॒ष्ट्रमे॒व वि॒श्या॑ह॒न्ति । तस्मा॑द्रा॒ष्ट्रं वि॒शं
घा॑तु॒कम् । मा॒ता च॑ ते पि॒ता च॑ त॒ इत्या॑ह । इ॒यं वै मा॒ता ।
अ॒सौ पि॒ता । आ॒भ्यामे॒वैनं॑ परि॒ददा॑ति । अ॒ग्रं वृ॒क्षस्य॑ रो॒हत॒

इत्याह। श्रीर्वै वृक्षस्याग्रम्। श्रियमेवाव रुन्धे॥३३॥

प्रसुलामीति ते पिता गुभे मुष्टिमंतस्यदित्याह। विद्वै
गर्भः। राष्ट्रं मुष्टिः। राष्ट्रमेव विश्याहन्ति। तस्माद्राष्ट्रं विशं
घातुकम्। अप वा एतेभ्यः प्राणाः क्रामन्ति। ये यज्ञेऽपूतं
वदन्ति। दधिक्राव्णो अकारिषमिति सुरभिमतीमृचं वदन्ति।
प्राणा वै सुरभयः। प्राणानेवाऽऽत्मन्दधते। नैभ्यः प्राणा
अपक्रामन्ति। आपो हि ष्ठा मयोभुव इत्यद्भिर्मार्जयन्ते।
आपो वै सर्वा देवताः। देवताभिरेवात्मानं पवयन्ते॥३४॥

राष्ट्रस्य मध्यं पुष्यति गर्भो रुन्धे दधते चत्वारि च॥—————[७]

प्रजापतिः प्रजाः सृष्ट्वा प्रेणाऽनु प्राविशत्। ताभ्यः पुनः
सम्भवितुन्नाशक्रोत्। सोऽब्रवीत्। ऋध्रवदिथ्सः। यो मेतः पुनः
सम्भरदिति। तं देवा अश्वमेधेनैव सम्भरन्। ततो वै त
आर्ध्वन्। योऽश्वमेधेन यजते। प्रजापतिमेव सम्भरत्युध्नोति।
पुरुषमालभते॥३५॥

वैराजो वै पुरुषः। विराजमेवालभते। अथो अन्नं वै
विराट्। अन्नमेवावरुन्धे। अश्वमालभते। प्राजापत्यो वा
अश्वः। प्रजापतिमेवालभते। अथो श्रीर्वा एकशफम्।

श्रियमेवावरुन्धे। गामालभते॥३६॥

यज्ञो वै गौः। यज्ञमेवालभते। अथो अन्नं वै
गौः। अन्नमेवावरुन्धे। अजावी आलभते भूम्ने।
अथो पुष्टिर्वै भूमा। पुष्टिमेवावरुन्धे। पर्यग्निकृतं
पुरुषश्चारण्याऽश्वोऽथ्सृजन्त्यहिंसायै। उभौ वा एतौ
पशू आलभ्येते। यश्चावमो यश्च परमः। तैऽस्योभयं यज्ञे
बद्धाः। अभीष्टा अभिप्रीताः। अभिजिता अभिहुता भवन्ति।
नैनन्दद्भवंः पशवो यज्ञे बद्धाः। अभीष्टा अभिप्रीताः।
अभिजिता अभिहुता हिंसन्ति। योऽश्वमेधेन यजते। य उ
चैनमेवं वेद॥३७॥

लभते गामालभते परमोऽष्टौ च॥ [८]

प्रथमेन वा एष स्तोमेन राध्वा। चतुष्टोमेन
कृतेनायानामुत्तरेहन्। एकविंशे प्रतिष्ठायां प्रति तिष्ठति।
एकविंशात्प्रतिष्ठायां ऋतूनन्वारोहति। ऋतवो वै पृष्ठानि।
ऋतवः संवत्सरः। ऋतुष्वेव संवत्सरे प्रतिष्ठाय। देवता
अभ्यारोहति। शक्करयः पृष्ठं भवन्त्यन्यदन्यच्छन्दः। अन्यैऽन्ये
वा एते पशव आलभ्यन्ते॥३८॥

उ॒ते॒व॑ ग्रा॒म्याः। उ॒ते॒वा॑र॒ण्याः। अ॒ह॒रे॒व॒ रू॒पे॒ण॒ स॒म॒र्ध॒य॒ति॒।
 अथो॒ अ॒हं॒ ए॒वैष॑ ब॒लि॒र॒ह्नि॒य॒ते। तदा॑हुः। अ॒प॒श॒वो॒ वा॒ ए॒ते।
 यद॑जा॒व॒य॑श्चा॒र॒ण्याश्च॑। ए॒ते॒ वै॒ स॒र्वे॑ प॒श॒वः॑। यद्ग॒व्या इति॑।
 ग॒व्या॒न्य॒शू॒नु॒त्त॒मेऽहं॑ ना॒ल॒भ॒ते॥ ३९॥

तेनै॒वो॒भया॑न्य॒शू॒न॒व॑रुन्धे। प्रा॒जा॒प॒त्या भ॑वन्ति।
 अ॒न॒भि॒जि॒त॒स्या॒भि॒जि॒त्यै। सौ॒री॒र्न॒व॑ श्वे॒ता व॒शा अ॑नू॒ब॒न्ध्या॑
 भवन्ति। अ॒न्त॒त ए॒व ब्र॑ह्मवर्च॒स॒म॒व॑रुन्धे। सोमा॑य
 स्व॒रा॒ज्ञेऽनो॒वा॒हा॒व॑न॒द्वाहा॑विति॒ द्व॒न्दि॒नः॑ प॒शूना॑ल॒भ॒ते।
 अ॒हो॒रा॒त्रा॒णा॒म॒भि॒जि॒त्यै। प॒शुभि॑र्वा ए॒ष व्य॑ध्यते।
 योऽश्व॑मे॒धेन॒ यज॑ते। छु॒ग॒ल॒ङ्क॒ल्मा॒ष॒ङ्कि॒दी॒विं वि॑दी॒ग॒य॒मि॒ति॒
 त्वा॒ष्ट्रा॒न्य॒शू॒ना ल॑भते। प॒शुभि॑रे॒वा॒त्मा॒न॒ꣳ स॒म॒र्ध॒य॒ति॒।
 ऋ॒तुभि॑र्वा ए॒ष व्य॑ध्यते। योऽश्व॑मे॒धेन॒ यज॑ते। पि॒शङ्गा॑स्त्रयो
 वा॒स॒न्ता इत्यृ॑तुप॒शूना॑ल॒भ॒ते। ऋ॒तुभि॑रे॒वा॒त्मा॒न॒ꣳ स॒म॒र्ध॒य॒ति॒।
 आ वा ए॒ष प॒शुभ्यो॑ वृ॒श्च॒य॒ते। योऽश्व॑मे॒धेन॒ यज॑ते। पर्य॑ग्निकृ॒ता
 उ॒त्सृ॑ज॒न्त्यना॑व्र॒स्काय॑॥ ४०॥

ल॒भ्य॒न्ते ल॒भ॒ते त्वा॒ष्ट्रा॒न्य॒शू॒नाल॑भतेऽष्टौ च॥ _____ [९]

प्र॒जाप॑तिर॒काम॑यत म॒हान॑न्नादः स्या॒मि॒ति॒। स ए॒ता॒व॑श्चमे॒धे
 म॑हि॒मा॒ना॒व॒प॒श्यत्। ता॒व॑गृ॒ह्णी॒त। ततो॒ वै स॒ म॒हान॑न्नादो-

ऽभवत्। यः कामयेत महानन्नादः स्यामिति। स एतावन्मधे
महिमानौ गृहीत। महानेवान्नादो भवति। यजमानदेवत्यां
वै वपा। राजा महिमा। यद्वपां महिम्नोभयतः परियजति।
यजमानमेव राज्येनोभयतः परिगृह्णाति। पुरस्तात्स्वाहाकारा
वा अन्ये देवाः। उपरिष्ठात्स्वाहाकारा अन्ये। ते वा एतेऽश्व
एव मेध्यं उभयेऽवरुध्यन्ते। यद्वपां महिम्नोभयतः परियजति।
तानेवोभयान्प्रीणाति॥ ४१॥

परियजति षट्॥ _____ [१०]

वैश्वदेवो वा अश्वः। तं यत्प्राजापत्यं कुर्यात्। या
देवता अपिभागाः। ता भागधेयेन व्यर्धयेत्। देवताभ्यः
समदन्दध्यात्। स्तेगान्दष्ट्रीभ्यां मण्डूकां जम्भ्येभिरिति।
आज्यमवदानं कृत्वा प्रतिसङ्ख्यायमाहुतीर्जुहोति। या एव
देवता अपिभागाः। ता भागधेयेन समर्धयति। न देवताभ्यः
समदं दधाति॥ ४२॥

चतुर्दशैताननुवाकाञ्जुहोत्यनन्तरित्यै। प्रयासाय स्वाहेति
पञ्चदशम्। पञ्चदश वा अर्धमासस्य रात्रयः। अर्धमासशः
संवत्सर आप्यते। देवासुराः संयत्ता आसन्। तेऽब्रुवन्नग्रयः

स्विष्टकृतः। अश्वस्य मेध्यस्य वयमुद्धारमुद्धारामहे।
अथैतानभि भवामेति। ते लोहितमुदहरन्त। ततो देवा
अभवन्॥४३॥

पराऽसुराः। यथिस्विष्टकृद्भ्यो लोहितं जुहोति
भ्रातृव्याभिभूत्यै। भवत्यात्मना। पराऽस्य भ्रातृव्यो भवति।
गोमृगकण्ठेन प्रथमामाहुतिं जुहोति। पशवो वै गोमृगः।
रुद्रोऽग्निः स्विष्टकृत्। रुद्रादेव पशूनन्तर्दधाति। अथो
यत्रैषाऽऽहुतिरहूयते। न तत्र रुद्रः पशूनभिमन्यते॥४४॥

अश्वशफेन द्वितीयामाहुतिं जुहोति। पशवो वा एकशफम्।
रुद्रोऽग्निः स्विष्टकृत्। रुद्रादेव पशूनन्तर्दधाति। अथो यत्रैषा-
ऽऽहुतिरहूयते। न तत्र रुद्रः पशूनभिमन्यते। अयस्मयेन
कमण्डलुना तृतीयाम्। आहुतिं जुहोत्यायास्यो वै प्रजाः।
रुद्रोऽग्निः स्विष्टकृत्। रुद्रादेव प्रजा अन्तर्दधाति। अथो
यत्रैषाऽऽहुतिरहूयते। न तत्र रुद्रः प्रजा अभिमन्यते॥४५॥

दधात्यभवन्मन्यते प्रजा अन्तर्दधाति द्वे च ॥ ————— [११]

अश्वस्य वा आलब्धस्य मेध उदक्रामत्। तदश्वस्तोमीयमभव
यदश्वस्तोमीयं जुहोति। समेधमेवैनमालभते। आज्येन

जुहोति। मेधो वा आज्यम्। मेधोऽश्वस्तोमीयम्।
मेधेनैवास्मिन्मेधं दधाति। षट्त्रिंशतं जुहोति। षट्त्रिंशदक्षरा
बृहती॥ ४६॥

बार्हताः पशवः। सा पशूनां मात्रा। पशूनेव मात्रया
समर्धयति। तायद्भूयसीर्वा कनीयसीर्वा जुहुयात्।
पशून्मात्रया व्यर्धयेत्। षट्त्रिंशतं जुहोति। षट्त्रिंशदक्षरा
बृहती। बार्हताः पशवः। सा पशूनां मात्रा। पशूनेव मात्रया
समर्धयति॥ ४७॥

अश्वस्तोमीयं हुत्वा द्विपदां जुहोति। द्विपाद्वै
पुरुषो द्विप्रतिष्ठः। तदेनं प्रतिष्ठया समर्धयति। तदाहुः।
अश्वस्तोमीयं पूर्वं होतव्याँ(३)न्द्विपदाँ(३) इति। अश्वो
वा अश्वस्तोमीयम्। पुरुषो द्विपदाः। अश्वस्तोमीयं हुत्वा
द्विपदां जुहोति। तस्माद्विपाच्चतुष्पादमत्ति। अथो द्विपद्येव
चतुष्पदः प्रतिष्ठायपति। द्विपदां हुत्वा। नान्यामुत्तरामाहुतिं
जुहुयात्। यदन्यामुत्तरामाहुतिं जुहुयात्। प्र प्रतिष्ठायश्च्यवेत।
द्विपदां अन्ततो जुहोति प्रतिष्ठित्यै॥ ४८॥

बृहत्त्यर्धयति स्थापयति पञ्च च॥

[१२]

प्रजापतिरश्वमेधमसृजत। सौऽस्मात्सृष्टोऽपाक्रामत्।
 तं यज्ञक्रतुभिरन्वैच्छत्। तं यज्ञक्रतुभिर्नान्वविन्दत्।
 तमिष्टिभिरन्वैच्छत्। तमिष्टिभिरन्वविन्दत्। तदिष्टीनामिष्टित्वम्।
 यथ्संवत्सरमिष्टिभिर्यजते। अश्वमेव तदन्विच्छति।
 सावित्रियो भवन्ति॥४९॥

इयं वै सविता। यो वा अस्यान्नश्यति यो निलयते।
 अस्यां वाव तं विन्दन्ति। न वा इमाङ्गश्चनेत्याहुः।
 तिर्यङ्गोर्ध्वोत्येतुमर्हतीति। यथसावित्रियो भवन्ति।
 सवितृप्रसूत एवैनमिच्छति। ईश्वरो वा अश्वः प्रमुक्तः
 परा परावतङ्गन्तोः। यथसायं धृतीर्जुहोति। अश्वस्यैव यत्यै
 धृत्यै॥५०॥ यत्प्रातरिष्टिभिर्यजते। अश्वमेव तदन्विच्छति।
 यथसायं धृतीर्जुहोति। अश्वस्यैव यत्यै धृत्यै। तस्मात्सायं
 प्रजाः क्षेम्या भवन्ति। यत्प्रातरिष्टिभिर्यजते। अश्वमेव
 तदन्विच्छति। तस्माद्विवा नष्टेष एति। यत्प्रातरिष्टिभिर्यजते
 सायं धृतीर्जुहोति। अहोरात्राभ्यामेवैनमन्विच्छति। अथो
 अहोरात्राभ्यामेवास्मै योगक्षेमं कल्पयति॥५१॥

भवन्ति धृत्या एनमन्विच्छत्येकं च॥ [१३]

अप॒ वा ए॒तस्मा॒च्छ्री॒ राष्ट्र॑ङ्गा॒मति॑ । यो॑ऽश्वमे॒धेन॒ यज॑ते ।
 ब्रा॒ह्म॒णौ वी॑णागा॒धि नौ॑ गायतः । श्रि॒या वा ए॒तद्रूप॑म् । यद्वी॒णा ।
 श्रि॒यमे॒वास्मिन्त॑द्ध॒तः । य॒दा खलु॑ वै पु॒रुषः॑ श्रि॒यमश्नु॑ते ।
 वी॒णाऽस्मै॑ वाद्यते । तदा॑हुः । यदु॒भौ ब्रा॑ह्म॒णौ गा॒येताम् ॥ ५२ ॥

प्र॒भ्र॑ः शु॒कास्मा॒च्छ्रीः॑ स्या॑त् । न वै ब्रा॑ह्म॒णे श्री॑ र॒मत॑
 इति॑ । ब्रा॒ह्म॒णोऽन्यो॑ गा॒येत् । रा॒ज॒न्योऽन्यः॑ । ब्रह्म॒ वै ब्रा॑ह्म॒णः ।
 क्ष॒त्र॑ः रा॒ज॒न्यः । तथा॑ हा॒स्य ब्रह्म॑णा च क्ष॒त्रेण॑ चोभ॒यतः॑
 श्रीः॑ परि॑गृहीता भवति । तदा॑हुः । यदु॒भौ दि॒वा गा॒येताम् ।
 अपा॑स्माद्रा॒ष्ट्रङ्गा॒मेत् ॥ ५३ ॥

न वै ब्रा॑ह्म॒णे रा॒ष्ट्र॑ र॒मत॑ इति॑ । य॒दा खलु॑ वै रा॒जा
 का॒मय॑ते । अथ॑ ब्रा॒ह्म॒णञ्जि॑नाति । दि॒वा ब्रा॑ह्म॒णो गा॒येत् । नक्त॑ः
 रा॒ज॒न्यः । ब्रह्म॑णो वै रू॒पम॑हः । क्ष॒त्रस्य॑ रा॒त्रिः । तथा॑ हा॒स्य
 ब्रह्म॑णा च क्ष॒त्रेण॑ चोभ॒यतो॑ रा॒ष्ट्रं परि॑गृहीतं भवति । इत्य॑ददा
 इत्य॑यजथा॒ इत्य॑पच॒ इति॑ ब्रा॒ह्म॒णो गा॒येत् । इ॒ष्टा॒पूर्तं॑ वै
 ब्रा॑ह्म॒णस्य॑ ॥ ५४ ॥

इ॒ष्टा॒पूर्ते॒नैवैन॑ः स॒ सम॑र्धयति । इत्य॑जिना॒ इत्य॑युध्यथा॒
 इत्य॑मुः स॒ङ्गाम॑मह॒न्निति॑ रा॒ज॒न्यः । यु॒द्धं वै रा॑ज॒न्यस्य॑ ।
 यु॒द्धे॒नैवैन॑ः स॒ सम॑र्धयति । अक्ल॑प्ता वा ए॒तस्य॑र्तव॒ इत्या॑हुः ।

योऽश्वमेधेन यजत इति। तिस्रोऽन्यो गायति तिस्रोऽन्यः।
षट्थसम्पद्यन्ते। षड्वा ऋतवः। ऋतूनेवासमै कल्पयतः।
ताभ्यां स॒ऽस्थायाम्। अनोयुक्ते च शते च ददाति। शतायुः
पुरुषः शतेन्द्रियः। आयुष्येवेन्द्रिये प्रति तिष्ठति॥५५॥

गायताङ्गामेद्वाह्यस्य कल्पयतश्चत्वारि च॥ [१४]

सर्वेषु वा एषु लोकेषु मृत्यवोऽन्वायन्ताः। तेभ्यो
यदाहुतीर्न जुहुयात्। लोकलोक एनं मृत्युर्विन्देत्। मृत्यवे
स्वाहा मृत्यवे स्वाहेत्यभिपूर्वमाहुतीर्जुहोति। लोकाल्लोकादेव
मृत्युमवयजते। नैनं लोकलौके मृत्युर्विन्दति। यद्मुष्मै
स्वाहाऽमुष्मै स्वाहेति जुह्वत्सश्चक्षीत। बहुं मृत्युममित्रं
कुर्वीत। मृत्यवे स्वाहेत्येकस्मा एवैकां जुहुयात्। एको वा
अमुष्मिल्लोके मृत्युः॥५६॥

अशनया मृत्युरेव। तमेवामुष्मिल्लोकेऽवयजते। भ्रूणहत्यायै
स्वाहेत्यवभृथ आहुतिं जुहोति। भ्रूणहत्यामेवाव यजते।
तदाहुः। यद्भ्रूणहत्या पात्र्याऽथ। कस्माद्यज्ञेऽपि क्रियत
इति। अमृत्युर्वा अन्यो भ्रूणहत्याया इत्याहुः। भ्रूणहत्या

वाव मृत्युरिति। यद्भूणहृत्यायै स्वाहेत्यवभृथ आहुतिं जुहोति॥५७॥

मृत्युमेवाहुत्या तर्पयित्वा परिपाणं कृत्वा। भ्रूणघ्ने भेषजं करोति। एतां ह वै मुण्डिभ औदन्यवः। भ्रूणहृत्यायै प्रायश्चित्तिं विदां चकार। यो हास्यापि प्रजायां ब्राह्मणं हन्ति। सर्वस्मै तस्मै भेषजं करोति। जुम्बकाय स्वाहेत्यवभृथ उत्तमामाहुतिं जुहोति। वरुणो वै जुम्बकः। अन्तत एव वरुणमवयजते। खलुतेर्विक्रिधस्य शुक्लस्य पिङ्गाक्षस्य मूर्धं जुहोति। एतद्वै वरुणस्य रूपम्। रूपेणैव वरुणमवयजते॥५८॥

लोके मृत्युर्जुहोति मूर्धं जुहोति द्वे च॥—————[१५]

वारुणो वा अश्वः। तं देवतया व्यर्धयति। यत्प्राजापत्यं करोति। नमो राज्ञे नमो वरुणायेत्याह। वारुणो वा अश्वः। स्वयैवैनं देवतया समर्धयति। नमोऽश्वाय नमः प्रजापतय इत्याह। प्राजापत्यो वा अश्वः। स्वयैवैनं देवतया समर्धयति। नमोऽधिपतय इत्याह॥५९॥

धर्मो वा अधिपतिः। धर्ममेवावरुन्धे। अधिपतिरस्यधिपतिं

मा कुर्वधिपतिरहं प्रजानां भूयासमित्याह। अधिपतिमेवैनं
समानानां करोति। मां धेहि मयि धेहीत्याह। आशिष-
मेवैतामाशास्ते। उपाकृताय स्वाहेत्युपाकृते जुहोति।
आलब्धाय स्वाहेति नियुक्ते जुहोति। हुताय स्वाहेति हुते
जुहोति। एषां लोकानामभिजित्यै॥६०॥

प्र वा एष एभ्यो लोकेभ्यश्च्यवते। योऽश्वमेधेन यजते।
आग्नेयमैन्द्राग्रमाश्विनम्। तान्पशूलंभते प्रतिष्ठित्यै। यदाग्नेयो
भवति। अग्निः सर्वा देवताः। देवता एवावरुन्धे। ब्रह्म वा
अग्निः। क्षत्रमिन्द्रः। यदैन्द्राग्नो भवति॥६१॥

ब्रह्मक्षत्रे एवावरुन्धे। यदाश्विनो भवति। आशिषामवरुद्धौ।
त्रयो भवन्ति। त्रय इमे लोकाः। एष्वेव लोकेषु प्रति तिष्ठति।
अग्नयेऽहोमुचेऽष्टाकपाल इति दशहविषमिष्टिं निर्वपति।
दशाक्षरा विराट्। अन्नं विराट्। विराजैवान्नाद्यमवरुन्धे।
अग्नेर्मन्वे प्रथमस्य प्रचेतस इति याज्यानुवाक्या भवन्ति
सर्वत्वाय॥६२॥

अधिपतय इत्याहभिजित्या ऐन्द्राग्नो भवति रुन्ध एकं च॥—————[१६]

यद्यश्वमुपतपद्विन्देत्। आग्नेयमष्टाकपालं निर्वपेत्। सौम्यं

च॒रुम्। सा॒वि॒त्रम॒ष्टाक॑पालम्। यदा॑ग्ने॒यो भव॑ति। अ॒ग्निः सर्वा॑
दे॒वताः। दे॒वता॑भिरे॒वैनं॑ भिषज्यति। यथ्सौ॒म्यो भव॑ति। सोमो॑
वा ओष॑धीना॒ः राजा॑। याभ्य॑ ए॒वैनं॑ वि॒न्दति॑॥६३॥

ताभिरे॒वैनं॑ भिषज्यति। यथ्सा॑वि॒त्रो भव॑ति। स॒वि॒तृप्र॑सूत
ए॒वैनं॑ भिषज्यति। ए॒ताभिरे॒वैनं॑ दे॒वता॑भिर्भिषज्यति। अ॒ग॒दो
हैव॑ भवति। पौ॒ष्णं च॒रुं निर्व॑पेत्। यदि॑ श्लो॒णः स्यात्। पू॒षा
वै श्लौ॒ण्यस्य॑ भिषक्। स ए॒वैनं॑ भिषज्यति। अश्लो॑णो हैव
भवति॥६४॥

रौ॒द्रं च॒रुं निर्व॑पेत्। यदि॑ म॒ह॒ती दे॒वता॑ऽभि॒मन्ये॑त।
ए॒तद्दे॒व॒त्यो वा अश्वः॑। स्वयै॒वैनं॑ दे॒वता॑या भिषज्यति।
अ॒ग॒दो हैव॑ भवति। वै॒श्वान॒रं द्वा॒द॒शक॑पालं निर्व॑पेन्मृगा॒ख॒रे
यदि॑ नागच्छे॑त्। इ॒यं वा अ॒ग्निर्वै॑श्वान॒रः। इ॒यमे॒वैनं॑म॒र्चिभ्यां॑
परि॒रोध॑मानंयति। आ॒हैव॑ सु॒त्यम॑हर्गच्छति। यद्य॑धी॒यात्॥६५॥

अ॒ग्नये॑ऽहो॒मुचे॑ऽष्टाक॑पालः। सौ॒र्यं प॒यः। वा॒य॒व्यं
आज्य॑भागः। यज॑मानो वा अश्वः। अ॒हंसा॒ वा ए॒ष
गृ॒हीतः। यस्याश्चो॒ मेधा॑य॒ प्रोक्षि॑तोऽध्येति॑। यद॑हो॒मुचे॑

निर्वपति। अ० हंस एव तेन मुच्यते। यजमानो वा अश्वः।
रेतसा वा एष व्यृध्यते॥६६॥

यस्याश्वो मेधाय प्रोक्षितोऽध्येति। सौर्य० रेतः। यथ्सौर्यं
पयो भवति। रेतसैवेन० स समर्धयति। यजमानो वा अश्वः।
गर्भेर्वा एष व्यृध्यते। यस्याश्वो मेधाय प्रोक्षितोऽध्येति।
वायव्या गर्भाः। यद्वायव्यं आज्यभागो भवति। गर्भेरेवेन०
स समर्धयति। अथो यस्यैषाऽश्वमेधे प्रायश्चित्तिः क्रियते।
इष्ट्वा वसीयान्भवति॥६७॥

विन्दत्यश्वोणो ह्येव भवत्यधीयादृध्यते गर्भेरेवेन० स समर्धयति द्वे च॥—————[१७]

तदाहुः। द्वादश ब्रह्मौदनान्थ्संस्थिते निर्वपेत्।
द्वादशभिर्वेष्टिभिर्यजेतेति। यदिष्टिभिर्यजेत। उपनामुक एनं
यज्ञः स्यात्। पापीयास्तु स्यात्। आप्तानि वा एतस्य
छन्दांसि। य ईजानः। तानि क एतावदाशु पुनः प्रयुं
जीतेति। सर्वा वै संस्थिते यज्ञे वागाप्यते॥६८॥

साप्ता भवति यातयाम्नी। क्रूरीकृतेव हि भवत्यरुष्कृता।
सा न पुनः प्रयुज्येत्याहुः। द्वादशैव ब्रह्मौदनान्थ्संस्थिते
निर्वपेत्। प्रजापतिर्वा औदनः। यज्ञः प्रजापतिः। उपनामुक

ए॒नं॒ यु॒ज्ञो भ॑वति। न पा॒पी॒या॒न्भ॑वति। द्वा॒द॒श भ॑वन्ति।
द्वा॒द॒श॒मा॒साः सं॒व॒त्स॒रः। सं॒व॒त्स॒र ए॒व प्र॒ति ति॑ष्ठति॥६९॥

आ॒प्य॒ते सं॒व॒त्स॒र ए॒कं च॥—————[१८]

ए॒ष वै वि॒भूर्ना॑म॒ यु॒ज्ञः। स॒र्वं ह॒ वै तत्र॑ वि॒भु भ॑वति।
यत्रै॒तेन॑ यु॒ज्ञेन॒ यज॑न्ते। ए॒ष वै प्र॒भूर्ना॑म॒ यु॒ज्ञः। स॒र्वं ह॒ वै तत्र॑
प्र॒भु भ॑वति। यत्रै॒तेन॑ यु॒ज्ञेन॒ यज॑न्ते। ए॒ष वा ऊ॒र्ज॒स्वा॒न्नाम॑
य॒ज्ञः। स॒र्वं ह॒ वै तत्रो॒र्ज॒स्व॒द्भव॑ति। यत्रै॒तेन॑ यु॒ज्ञेन॒ यज॑न्ते।
ए॒ष वै प॒य॒स्वा॒न्नाम॑ यु॒ज्ञः॥७०॥

स॒र्वं ह॒ वै तत्र॑ प॒य॒स्व॒द्भव॑ति। यत्रै॒तेन॑ यु॒ज्ञेन॒ यज॑न्ते।
ए॒ष वै वि॒धृ॒तो ना॑म॒ यु॒ज्ञः। स॒र्वं ह॒ वै तत्र॑ वि॒धृ॒तं भ॑वति।
यत्रै॒तेन॑ यु॒ज्ञेन॒ यज॑न्ते। ए॒ष वै व्या॒वृ॒त्तो ना॑म॒ यु॒ज्ञः। स॒र्वं
ह॒ वै तत्र॑ व्या॒वृ॒त्तं भ॑वति। यत्रै॒तेन॑ यु॒ज्ञेन॒ यज॑न्ते। ए॒ष वै
प्र॒ति॒ष्ठि॒तो ना॑म॒ यु॒ज्ञः। स॒र्वं ह॒ वै तत्र॑ प्र॒ति॒ष्ठि॒तं भ॑वति॥७१॥

यत्रै॒तेन॑ यु॒ज्ञेन॒ यज॑न्ते। ए॒ष वै ते॒ज॒स्वी ना॑म॒ यु॒ज्ञः। स॒र्वं
ह॒ वै तत्र॑ ते॒ज॒स्वि भ॑वति। यत्रै॒तेन॑ यु॒ज्ञेन॒ यज॑न्ते। ए॒ष
वै ब्र॑ह्मवर्च॒सी ना॑म॒ यु॒ज्ञः। आ ह॒ तत्र॑ ब्रा॒ह्म॒णो ब्र॑ह्मवर्च॒सी
जा॑यते। यत्रै॒तेन॑ यु॒ज्ञेन॒ यज॑न्ते। ए॒ष वा अ॒ति॒व्या॒धी ना॑म॒

य॒ज्ञः। आ ह॒ वै तत्र॑ रा॒ज॒न्योऽति॒व्या॒धी जा॑यते। यत्रै॒तेन॑
 य॒ज्ञेन॑ यज॑न्ते। ए॒ष वै दी॒र्घो ना॑म॒ य॒ज्ञः। दी॒र्घायु॑षो ह॒ वै तत्र॑
 म॒नुष्या॑ भव॑न्ति। यत्रै॒तेन॑ य॒ज्ञेन॑ यज॑न्ते। ए॒ष वै क्लृ॑प्तो ना॑म॒
 य॒ज्ञः। क॒ल्प॑ते ह॒ वै तत्र॑ प्र॒जाभ्यो॑ यो॒गक्षे॒मः। यत्रै॒तेन॑ य॒ज्ञेन॑
 यज॑न्ते॥ ७२॥

पर्य॒स्वान्ना॑म॒ य॒ज्ञः प्र॑तिष्ठितं भवति॒ यत्रै॒तेन॑ य॒ज्ञेन॑ यज॑न्ते षट् (ए॒ष वै वि॒भूः प्र॒भूरूर्ज॑स्वान्य॒यस्वान्
 वि॒धृतो॑ व्यावृ॒त्तः प्र॑तिष्ठितस्तेज॒स्वी ब्र॑ह्मवर्च॒स्यति॒व्या॒धी दी॒र्घः क्लृ॑प्तो द्वाद॑श॥)॥—[१९]

ता॒र्प्येणा॒श्वः सं॑ज्ञपयन्ति। य॒ज्ञो वै ता॒र्प्यम्।
 य॒ज्ञेनै॒वैनः॑ संम॑र्धयन्ति। या॒मेन॑ सा॒म्रा प्र॑स्तो॒ताऽनू॑पतिष्ठते।
 य॒मलो॒कमे॒वैनं॑ गमयति। ता॒र्प्ये च॑ कृत्य॒धीवा॒से चा॒श्वः
 सं॑ज्ञपयन्ति। ए॒तद्वै प॑शूना॒ रूप॑म्। रू॒पेणै॒व प॑शूनव॒रुन्धे।
 हि॒र॒ण्य॒क॒शि॒पु भ॑वति। तेज॒सोऽव॑रुद्धौ॥ ७३॥

रु॒क्मो भ॑वति। सु॒व॒र्गस्य॑ लो॒कस्यानु॑ख्यात्यै। अ॒श्वो
 भ॑वति। प्र॒जाप॑ते॒राप्त्यै॑। अ॒स्य वै लो॒कस्य॑ रू॒पन्ता॒र्प्यम्।
 अ॒न्तरि॑क्षस्य कृत्य॒धीवा॒सः। दि॒वो हि॑र॒ण्य॒क॒शि॒पु। आ॒दि॒त्यस्य॑
 रु॒क्मः। प्र॒जाप॑ते॒रश्वैः॑। इ॒ममे॒व लो॒कन्ता॒र्प्येणा॑प्तोति॥ ७४॥

अ॒न्तरि॑क्षं कृत्य॒धीवा॒सेन॑। दि॒वः हि॑र॒ण्य॒क॒शि॒पुना॑।

आ॒दि॒त्य॑ रु॒क्मे॑ण। अ॒श्वे॑नै॒व मे॒ध्ये॑न प्र॒जाप॑तेः सायु॑ज्य॒
सलो॑कता॒माप्रो॑ति। ए॒तासा॑मे॒व दे॒वता॑ना॒ः सायु॑ज्यम्।
सा॒र्ष्टि॑ता॒ः स॒मानलो॑कता॒माप्रो॑ति। योऽ॒श्वमे॒धेन॒ यज॑ते। य
उ॒ चैन॑मे॒वं वेद॑॥ ७५॥

अवरु॑ध्या आ॒प्रोत्य॑ष्टौ च॥ ————— [२०]

आ॒दि॒त्याश्चाङ्गि॑रसश्च सुव॒र्गे लो॒केऽस्पर्ध॑न्त। तेऽङ्गि॑रस
आ॒दि॒त्येभ्यः॑। अ॒मुमा॑दि॒त्यम॒श्वः श्वे॑तं भू॒तं दक्षि॑णामनयन्।
तेऽब्रु॑वन्। यन्नो नै॑ष्ट। स वर्यो॑ भू॒दिति॑। तस्मा॒दश्व॑ः
सव॒र्येत्याह्व॑यन्ति। तस्मा॑द्य॒ज्ञे वरो॑ दीयते। यत्प्र॒जाप॑तिरा॒ल॒ब्धोऽश्वो॑ऽभवत्। तस्मा॒दश्वो॑ नाम॥ ७६॥

यच्छ्व॑य॒दरु॑रासीत्। तस्मा॒दर्वा॑ नाम॥ यथ्स॒द्यो
वाजा॑न्थ्समज॑यत्। तस्मा॑द्वा॒जी नाम॥ यदसु॑राणां
लो॒काना॑दत्त। तस्मा॑दा॒दि॒त्यो नाम॥ अ॒ग्नि॒र्वा अ॑श्वमे॒धस्य॑
योनि॑रायत॒नम्। सूर्यो॑ऽग्नेर्योनि॑रायत॒नम्। यद॑श्वमे॒धेऽग्नौ॑
चि॒त्य उत्तर॑वे॒दिमु॑प॒वप॑ति। योनि॑मन्तमे॒वैन॑मा॒यत॑नवन्तं
करो॑ति॥ ७७॥

योनि॑मा॒नाय॑त॒नवान्भव॑ति। य ए॒वं वेद॑। प्रा॒णापा॒नौ

वा ए॒तौ दे॒वाना॑म्। यद॑र्का॒श्वमे॑धौ। प्रा॒णापा॒नावे॑वाव॑रुन्धे।
 ओजो॒ बलं॒ वा ए॒तौ दे॒वाना॑म्। यद॑र्का॒श्वमे॑धौ। ओजो॒
 बलं॑मे॒वाव॑रुन्धे। अ॒ग्निर्वा अ॑श्वमे॒धस्य॒ योनि॑रा॒यत॑नम्।
 सूर्यो॒ग्रेयो॑नि॒राय॑त॑नम्। यद॑श्वमे॒धेऽग्नौ॒ चित्यं॑ उत्तरवे॒दिं
 चि॒नोति॑। ताव॑र्का॒श्वमे॑धौ। अ॒र्काश्वमे॑धावे॒वाव॑रुन्धे। अथो॑
 अ॒र्काश्वमे॑धयो॒रेव॒ प्रति॑ तिष्ठति॥७८॥

नामं करोति सूर्योऽग्रेयोनि॒राय॑त॑नश्च॒त्वारि॑ च॥ [२१]

प्र॒जाप॑तिं वै दे॒वाः पि॒तरम्॑। प॒शुं भू॑तं मे॒धाय॑ल॒भन्त॑।
 तमा॒लभ्यो॑पाव॑सन्। प्रा॒तर्य॑ष्टा॑स्मह॒ इति॑। ए॒कं वा
 ए॒तद्दे॒वाना॑म॒हः। यथ्सं॑व॒त्सरः॑। तस्मा॒दश्वः॑ पु॒रस्ता॑त्सं॒वत्सर॑
 आल॑भ्यते। यत्प्र॒जाप॑ति॒राल॑ब्धोऽश्वोऽभ॑वत्। तस्मा॒दश्वः॑।
 यथ्स॒द्यो मे॒धोऽभ॑वत्॥७९॥

तस्मा॒दश्वमे॑धः। वेदु॒कोऽश्व॑मा॒शुं भ॑वति। य ए॒वं वेद॑।
 यद्वै तत्प्र॒जाप॑ति॒राल॑ब्धोऽश्वोऽभ॑वत्। तस्मा॒दश्वः॑ प्र॒जाप॑तेः
 प॒शूना॑म॒नुरू॑प॒तमः॑। आऽस्य॑ पु॒त्रः प्र॑ति॒रूपो॑ जायते। य ए॒वं
 वेद॑। सर्वा॑णि भू॒तानि॑ सु॒म्भृत्या॑ल॒भते॑। समे॑नं दे॒वास्तेज॑से
 ब्र॒ह्मव॑र्च॒साय॑ भरन्ति। योऽश्वमे॒धेन॒ यज॑ते॥८०॥

य उ॑ चैनमे॒वं वेद॑। ए॒तद्वै तद्दे॒वा ए॒तान्दे॒वता॑म्। प॒शुं भू॒तं
मे॒धाया॑ल॒भन्त। य॒ज्ञमे॒वा य॒ज्ञेन॑ य॒ज्ञम॑यजन्त दे॒वाः। का॒मप्रं
य॒ज्ञम॑कुर्वत। तेऽमृ॒त॒त्वम॑कामयन्त। तेऽमृ॒त॒त्वम॑गच्छन्।
योऽश्व॑मे॒धेन॒ यज॑ते। दे॒वाना॑मे॒वाय॑नेनैति॥८१॥

प्रा॒जाप॒त्येनै॒व य॒ज्ञेन॑ यजते का॒मप्रे॑ण। अपु॑न॒मार्मे॒व
ग॑च्छति। ए॒तस्य॒ वै रू॒पेण॑ पु॒रस्ता॑त्प्राजाप॒त्यमृ॑ष॒भं तू॒परं
ब॑हुरू॒पमा॑ल॒भते। सर्वे॑भ्यः का॒मेभ्यः॑। सर्व॒स्याप्त्यै॑। सर्व॒स्य
जि॒त्यै। सर्व॑मे॒व तेना॑प्नोति। सर्व॑ जयति। योऽश्व॑मे॒धेन॒
यज॑ते। य उ॑ चैनमे॒वं वेद॑॥८२॥

मेधोऽभ॑वद्यज॑त एति॒ वेद॑॥ [२२]

यो वा अश्व॑स्य॒ मेध्य॑स्य॒ लोम॑नी॒ वेद॑। अश्व॑स्यै॒व मेध्य॑स्य॒
लोमं॑ लोमं जुहोति। अ॒होरा॒त्रे वा अश्व॑स्य॒ मेध्य॑स्य॒ लोम॑नी।
यथ्सा॒यं प्रा॑तर्जुहोति। अश्व॑स्यै॒व मेध्य॑स्य॒ लोमं॑ लोमं जुहोति।
ए॒तद॑नुकृति ह स्म॒ वै पु॒रा। अश्व॑स्य॒ मेध्य॑स्य॒ लोमं॑ लोमं
जुह्व॑ति। यो वा अश्व॑स्य॒ मेध्य॑स्य॒ प॒दे वेद॑। अश्व॑स्यै॒व
मेध्य॑स्य॒ प॒देप॑दे जुहोति। द॒र्श॒पूर्ण॒मा॒सौ वा अश्व॑स्य॒ मेध्य॑स्य॒
प॒दे॥८३॥

यद्वर्शपूर्णमासौ यजंते। अश्वस्यैव मेध्यस्य पुदेपदे
 जुहोति। एतदनुकृति ह स्म वै पुरा। अश्वस्य मेध्यस्य
 पुदेपदे जुहति। यो वा अश्वस्य मेध्यस्य विवर्तनं वेद।
 अश्वस्यैव मेध्यस्य विवर्तनेविवर्तने जुहोति। असौ वा
 आदित्योऽश्वः। स आहवनीयमागच्छति। तद्विवर्तते।
 यदग्निहोत्रं जुहोति। अश्वस्यैव मेध्यस्य विवर्तनेविवर्तने
 जुहोति। एतदनुकृति ह स्म वै पुरा। अश्वस्य मेध्यस्य
 विवर्तनेविवर्तने जुहति॥८४॥

पदे अग्निहोत्रं जुहोति त्रीणि च॥ [२३]

प्रजापतिस्तमष्टादशभिः प्रजापतिरकामयतोभावस्मै युञ्जन्ति तेजसाऽप्राणा
 अपश्रूरुर्ध्वा प्रजापतिः प्रेणाऽनु प्रथमेन प्रजापतिरकामयत महान्वैश्वदेवो वा अश्वोऽश्वस्य
 प्रजापतिस्तं यज्ञक्रतुभिरपश्रुर्ब्राह्मणौ सर्वेषु वारुणो यद्यश्वन्तदाहुरेष वै विभूस्ताप्येणादित्याः
 प्रजापतिं पितरं यो वा अश्वस्य मेध्यस्य लोमनी त्रयोविंशतिः॥२३॥
 प्रजापतिरस्मिँल्लोक उत्तरतः श्रियमेव प्रजापतिरकामयत महान्यत्प्रातः प्र वा एष एभ्यो
 लोकेभ्यः सर्वं ह वै तत्र पयः स्वद्य उ चैनमेवं वेद चत्वार्यशीतिः॥८४॥
 प्रजापतिरश्वमेधं जुहति॥

हरिः ओम्॥

॥इति श्रीकृष्णयजुर्वेदीयतैत्तिरीयब्राह्मणे तृतीयाष्टके नवमः
प्रपाठकः समाप्तः॥

This PDF was downloaded from <http://stotrasamhita.github.io>.

GitHub: <http://stotrasamhita.github.io> | <http://github.com/stotrasamhita>

Credits: <http://stotrasamhita.github.io/about/>
